

ÆGIDII STRAUCHII  
CONTINUATIO  
SYNOPSEOS HI-  
STORICÆ  
JOH. SLEIDANI.  
*A*  
CAROLO V. IM-  
PER. AUGUSTO,  
*usq; ad*  
ANNUM M DC LXIX.





I. N. 3.

POST excessum Maximiliani Imperatoris, quousque; ferè suam de quatuor summis imperiis historiam Sleidanus perduxit, Dignitas Imperatoria in Familiâ Austriacâ permansit, dum ad CAROLUM V. pervenit; Erat enim is Philippi Austriaci, Belgii Ducis & JOANNE filius, Maximiliani è filiò, FERDINANDI verò, Castellæ atque; Arragoniæ Regis, qui Anno 1496. CATHOLICI nomen à Pontifice obtinuit, è filiâ Nepos; In eâ nascendi conditione felix, quod opes BELGII non tantum, sed reliquæ etiam Germaniæ, quæ magnam partem, item Hispaniæ, jure quasi hæreditariò possederit. *V. Chytræi Saxon. p. 150. 191. Calvisius ad ann. 1496. Jac. Aug. Thuanus Histor. Lib. 1. cujus sequens est Patrimonii Caroli recensio: A patre Belgii, à matre totius Hispaniæ & majoris Italiæ partis, à Maximilianò avò amplissimi in Germaniâ patrimonii, ac postremo Imperii hæres, totam Eu-*

*ropam spe & fatali potentiâ, complecti quodam modo visus est.*

Natus est Carolus annô Christi 1500. die Februar. in Flandriæ civitate primaria quæ vulgò GENT, Latinis GANDAVUM dicitur, eò enim Mater gravida venit, ne Natalis in Germaniâ locus, quæ Aurea Caroli IV. Bulla postulat, ad fasces Imperatoris occupandos, Filio deesset aliquando. *Vid. Abrah. Golnitii Itinerariû Belgico-Gallicum ab initio.*

Anteqvam Imperatoris acceperit titulû, jam REGNORUM HISPANIÆ Dominus erat, ab annô 1517. post excessum nempe avi sui materni, Ferdinandi Regis Catholici, qui cum Neapolitanum regnû per *Consalvum* armis suis occupâsset, Pontifici tamen, qui Feudatarii jus prætendebat, ad normam recessus inter *Clementē IV. & Carolû Burgundû* olim initi, jurare opus habuit, nolle se Imperatoris dignitatem, nisi pontificis consensu, unquam recipere. Atq; hujus rei gratiâ CAROLUS noster ingentem pecuniæ summam solvere Pontifici opus habuit, quò de rigore legis ejusdem remitteretur. *Sleidanus circa annum 1356. pactum inter pontificem & Carolum*

*lum Burgundicum initum esse annotat. Clu-  
verus Epit. Histor. ad annum Christi 1519. p.  
699. refert; Carolum veniam ejus legis VII. au-  
reorum millibus à Leone X. redemisse.*

Itaq; Carolus à Moguntinò præprimis,  
post etiam à *Fridericò Saxone* ( imperii mo-  
lem sibi oblatam deprecante, ) & reliquis  
Electoibus, ( exceptò Trevirensi, qvi ab  
initiò Francisci I. Galliarum Regis, parti-  
bus favebat magis ) communi consensu,  
Imperator Romanus publicè proclamatus  
est, tunc temporis 19. annos natus. Conve-  
nerunt in hâc causâ Electores anno 1519.  
die 28. Junii. *V. Sleid. L. 1. Philippi histor. E-  
lection. Carol. V.*

Electò Imperatore, proxima de Corona-  
tione ejusdem cura fuit, quæ annò sequen-  
te Aquisgrani, solenniter est peracta. *Vide  
de ritu coronationis Sleidani L. 2. Limnaeum  
Jurispubl. L. 2. c. 4. Dominicum Arumæum de  
Jure P. c. 1. Discurs. 33. th. 40. seqq. p. 1043. Rei-  
publ. Germ. t. 2. p. 27. Et alios Juris P. Interpre-  
tes.*

Auspicia hujus Imperatoris turbulenta  
R fatis



fatis fuerunt; Non tantum ob conatus Francisci I. Galliarum Regis, qui Carolo V. insidias struxit, sed quod in causis Ecclesiasticis etiam à Romanâ & Apostolica Ecclesiâ dissentire cœperit MARTINUS LUTHERUS, patriâ Islebiensis, anno Christi 1483. pridie Martini à Johanne Lutherô & Margaritâ Lindemanniâ natus, professione Theologus Augustinianus, evocatus Wittebergam an. 1508. post initium Academiae sextô. Hic occasione fraudulentæ Indulgentiarum mercatus, à Leone X. Instituti, & per Johannem Tezelium præ aliis peracti, annô 1517. in Vigiliâ omnium Sanctorum, propositiones quasdam, ad valvas templi arcis, ab omnibus Sanctis denominati, affixit, easdemque ad publicam disputationem proposuit.

*Inter themata, à Luthero proposita, fuerunt sequentia:*

*V. Papa non vult, nec potest ullas pœnas remittere præter eas, quas arbitriô vel suo, vel Canonum imposuit.*

*VI. Papa non potest redimere ullam culpam, nisi declarandô & approbandô remissam à Deo, aut certè remittendo casus reseruos sibi.*

sibi, quibus contemptis, culpa prorsus remaneret.

XX. Papa per remissionem plenariam omnium poenarum, non simpliciter omnium intelligit, sed à seipso tantum impositarum.

XXI. Errant igitur indulgentiarum Commissarii ii, qui dicunt, per Papæ indulgentias hominem ab omni poenâ solvi & liberari.

XXIII. Quin nullam remittit animabus in purgatoriô, quam in hâc vitâ debuissent, secundum canones, solvere.

XXVI. Optimè facit Papa, quod non potestate clavis, (quam nullam habet) sed per modum suffragii dat animabus remissionem.

XXVII. Homines predicant, qui statim ut jactus nummus in cistam tinnierit, evolare dicunt animam.

XXVIII. Certum est nummô in cistâ tinniente, augeri questum & avaritiam posse, suffragium autem Ecclesie est in arbitriô Dei solius.

XXXII. Damnabuntur in eternum cum suis Magistris, qui per literas Veniarum secessores sese credunt de suâ salute.

XXXVI. Quilibet Christianus verè compunctus, habet remissionem plenariam à poenâ & culpâ, etiamsi sine literis Veniarum, sibi debitam.

XXXVII. Quilibet verus Christianus, sive vivus sive mortuus, habet participationem omnium bonorum Christi & Ecclesiæ, etiam sine literis Veniarum, à Deo sibi datam.

XLV. Docendi sunt Christiani, quòd qui videt egenum & neglecto eò dat pro veniis, non indulgentias Pape, sed indignationem Dei sibi vendicat.

LII. Vana est fiducia salutis, per literas Veniarum, etiamsi Commissarius, imò Papa ipse, suam animam pro illis oppignoret.

LVI. Thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat indulgentias, neq; satis nominati sunt, neq; cogniti apud populum Christi.

LXII. Verus thesaurus Ecclesiæ est sacrosanctum Evangelium gloriæ & gratiæ Dei.

LXV. Igitur thesauri Evangelici retia sunt, quibus olim piscabantur viros divitiarum.

LXVI. Thesauri indulgentiarum retia sunt,

sunt, quibus nunc piscantur divitias viro-  
rum.

LXXV. Opinari, venias papales tantas esse,  
ut solvere possint hominem, etiamsi quis, per  
impossibile, Dei genitricem violasset, est insa-  
nire.

LXXVI. Dicimus contra: Quod venie Pa-  
pales nec minimum venialium peccatorum tol-  
lere possint, quoad culpam.

LXXVII. Quod dicitur, nec si S. Petrus  
modo Papa esset, majores gratias donare posset,  
est blasphemia in S. Petrum & Papam. V. O-  
per. Luth. Wittenberg. Latin. T. 1. p. 49. f. 77.

Ubi illæ thesauri sicut à quibus felicissimæ  
Reformationis Ecclesiæ, hæctenus  
sub tyrannide Papali misere pressæ, hæroi-  
cò spiritu, initium Lutherus fecit, nec  
mortem nec infamiam metuens, nec cu-  
jusvis generis mala, quæ imminere sibi i-  
gnorare non potuit. Unde Albertus Cran-  
tzius, de Lutheri ausu, acceptò paucis ante  
mortem diebus nunciò clamasse dicitur:  
O frater, MARTINE, abi  
in cellam tuam, & dic: Mise-

*vere mei Deus.* Chytræus Saxon. L. VII. 196.

Utut verò ad indictam à B. Lutherò disputationem nullus, adversariorum partes defensusurus, advenerit, passim tamen propositiones LUTHERI mancipia Papæ fuggillârunt; Et ipsemet TEZELIUS propositiones contrarias iis, quas Lutherus affixerat, à CONRADO WIMPINA, scriptas, edidit, eumq; velut hæreticum passim traduxit; Secuti sunt Joh. ECCIUS, SYLVESTER PRIORIAS, JACOB HOCHSTRAT, aliiq; infallibilem auctoritatem Papæ in solidum urgentes; Quâ occasione de pluribus arduis & falsis Pontificiorum opinionibus, disputare incepit Vir Dei.

LEO X. tunc Pontifex Romanus, indignè ferrens, absolutam suam & dictatoriam potestatem, quâ hæctenus cum antecessoribus suis usus erat, in dubium vocari, B. Lutherum Romam ad Examen citat, & *Fridericum Electorem*, ut eundem captivum in manus suas tradat, hortatur; Ad instantiam tamen Electoris, Academiae item intercessionem, concessit tandem, à

CAR-



*Cardinale Cajatenô, Augustæ cum Lutherô  
agi. Atq; hic quòd revocare nec vellet,  
nec posset, quæ juxta Scripturæ nor nam  
orthodoxè docuerat, & ad Concilium pro-  
vocaret, tandem à Pontifice excommuni-  
catus, & unâ cum libris suis igni adjudica-  
tus est. Quod Brutum Fulmen parùm æsti-  
mans Lutherus, heroicô animô Bullam Ex-  
communicationis non tantùm; sed jus  
quòq; Pontificium Wittebergæ combussit,  
addens illud Samsonis: *Quemadmo-  
dum fecerunt mihi, ita feci eis.**

*Quò factô irritatus Pontifex nihil non in  
perniciem Lutheri molitus est; nomen e-  
jusdem bullæ Cœnæ Dominicæ execrato-  
riæ infarciens. V. Matthes. de vitâ Luth.*

Eandem fortunam nundinatio Papalis,  
per *Samsonem Mediolanensem*, Tiguri apud  
Helvetios instituta, experta est, *Ulricô Zwin-  
gliô* fortiter se illi opponente quî postea in  
negotiô de Sacramentis & aliis Fidei arti-  
culis pessimè erravit, & tandem annô  
1531. in bellô Helveticô occisus est. *Sleid.  
L. VIII.*

Cæterum & præconceptæ opiniones, de Ecclesiæ Romanæ infallibilitate, & continua Pontificis accusatio permoverunt tandē Imperatorem, ut in causam Lutheri inquisiverit, & eundem ad comitiâ *Wermariensia*, concessio salvi conductûs instrumento, evocârit. Frustrâ verò expectatâ ejusdem palinodiâ, Lutherum, cum assèclis & defensoribus sententiæ ejusdem, proscripsit Cæsar. *Vide Reichs=Abschied. Cælestini historiam p. 3.*

At *Electores Saxonie* in arce quâdam non procul ab *Isenacô* sitâ, cui *Wartberg* nomen est, incolumem servavit Lutherum unde eundem locum *Pathmum* & *Ereum suam* vocavit Lutherus, è quô tandem post menses 10. ferè, *Andree Carolstadii* Iconoclastæ, juris Civilis criminatoris, Sacramentarii, & Semi-Judæi, vehementiâ permotus, discedens, *Wittebergam* rediit, *V. Scriptum Lutheri adversus cælestes Prophetas* & *Epist. ad Elect. t. 2. Oper. Latinorum Witteberg. Refert. Chytr. Sax. lib. VII. p. 222. Pontificios passim Magos consuluisse, ubinam Lutherus lateret? Eisdem verò nil certi*

certi respondere potuisse, quòd Deus illum protegeret.

Comitia Wormatiensia, annò 1522. exceperunt *Norinbergensia*, in quibus, absente Casare & tunc in Hispania degente, bellum adversus Turcam & Censura adversus Lutherum gravissima, quibusdam Proceribus placuit. Præterea magnus Catalogus gravaminum adversus Curiam Romanam & Ecclesiasticas personas, tunc exhibitus est, cum acerrimâ Concilii generalis postulatione. *Chytr. Saxon. lib. V. p. 248.*

Circa hæc tempora provinciæ & urbes quàm plurimæ luce Evangelii illuminatæ sunt, & inter has *Pomerania, Borussia, Livonia, Brema, Magdeburgum, Halberstadtium: Goslaria* &c. de quibus videatur *Chytræus loc. cit. § lib. XI.*

*Norinbergensia* comitia excepit conventus *Ratisbonensis*, non omnium, sed quorundam Imperii procerum tantum, in quibus ad *Campegii* Legati Pontificii, tunc *Clementis VII.* (*Perduellionis maximi* cognomen nacti) placitum,

aliorum item Romanensium instinctum, ea, quæ Wormatiæ adversus Lutherum decreta fuerant ut citissimè executioni dentur, mandatum est. Placuit item de corrigendis vitiosis Sacerdotum moribus sequentia dicere: *Vivant Sacerdotes honestè, vestiantur decorè, non negotientur, fugiant cauponas: non sint avari: neq; pro sacrorum administratione pecuniam acerbè imperent: Concubinarij removeantur locò: Ferialiū numerus sit moderatus.* Deniq; auxiliatrices copiæ Ludovico Hungariæ Regi, adversus Turcam, decreta & promissæ sunt: Sed dum moram neſtunt Imperii Status, Rex ipse in acie occubuit, suò docens exemplò, hostem potentem & ferocem irritandum facile non esse. *Sleidanus, Osiander, anno 1524.*

Circa idem tempus *Controversia Sacramentaria* cum Carolstadiò & Tigurinis agitari cœpit: Turbæ item, quas *Thomas Münzer*

*Müntzerus*, Altestensis in Thuringiâ Concionator, & focii postea excitârunt, annô 1525. circiter innotuerunt. Referunt nonnulli in Sveviâ, Franconiâ, Thuringiâ & finitimis regionibus, ad centum millia rusticorum periisse. Dux ipse Muntzerus captus in oppidô quôdam Thuringiæ, *Frankenhausen*, capite plexus est. Vide *B. Lutheri scriptas adversus seditiosos rusticos Epistolas Matthes. vitam Luth. p. 42. seqq.*

Dum in Germaniâ subditos suos immeritos vicerunt Principes, Imperator Romanus & Hispaniarum Rex *Carolus V.* cum *Franciscô I.* Galliarum Rege, gravissimas inimicitias exercuit. Sedes belli Ducatus Mediolanensis fuit, in eodem enim dum *Papiam* obsedit Gallus, à Cæsaris copiis in acie victus, ipseque Rex alios captivos inter, in Hispaniam abductus est, *Thuanus.*

Ferunt, *Franciscum* in Musæo, quô captivus detinebatur, visô Cæsaris Symbolo in pariete descripto; *Plus ultra*, subscripsisse: *Hodiè mihi, cras Tibi:* quibus verbis addiderit, Cæsar sequentia:



*Homo sum & nihil humani à me alienum puto.*

Cæterùm clementiæ & benignitatis laudem videbatur Carolus V. adipisci, quando obtentæ victoriæ Symbolum Galliarum Regem, ex animi ægritudine decumbentem, è captivitate dimisit, eidemq; sororem suam *Eleonoram*, quæ Emanuelli Lusitaniæ Regi prius nupserat, in matrimonium dedit. Conditiones sequentes tum libertati Regis, tum cæteris, quæ in iisdem Pactis continentur, apponens; Ut Galliæ Rex Ducatum Burgundiæ restitueret, juri suo in regnum Neapolitanum, Mediolanensem Ducatum, Genuam, Astam, Atrebatum, Tornacum renunciaret, deniq; duos filios obsides daret &c. Enimverò amicitia hæc diuturna non fuit, rupto iterum hoc fœdere, quod conditiones pacis Galliæ proceribus non satis æque viderentur, *Steidanus in Comment. l. c.*

Interea *Friderico* Electori Saxoniam, è calculi acerrimis doloribus & sine masculâ prole mortuo, frater ejusdem *Johannes* successit à visitatione Ecclesiarum, dignissimum

num Principe Christiano auspiciis faciens, quâ occasione *Philippus Melancthon*, ex Inspectoribus unus, summam doctrinæ Orthodoxæ de omnibus Fidei Christianæ capitibus, in libello quodam peculiari comprehendit.

Carolus V. Imperator, inito cum Gallis foedere, ad Comitatus *Spirensis* Proceres Imperii citavit, quamvis ipse coram esse non potuerit, Ferdinandus fratre vices Imperatoris suscipiente. Primarius Propositionis Cæsareæ articulus erat, adversus Romanam Ecclesiam nil audendum amplius esse, sed omnes teneri, ut eidem se submittant, relegato insuper Lutherus secundum *Wormatiensium* Comitiorum decretum, abusu vero correctione ad Concilium Oecumenicum dilata. *V. Reichs Abschied.*

At Pontificis, *Clementis VII.* & Galliarum Regis, *Francisci*, è captivitate reductis, renovatæ cum Imperatore lites, ansam Protestantibus dederunt, de concilio desperandi & adversus Romanensium ausum sententiam suam exponendi

liberiùs. Tandem annò 1529. decretum est, ad Concilium usqve adversus neminem, ob Religionis negotium, arma capienda esse. V. *Reichs-Abschied.*

Bellum, quod Papa cum Imperatore incepit, ut non solùm Italiâ totâ eum depelleret, verùm etiã ab Imperii dignitate deiceret, Autori suo ingentem calamitatem attulit. Capta enim Urbs à Cæsaris militibus & direpta est, Pontifice ipsò obsessò primùm, & paulò post captò, nec dimissò priùs, quàm ingentem pecuniæ Summam militibus Cæsaris solvisset. De hâc horrendâ Romanensium clade sequentiã annotat Onuphrius Panvinius, in vitâ Clementis VII. Vaticanò & Janiculò, paucis, qui repugnare ausierant interfectis, pridie nonas Maji annò salutis millesimò, quingentesimò, vigesimò septimò expugnatis, exercitus omnis, qui ex Germanis, Hispanis, Italis, ad XL. millia coactus erat, per pontem Xysti in urbem impetum fecit, & tantâ cede debachatus est, ut nunquam post hominũ memoriã, majore truculentiã vel in Turcas, vel in perpetuos & insensissimos hostes vindictæ libidine sevitum sit.

sit. Omnes, qui primo impetu obvii fuerant, tam inermes, quam armati, ad unum cæsi. Pontifex repentinò tot hostium impetu consternatus, summæ rerum & salutis suæ diffidens, consilii expers, trepidus sese in arcem recepit. Eâ nocte nihil unquam lugubrius aut funestius Roma vidit: Omnibus in locis ad facietatem usque editæ hominum steges, nobilissimi quique tormentis excruciiati, virgines, matronæ & sacræ virgines violatæ, cardinalium domus, & principum, item legatorum expugnatæ: nemo deniq; servatus, nisi qui vitam & libertatem universâ re domesticâ redemisset. Tempia ferè omnia, multis necatis aut excruciiatis sacerdotibus, direpta. Tam arx, in quam Pontifex cum aliquot Cardinalibus se receperat, obsideri cœpta est, tam diligenti custodiâ, ne quid obsanii intra inferretur, adhibitâ, ut consumptò commeatu omni, Pontifex deditiorem facere fuerit coactus, eâ conditione, ut cuncta, quæ Cæsar imperâisset, se facturum polliceretur. Conflavitque omnia sacrorum templorum ornamenta, ut inde pecunia cinderetur militibus



dividenda, quæ dum satis non esset, pilei tres Cardinalitii venales concessi, ut illis licitantibus, qui ad senatoriam dignitatem spirabant, aurum proferrent; eò modò ad hastam propositis emptores non desuere. Confer Francisci Guicciardini Histor. lib. XVIII.

Circa hæc tempora Anabaptistarum profana hæresis vires sumsit. Quidam enim de hõc fanaticò grege, Thomas dictus, fratrem suum Germanum, Leonhardum, in parentum præfentiâ decollavit; prætendens Abrahamæ exemplum, qui à Deò mandatum acceperat, ut filium Isaacum sacrificaret. Ad Magistratus ejus loci fratricidam justâ pœnâ affecit. Factum hoc est in oppidò quòdam Helvetiæ, quod fanum S. Galli dicitur. Sleid. lib. VI. Bucholtzerus. De variis Anabaptistarum sectis & dogmatibus videantur Schlüsselburgii Catalog. Hæret. Frider. Spanhemii Diatribe Historica de origine, progressu, sectis & nominibus Anabaptistarum, Johannis Cloppenburgii Gangrena Theologiæ Anabaptist. Johannis. Hornbeck summa controversiarum Relig. lib. V. &c.



Ludovicum Bohemiæ & Hungariæ Regem, in bellô Turcico miserè periissè, dictum antea est. Post hujus obitum externis non tantùm, sed internis quoque bellis, Hungaria tota ferè conflagravit. Nam Ferdinandus Caroli V. germanus, Bohemiæ quidem regnum facilè obtinuit, Sclavicâ Regum Poloniæ stirpe ab hâc dignitate in posterum exclusâ ; At Hungariæ regnum non sine difficultate. Urgebat quidem pro successione suâ, tum conventionem Maximiliani Imperatoris & Ladislai, anno 1491. hâc ratione initam, ut deficiente prole masculâ Ladislai, ad Maximiliani familiam fauces regiæ deferrentur, tum affinitatem cum occisò Rege, cujus sororem Annam duxerat. At ex alterâ parte Johannes Sepusius Transylvaniæ Palatinus, (qui ab aliis Johannes de Zapolia Vayvoda apud Jazyges nominatur) Regis titulum affectavit & vehementer se Ferdinando Bohemiæ Regi opposuit, urgens se à Principibus Hungariæ electum, fratrem item & consanguineos suos optimè de Regnô Hungariæ meruisse. *V. Chytr. Sax. L. XII. p. 303. Bon-  
fn.*

Quoniam verò hic viribus impar erat, neque Ferdinando resistere valebat, frustrà expectatò auxilio Germanorum, Gallorumve, Imperatoris Turcici tutelam imploravit, cui etiam promisit, quod si Rex Hungariæ constitueretur, se Solymani Vasallum futurum.

Itaq; instigatus Solymannus à Johanne, urbem Budam & arcem, quam undecies frustrà oppugnaverat, vi capit. Johannes verò, magnis muneribus Turcæ obviam procedens, manus ejusdem deosculatur, à quò Rex Hungariæ confirmatus Budam in sedem Regiam acceptat, quam deinde ad finem usq; vitæ suæ ad annum videlicet 1540. retinuit, incoluitq; *Resp. & Stat. Regni Hung. p. 141.*

His non contentus Solymannus, vastatâ Hungariâ in Austriam pergit & Viennam ingenti cum exercitu, in quo bis centena millia militum capita numerabantur, obsidione cingit. Præfidiariis verò, sub Duce Philippo Palatino, sese fortiter defendentibus & hyeme ingruente, discedere cogitur, desiderans ad octoginta millia militum.

Paulò

Paulò pòst rediit quidem hostis, annò nempe 1532. at ingenti clade ab Imperatoris exercitu affectus, nihil obtinuit.

Hòc ipsò tempore milites, ex insulâ Rhodò ante aliquot annos pulsì, consensu Pontificis & Imperatoris insulam Maltam occupârunt & muniverunt.

Jam antea Imperator, absens eò tempore, Principes & Status imperiì Spiram citaverat anno 1529. ut adversus Turcæ irruptiones & Religionis Pontificiæ immutationem, in eadem decerneretur. Decretum est à Pontificiis, quorum major pars erat, edictum Wormatiense contra Lutheranos urgendum, missam retinendam, neque aliâ ratione in religionis negotiò quicquã mutandum esse. Adversus hanc sententiam, in gratiam Romanensium latam, Principes Evangelici protestabantur publicè, ne vim legis acquireret decretum. Atq; hæc prima origo nominis **PROTESTANTIUM** fuit.

*Sleid. l. 6. Ostand. Centur. XVI.*

Cæterum Papa Romanus ad extrema  
reda-

redactus, pacem cum Carolô Victore iniit, cujus exemplum annô 1529. Franciscus Galliarum Rex secutus est, qvî tamen prius Carolum ad duellum evocavit, qvòd paulò post ipse declinavit. Sed & Veneti, belli pertæsi, traditis qvæ in Samnitibus, Picer ô & Apuliâ tenebant, Cæsaris amici facti sunt. Atqve ita sancta Liga, qvæ dicebatur, iterum soluta est. *Thuanus l. 1.*

Eôdem annô 1592. Imperator Romanus cum Pontifice Bononiæ collocutus est, & frustra Concilium œcumenicum postulavit. Promisit tamen, se velle Lutheranos vi & armis opprimere, si Pontifici se opponere pergerent. Atq; hac conditione Rex Longobardorum, & post trinam osculationem pedum Pontificis ac juramentum Pontifici præstitum, Imperator Romanus à Pontifice coronatus est, qvî ritus forsitan tunc temporis à Pontifice Romanô ultimò peractus est, cû in hunc diē usq; nullus Imperatorum à Pontifice amplius coronari voluerit. *Actum coronationis Pontificiæ prolixè describit Gregorius Cælestinus Histor. Comit. August. pag. 16. Juramenti formula hæc erat:*

rat : Ego Carolus Romanorum Rex, & brevi,  
 DEI gratiâ, futurus Cæsar, per Deum Divumq;  
 Petrum promitto, polliceor, testificor atq; juro,  
 me in posterum pro viribus, ingenio & facultatibus  
 meis, Pontificiæ dignitatis & Romanæ  
 Ecclesiæ perpetuum fore defensorem, nec ullam  
 Ecclesiasticæ libertati vim illaturum. Sed potestatem,  
 jurisdictionem & dominationem ipsius,  
 quoad ejus fieri potest, conservaturum ac  
 protecturum, cujus rei testem voco Deum ipsum  
 & hæc sancta Evangelia.

Bellô Italicô confectô, conventum Augustanum indixit Cæsar, in quô de Religionis negotiô, & bellô adversus Turcam deliberari voluit.

Itaq; Johannes Dux & Elector Saxonie præter Romanensium spem primus omnium ibidem comparuit, unâ cum filiô suô Johanne Fridericô, in comitatu habens Philippum Melanchthonem, Justum Jonam & Georg. Spalatinum, Lutherum enim Coburgi reliquerat. *Cælestinus Histor. Comitior. August.*



Priusquam verò Augustam profectus est Elector, ad mandatum ejusdem, Torgæ convenerunt Theologi quidam, B. Lutherus, Phil. Melanchthon, Bugenhagius & Justus Jonas, qui de formulâ Confessionis, in Comitibus exhibendâ, deliberârunt. *V. Luther. Oper. Jenens. Germ. tom. V. p. 14.*

Inceptis die XX. Junii comitiis, die 25. ejusdem mensis Confessio fidei, à Melanchthone è XVII. Lutheri articulis conscripta, per Christianum Bejerum Juris-Consultum, publicè coram Cæsare, Ferdinando Hungariæ & Bohemiæ Rege & reliquis imperii proceribus, prælecta est, cum id Protestantes præcedente die frustra petissent.

Subscriperant Confessioni æternâ memoriâ dignissimi Principes; JOHANNES Dux Saxonie Elector, GEORGIUS Marchio-Brandenburgensis, ERNESTUS Dux Luneburgensis, PHILIPPUS Landgravius Hassiæ, JOHANNES FRIDERICUS Dux Saxonie, FRANCISCUS Dux Luneburgensis, WOLFGANGUS Princeps ab Anhalt,  
Sena-

Senatus item Magistratusque NORINBERGENSIS, & Senatus REUTLINGENSIS. *Chytr.*

Quia verò in causâ Sacramentariâ Zwinglii asleclæ ab orthodoxâ diversam opinionem tenebant, aliam quoque Confessionem ediderunt, cui Argentinenses, Constantinenses, Memmingenses & Lindavienses subscripserunt, ejusdem autor Bucerus dicitur fuisse. At publicè eadem prælecta non est. Pontificii etiam vehementem censuram eidem opposuerunt, quod scirent, Sacramentariorum causam apud Cæsarem & reliquos principes exosam esse. *Chytr. Hist. Aug. Conf. p. 678. Cælestin. Tom. IV. p. 94. Hortleder. part. 1. de causis B. G. c. 9.*

Quod verò Orthodoxam Saxoniorum & reliquorum Principum Confessionem attinet, petierunt Romanenses, causæ suæ diffusi, ne Cæsar concederet Confessionem Protestantium vel typis exprimi, vel aliò modò pluribus innotescere. Quod etsi promiserit Imperator, obtinere tamen id minimè potuit; Quin potiùs brevi tempore Confessio hæc

hæc in Germanicâ, Latinâ, Italicâ, Lusitanâ, Bohemicâ, Hispanicâ, Gallicâ, Anglicanâ, Belgicâ, Græcâ &c. lingvis ab universò orbe legi potuit, & lecta est. *V. Lanterbach. de Miraculis Ang. Conf.*

Paulò post convocatis Imperii Ordinibus, prælecta est confutatio Confessionis Protestantium à Johanne Fabrò, Eccio, Cochlæo, aliisque Pontificiæ Religionis addictis, composita, cujus exemplar Protestantes obtinere non potuerunt, quamvis id instanter petierint; Tandem Apologiam tantum ad ea responderunt, quæ inter legendum observaverant. Confutatio ista Pontificiis lucrosa fuit; Reportarunt enim autores, quasi rem optimè egissent, ingentia præmia, Faber quidem Episcopatum Viennensem, alii alios redditus, unde Erasmi proverbium: *Der arme und magere Luther machet viel feist und reich. Sleid. VIII.*

Habuerunt post hæc Pontificii & Protestantes varia inter se invicem colloquia, Religionis negotium concernentia, in quibus tamen hæc lites componi non potuerunt, eò, quòd Pontificii sanam

nam doctrinam recipere nollent, Protestantes eandem deserere non possent.

Tandem jussu Cæsaris decretum quoddam prælectum est, Lutheranos causâ cecidisse & ad Ecclesiam Romanam revertere debere, nisi mallent vindictam Cæsaris experiri. Hôc modô postquam tristitia quævis Cæsar & Romanenses reliqui protestantibus interminati erant, è comitiis discessum est.

Protestantes igitur denegatô sibi Pacis publicæ bonô, tributa ad bellum Turcicum solvere recusârunt. Interea B. Lutherus omnes heroicô spiritu ad constantiam hortatus est, editô egregiô libellô, cujus titulus: *Warnung an seine liebe Deutschen.*

Circa hæc tempora Angliæ status perquam turbulentus fuit: quæ historia cum verè mirabilis sit, non immeritò hoc locô recensetur. Henricus Angliæ Rex hujus nominis VIII. hæctenus Lutheri dogmata vehementer impugnaverat, editis adversus autorem variis & virulentis scriptis, à B. Lutherô animosè confutatis. Atque ob hoc ipsum, Pontifici gratias.

tissimum studium, titulum DEFENSORIS FIDEI à Papâ Romanô Rex Angliæ accepit.

Duxerat igitur Henricus in Matrimonium Catharinam Ferdinandi Regis Catholici filiam, quæ Arthuro fratri suo antea nupserat, & quam is dubiæ conditionis viduam post se reliquerat; atq; hoc conjugium Henrici cum fratris sui viduâ initum Julius II. Pontifex approbaverat. Cæterum postquam per XX. annos in conjugio illô Angliæ Rex vixerat, & suscepit etiam tres filios & duas filias, à quibus (cæteris maturè decedentibus) MARIA in spem successionis educata est. Henricus in amore pronior, uxorem, austeris moribus feminam, & ab omni cultûs & venustatis curâ abhorrentem, spernari incepit, & instinctu Thomæ Wolfæi, hominis impotentissimi judicii, qui Margaritam, Francisci Galliarum Regis sororem, in perniciem Caroli, cujus Matertera erat Catharina, Henrico adducere in animô habebat, de divortio cogitavit.



Negotium hoc statim ad Pontificem delatum est, à quò Rex vehementer petiit, incestuosas nuptias, cum fratris viduâ contractas, irritas pronunciari. Promittebat insuper Henricus, se velle communibus sumptibus adversus Cæsarem, qui circa ista tempora Pontificem quasi captivum habuerat, imposterum bella gerere.

At Legatis post restitutam libertatem demum, & pacem Cæsarem inter & Pontificem initam, advenientibus, Papa judicium suum procrastinavit, metuens Imperatoris iram, quam sciebat sibi gravem fore, insuper Regi non unò modò callidè illulit.

Misis itaque hinc inde nunciis, cum Catharina religionem aliquam sponte suscipere nollet, sed matrimonium suum, quod Ecclesia Romana legitimum semel judicasset, constantissimè tueretur, ex alterâ verò parte Henricus indefinenter Legatos Pontificios, postea Pontificem ipsum de maturandâ divortii sententiâ frustrâ urgeret, tandem moræ Pontificiæ pertasus, Rex spretâ Papæ autoritate,

Cantuariensem Episcopum, pro repudio,  
contra Catharinam pronunciare jubet.

Quò factò Henricus cùm de gratiâ à  
Pontifice impetrandâ desperaret, & ana-  
thema Pontificis ægrè ferret, ordinum An-  
gliaë decretò, auctoritatem Pontificiam per  
regnum abrogat, tributum annuum, (De-  
narium Sancti Petri vocabant) jam ab Inæ-  
temporibus pendi solitum, denegat, pœ-  
nam capitis constituit, si quis supremam  
potestatem Pontifici adscribat; Postremò  
Ecclesiasticos tam Angliæ, quàm Hiberniæ,  
Sacramentò adigit, ut se, tanquam Ecclesiæ  
caput à Christò proximum, agnoscant. Ut ut  
verò disciplinam & ordinem Ecclesiæ im-  
mutârît, doctrinam tamen Romanensium  
retinuit, Lutheranos æquè & Calvinianos  
è regnò suò proscribens. Prætereà ad se-  
cunda vota perrexit Henricus, duxitque  
Annam Thomæ Boleni equitis filiam, nu-  
per Marchionissam creatam, quæ in Galliis  
& in Angliâ ferè infamis erat. Testantur e-  
nim, sed Pontificii Scriptores, Annam hanc  
fuisse concubinarum Henrici adhuc viven-  
in-

tium, alterius quidem fororem, alterius autem filiam, imò à nonnullis ipsius Henrici propria filia habetur: quò referunt illud, quod Rex quòdam tempore à Franciscò Brianò, domesticò suò, quæsierit, quale peccatù videretur, matrè primùm, deinde filiam cognoscere? Cui Brianus ( Vicarius inferni cognominatus,) responderit; tale, ô Rex, quale gallinam primùm, deinde pulum ejus gallinaceum comedere. Quam profanam vocem dicunt magnò risu Regem excepisse.

Postquam verò Anna Bolenia filiam Elisabetham enixa est, haud diu in gratiâ Regis permansit; Accusabatur enim, quòd ante nuptias cum pluribus esset fornicata & post Regis nuptias etiam cum fratre suò concubuiisset, quorù criminù causa, à iudicibus, ad hoc negotium delectis (inter quos Thomas Bolenus, quì pater Annæ dicebatur, sedebat) adulteriù & incestus damnata, & Conjugis sui Henrici iussù, securi percussa est, id quod accidit annò Christi 1536.

*Conscripsit de his gestis peculiaribus*

*virulentum tractatum Nicolaus Sandeus Anglus, Doctor Pontificius, sub titulo: De origine & progressu Schismatis Anglicani. Vide etiam Thuanum l. 1. Sleidan. l. IX. Chytræi Saxon. lib. VIII.*

Redimus ad Germaniæ nostræ res: Protestantes itaq; post finita Augustana Comitia, cum metuerent infensos sibi Imperatoris & aliorum Statuum, pontificiæ religioni addictorum, animos, de necessariâ defensione cogitare cœperunt, in ito inter se fœdere, de mutuis auxiliis ferendis, adversus hostem communem, quòd fœdus Smalcaldicum communiter vocatur, ideò, quòd Smalcaldiæ, oppidò in Hassiæ confinibus sitò, Protestantes id iniissent haud tantum, sed & a nõ 1537. & seqq. ibidẽ confirmassent etiam.

Cæsar verò, quò firmiorem redderet suum suorumq; primatum & autoritatem, de Ferdinandò in Regem Romanorum, coronandò, consilium iniit. Animadvertēbant tunc temporis Germaniæ proceres vaticinium Trevirensis impletum iri, qui prædixerat, Carolũ nihil non pro retinendâ Imperatoriâ dignitate penes familiam suam

am aufurum esse. Hinc etsi Johannes Saxonix Elector, per filium Johannem Fridericum, adversus electionem hanc, ut Aurex Bullx contrariam, protestatus sit, aliis item Imperii ordinibus displicuerit, prxvaluit tamen Cxaris autoritas. Quare Ferdinandus Colonia electus, & paulò post Aquisgrani coronatus, sed à Saxonix Electore, Johanne Fridericò, ( qui in locum parentis sui Johannis, Annò 1532. demortui, successerat ) diu post, certis conditionibus, ut Rex Romanorum, agnitus est. *Sleid. l. VII. & IX. XV.*

Cæterum, quòd timeret Imperator Turcicam Tyrannidem, Protestantibus porro agrè facere non audebat tunc temporis, quin potius interventu Alberti Moguntini & Ludovici Palatini pacem cum iis iniit, factam Svinfurti, promulgatam Norinbergæ, duraturam verò ad proximum usque concilium.

Post hæc Turcæ, dum prædâ graves, reditum è Pannoniâ ad suos parant, à Cxaris exercitu profligantur, fugitivos Cxar prosequi noluit, sed in Italiam abiit



abiit cum Pontifice Paulô III. acturus de Conciliô, quem etiam permovit, ut primùm Mantuæ, post Vincentiæ id indixerit, callidè prospiciens, ne cogeret ullibi. Existimant enim Pontifices, per concilia tantùm de amplitudine suâ detrahi, quantum ex disciplinæ emendatione, auctoritatis & ornamenti Ecclesiæ accedit, cujus rei gratiâ non liberum, sed Pontificis tyrannidi subiectum, neque in Germaniâ celebrandum, indixerunt. Interea Lutherus articulos in conciliô offerendos, Smalcaldicos dictos, circa hæc tempora conscripsit. *Luth. T. VI.*

*Juli. Oct. 1529. Thammernensis. Sess. 1. 1531 Oct. IX.*

Hæc dum agebantur, seditiosa Anabaptistarum turba cristas denuò erigere incipiebat, qui motus Westphaliæ præprimis exitiosus fuit. Nam Johannes Leidenfis, operâ Rotmanni & Knipperdolingi usus, & è Sartore subito Rex creatus, Monasterium, Episcopalem civitatem, diripuit, omnia pro lubitu suô ibidem ordinavit, Magistratum pristinum abrogavit, duodecim Apostolos sibi elegit, iisdem Ducatus, & Episcopatus assignans, in quos ipse quidem nullum jus habe-

habebat. Polygamiam introduxit & alia nefanda facinora perpetravit. Tandem tragicum exitum habuit fabula; civitate enim ab Episcopô & confœderatis, obsidione per 15. menses cinctâ, ad extremam famem redactâ, demum ex insidiis captâ, novus Rex cum Sociis quibusdam, igneis forcipibus laceratus & postea suspensus est. *Sleid. L. X. Osiand. Cent. XVI. Videatur etiam Anton. Corvin. de hoc tumultu Epistola apud Boxbornium p. 56.*

Utî verò Ecclesiæ Reformationem, feliciter à Lutherô cœptam, maximoperè promovit Scripturæ Sacræ in Germanicam linguam, & jussu Ducis Litvaniæ Nicolai Razevil, in Polonicam translatio, quarum illa annô 1532. hæc vero annô 1540. absoluta est; ita novum ordinem Jesuitarum nempe, cujus auspicia in hæc tempora incidunt, Anti-Christi Regno in subsidium misit Satan. *Matthes. in Vita Luth.*

Ordinis hujus autor fuit Ignatius Lajola, Hispanus, è truculentô milite, post

infortunium, quò utriusqve pedis facili & conformi usu privatus est, subito religiosus factus, quo minus mirandum Jesuitarum ingenium est, ad nil magis quàm sanguinolenta pronum facinora.

*Refert Hopinianus Histor. Jesuit. lib. 1. cap. 1. Jacobum Crisium Landspergensium Jesuitarum Rectorem dixisse: Miles esse debuit nostræ Societatis pater, quia ut militis est, totis viribus in hostem irruere, nec desistere, donec victor evadat; ita nostrum est in omnes irruere, qui Pontifici Romano resistunt, illosq, consiliis, dictis & scriptis, invocatò etiam seculari brachio, hoc est, igne & ferrò, tollere & abolere: sicut Pontifex & nostra vota, contra Lutheranos suscepta, volunt & mandant.*

Quòd à JESU Ordinem suum denominari voluit Ignatius, ejus rei causam Pontifici hanc fingunt: Apparuisse aliquando Ordinis auctori B. Deiparam, portantem in ulnis puerulum JESUM, eumque, ut in filii sui honorem societatem seu Ordinem institueret, hortatam esse. Quà visione permotum fingunt Ignatium, Societatem Jesu primùm instituisse, quæ postea, non

non obstantibus Cardinalium quorundam  
 votis religionum numerum minuendum  
 esse svadentium, à Paulò III. approbata est.  
*Scripserunt de hâc Societate ejusdemq; Autore*  
*Maffæjus, Hasenmüllerus, Rudolphus Hospini-*  
*anus, B. Chemnitius, Aug. Thuanus lib.*  
*XXXVII. ad annum 1564. aliique.*

Interea Cæsar compositis quodammo-  
 do in Germaniâ, Italiâ & Hispaniâ rebus,  
 expeditionem in Africam adversus Tur-  
 cam, svasu & auxiliò Pontificis suscepit, ut  
 hâc ratione eundem à curâ Pannoniam in-  
 vadendi retraheret, vel certè ad plura red-  
 deret intentum. Jam enim in interiore  
 Persiâ quoque cum Thomâ Ismaëlis filiò  
 conflictabatur. Itaq; ingentem classem ad-  
 versus Hariadenum Barbarossam, Exerci-  
 tus Turcici præfectum, ex Hispaniâ & Italiâ  
 duxit Cæsar, Tunetum versus, Mauritaniæ  
 metropolin, cujus Regem Muleassèn pau-  
 lò antè è regnò expulerat, qui etiam in Cæ-  
 saris comitatu erat, restitutionem suam a-  
 vidè sperans.

Et ab initiò quidem expeditio hæc pro-



sperè processit, Tunetum enim à Christianis, qvi captivi ibidem detinebantur, occupatum est, dum Barbarossa in apertò campò cum Christianis dimicabat, clasfis item Tunica Christianis locò prædæ fuit.

Posteà verò Andrea Doria rem segniùs & imprudenter, agente Barbarossa, collectis novis viribus reversus annò alterò victor evasit, classe navali Pontificio-Veneto-Cæsareanà ad Actiacum promontorium dissipatà, *Leuenclav. Chronic. Turcic. pag. 50. O-nuphrus in Paulò III. Thyanus l. 1, Sleidan. l. IX.*

Cæsar ex Africa redux novi Belli, cum Galliarum Rege Franciscò denuò gerendi occasionem invenit. Obierat enim Franciscus Sfortia Mediolani Dux, sine masculinâ prole; Quare Cæsar Ducatum Mediolanensem sibi, ut feudi Domino, adjudicabat; Franciscus verò hanc provinciam ad se jure hereditariò pertinere urgebat. Unde furnestissimum bellum obortum est, in Pedemontii præprimis & Sabaudiaë confiniis. Tandem Pontificis interventu, qvi Regi Angliæ & Protestantibus exitiù minabatur, ducia



induciæ decennales Imperatorem inter & Regem, initæ sunt. *V. Lamberti Vander-Burchii Sabaudorum origines p. 240. seqq.*

In Italiâ hõc tempore, annõ nempe 1538. cœpit mirabile illud agri Puteolani, aquis calidis & lutofo sulphure abundantis, incendium. Fuit hæc regio bienniõ ferè magnis terræ motibus agitata, ut pleraqve ædificia, quæ solo non æqvata erant, ruinam tamen minarentur. Põst frequentissimos terræ motus, tandem magnus illius agri tractus, qui inter radices montis, quem Barbarum incolæ appellant, & juxta mare Avernum jacet, sese erigere visus est, & montis subitõ nascentis figuram imitari, eõdemqve die iste terræ cumulus, apertõ veluti ore, magnõ cum fremitu, ignes, evomuit, pumicesqve & lapides, cinerisqve fœdi tantam copiam, ut quæ adhuc extabant Puteolorum ædificia operuerit, fugientibus per tenebras Puteolanis & Neapolin sese recipientibus. Cinis ad LX. passuum millia, exhalationis vi, projectus est, propè voraginem ficcus; procul verò lutosus & humidus cecidit. Mons item circa

voraginem, ex punicibus & cinere, plusquam mille passuum altitudine, unâ nocte congestus est. *Vide Simonis Portii Neapolitani de hâc incendiô Epistolam apud Marcum Zverium Boxhornium Histor. Univers. p. 66.*

Dum Italiæ Regio flammis consumitur, ferrô & igne contra Antagonistas Romanensium in Galliâ & Angliâ agitur tantâ crudelitate, ut Regem Galliæ facti sui paulò post pœnituerit, vel ad minimum id simulaverit. *V. Epistola Regis ad Protestantes. apud Sleid. l. IX.*

Cæsar quoq; à Pontifice permotus multa in exitium Protestantium meditabatur, quod hi maturè animadvertentes, se suaq; necessaria defensione tueri cogitabant, cujus rei gratiâ aliquot conventus, ut Francofurti, Brunswigæ & alibi instituti sunt, multi quoq; in fœdus Smalcaldicum recepti, inter quos fuit Christianus Daniæ Rex, qui tamen non ut Rex, sed ut Holsatiæ Dux admissus est, Johannes item Brandenburgicus, Magistratus, & incolæ urbis Rigæ in Livonia &c. *Sleid. lib. XII.*

Simul-

Simultates inter Cæsarem & Protestantes multum augebat Concilii indictio, ad diem 23. Maji 1537. à Pontifice facta. Cæsar enim ut & Pontifex per Legatos suos, seriò jubebant Protestantes, ut in eòdem comparerent. Hi verò excipiebant, nullò modò sibi hâc ratione satisfieri, cum vitiosa sit indictio Concilii à Pontifice facta; Locus, Mantua nempe suspectus, & contra promissum Cæsaris; Deniq; forma agendi in Bullâ Papali expressa, contra æquitatem, quæ eundem & reum & judicem esse prohibeat. Ad eundem modum ferè adversus hanc indictionem, scripsit Henricus VIII. Angliæ Rex, & se hujus concilii decreta recipere nolle, protestatus est. *Scriptum Protestantium de causis declinati Concilii.*

Status quidam Pontificiæ religioni addicti, audientes de Protestantium fœderibus, quæ inibant mutuò, ipsi quoq; Norinbergæ fœdus fecerunt, præsentè atq; id urgente Cæsaris Legatò. Primarii erant Georgius Saxonix, Wilhelmus Bavarix, Ericus & Henricus Brunswicensium Duces, quorum ultimus Præfecti instar erat. Inter alia dum  
Land-

Landgravius Hassiæ, è literis, quæ à Brunsvicensi ad Electorem Mogunt. & Legatum Cæsareum datæ erant, insidias sibi suisque structas maturè cognovit, tunc temporis eadem irritæ fuerunt, atque publicæ tranquillitatis causâ, usque dum pax perfectè iniri posset, induciæ quindecimestres factæ sunt. *Sleidan. l. XII.*

Cæterùm multùm nocuit Romanensibus Georgii Ducis Saxonix repentina mors, quæ annò 1539. accidit. Quia enim hic ipse Lutheranorum acerrimus hostis, sine masculâ prole, mortuus est, Fridericò filiò paulò ante & præmutarè fatis concessò, HENRICUS frater, jure hæreditariò, regiones Georgii occupavit, qui Lutheranem Religionem amplexus templa Evangelicis subitò aperuit. Ita factum est, ut cum Pontificii in Paschatis festò Lipsiæ docuissent plebem, in festo Pentecostes ex iisdem suggestibus, verba fecerint Protestantium Theologi. *Sleid. Ibid.*

Eòdem tempore nova Secta LIBERTINORUM sive ANTINOMORUM innotuit, autore Johanne Agricola Islebiò,

biô , qui prius orthodoxam Ecclesiarum Saxonicarum doctrinam approbavit, & aliis quoque studiosè inculcavit, comitiis item Augustanis interfuit. Caput erroris erat à Manichæis mutuò sumptum, nempe legem Mosaicam in Vet. Testam. à Deo latam ad nos nequaquam pertinere. Unde sequentes doctrinæ Antinomorum flosculi erant: *Lex verbi divini titulum non meretur. Lex ad Curiam, non suggestum pertinet. At patibulum cum Moyse. Evangelium in propriissimò suo, maximeq; specificò usu ac officio est concio pœnitentiæ, atque ideò ad contritionem & agnitionem peccati non opus est lege &c.* Quia verò B. Lutherus hos errores nervosè confutavit, Islebicus tunc temporis palinodiam canere visus est. De Antinomis videatur B. Luth. T. VII. Jen. Germ. Formul. Christ. Concord. art. V. & VII. Osiander. Centu. XVI. l. 3. c. 62. qui testatur, se audivisse, Johannem, etiam in proectâ admodum ætate, homini epicureo, quàm pio Theologo fuisse similiorem. B. Hutter. in Form. Conc. p. 467. Hornbeck in summâ Controv. Relig. pag. 688. qui hanc heresin  
ad huc



*adhuc hodie in Belgio multos fautores habere testatur, optans, ut eorum numerus minui possit.*

Quò tempore Ecclesiam turbabant Antinomi & alii Hæretici, Politicum regimen infestabant Anti-Christi asseclæ. Afflictis itaque Germaniæ rebus, quò maturè succurreret Cæsar, itinere per Galliam feliciter & magnâ cum pompâ institutò, mulctatis item Gandaviensibus atq; in memoriam rebellionis extructâ arce Cæsareâ WORMATIÆ conventum instituit, Protestantium & Pontificiorum, quos & conferre secum invicem, atq; colloqui jusfit. Nulla enim medicina gravissimo Germaniæ vulnere videbatur salubrior, quàm religionis unitas. At cum metuerent Pontificii, ne natio Germanica, si aliquid seorsim in fide statueret, à reliquis schismatis cujusdum argueretur, sine suò caruit colloquium. *Chytraeus ib. XI.*

Exceperunt idem Annò 1541. Comitìa Ratisponensia, ante quorum auspiciam colloquium de religione continuari cœpit, at sine utilitate, cum Pontificii in erroribus suis

fuis constantissimè perseverarent, ad futurum concilium provocantes. In comitiis ipsis Henrici Brunswicensis adversus Protestantes consilia detecta sunt, arguentibus illum Saxone & Henrici ipsius fratre germano Wilhelmò, quem ille per biennium captivum tenuerat. At Turcarum irruptione alio distracti sunt Procerum animi, & quò feliciter adversum communem hostem agi deinceps posset, decretum, de toleranda utràque Religione stabilitum est, &c.

Mortuo enim Johanne, Ferdinandi Germaniæ, Bohemiæ & Hungariæ Regis acerrimo æmulò, Buda, Regni Metropolis, Barbaro dedita est. cujus auxilium Johannis vidua, una cum Sobole, adversus Ferdinandum implorabat. Turcarum Imperator, retentâ Budâ, Johannis posteros in Transylvaniam ire jusfit. *Teucrus Annæus, Compend. Rer. Hungar. pag. 29. Resp. Hug.*

Cæsar interea quò Barbarorum copias distraheret, ex Hispaniâ in Africam movit ad Algeriam. Sed infeliciter : exortis

tis enim tempestatibus, laceram classem, exhaustumque militem in Hispaniam reportare coactus est. Putant nonnulli cladem hanc non omninò præter opinionem Cæsaris accidisse, rati minore virium & famæ dispendiò se cum ventis & tempestatibus conflictaturum, quam si cum Solymani copiosissimò exercitu pugnans, omnium fortunarum aleam unò præliò subiisset. Omnem tamen calamitatem evitare non potuit, irritâ & infelici expeditione, annò sequenti in Pannoniam susceptâ. Strigonium enim & Albam quò minus expugnârint Turcæ, impedire non potuit.

Cæterum quò tempore Cæsar bellum adversus Turcam restaurare conabatur, novò bellò cum Galliæ Rege implicari cœpit. Franciscus enim Galliæ Rex, cum Mediolanensem Ducatum à Cæsare non reciperet, uti quidem ipse expectaverat, Legatos item ad Imperatorem Turcicum à se missos, Fregosum & Rinconem, in ditionibus Cæsaris occisos esse, audiret, inducias subito abrupit, atque Caroli terras quinque simul

simul locis adortus est, majori tamen conatu, quam rerum suarum incrementò.

*Chitr. LXII.*

Fuit hoc bellum præ reliquis Christiano orbi noxium. Nam omnia consilia recuperandi à Barbarò occupata loca, tunc facta sunt irrita. Etsi enim Hungaris suppetias miserint Germani, & divi Mauriti præprij, Saxonix Ducis, Henrici filij, eminuerit virtus, qui militis cujusdam rarâ fide servatus, vix evasit Turcæ immanitatem, infaustum tamen hunc conatum reddidit Cæsareanorum defectus.

Sed & aliæ nationes bellò Gallico-Hispanicò implicabantur, ita ut totius Europæ propemodum res videri potuisset. Gallo enim auxilia subministrabat Christianus III. Daniæ, & Gustavus Sveciæ, Reges, Dux item Clivensis Gvilielmus, cui Cæsar Geldriam concedere recusabat. Cæsare verò, præter multos Germaniæ proceres & inter hos laudatum modò Mauritium, juvabat Henricus VIII. Angliæ Rex, post mortem materteræ cum Cæsare reconciliatus. Ad hæc Imperatoris Turcici Præfectus



fectus Barbarossâ, à Gallô, uti putant, ad id evocatus, Nicæam Sabaudia civitatem & portum præstantem expugnavit, quô factô æquè irritatus in Gallum fuit Pontifex atq; in Hispanum, qui cum Rege Angliæ fœdus inierat.

Dum reges potentissimi inter se digladiabantur, Germani in propria viscera sæviebant. Henricus enim Brunswicensium Dux, Protestantibus infestus, Goslarienses & Brunswicenses oppidanos, fœderis Smalcaldici socios, miserè vexabat; quare Johannes Fridericus Saxoniae Dux & Elector, nec non Philippus, cognomento MAGNANIMUS, Landgravius Hassiæ, frustra prius tentatis pacificæ transactionis mediis, vi tandem & armis Henricum oppresserunt, ditiones ejus occupârunt Ducem denique terga vertere coëgerunt. Calamitate hæc miser quidem, non melior tamen Henricus factus est; Protestantes enim apud Cæsarem primò in Italiâ, post annò 1544. in Spirensibus comitiis (ob Cæsaris, Ferdinandi Regis & omnium Electorum præsentiam, augustissimis) gravi-



ter accusavit. Quia verò tunc temporis opem Protestantium implorabat Cęsar. Elector quoq; Saxonię gratiam Ferdinandi demeruerat, quod eum Romanorum Regem salutasset, irritę fuerunt Brunswicenis technę & pacem servare utriqve parti mandatum.

Paulò Post hæc ipsa comitia, cum Cęsar, Imperii Germanici succinctus viribus, Galliam miserè vastaret & populabundus non procul à Lutetiâ regni capite abesset, Anglus quoq; Bononiam occupasset, pax inter Gallię Regem & Imperatorē inita est, his conditionibus ferè; ut Sabaudia pristino restitueretur Domino, oppida, quę huc usqve à violatarum iuduciarum tempore capta fuerant, utrinq; redderentur. & adversus Turcicam Tyrannidem, item ad oppugnandos Pontificię religionis osiores, communibus armis ageretur; Deniq; conventum est, ut Carolo Aurelianensi, Francisci filio intra biennium Cęsar filiam Mariam in Matrimonium daret, dotisq; locò Mediolani Imperiũ attribueret, si filiã non posset, Ferdinandi fratris filiã

Belgium pro dote traderet. *Sleid. lib. XV.  
Thuan. l. 1.*

Hôc ipfô tempore variæ pietatis, & ingenuarum artium officinæ exstructæ & aperta sunt. Mauritius enim, ut ut foederi Smalcaldico renunciâsset, orthodoxam fidem nihilominus sedulô propagavit, & Misniæ, Grimmæ, Portæ illustres Scholas instituit. Academiam item Regiomontanam Albertus Brandenburgicus, Magister Ordinis Teutonici, annô 1544. aperuit. *Sleid. loc. cit. Middendorpius Academ. l. V. p. 333.*

Post pacificationem Imperatoris cum Rege Galliæ annô 1545. Wormatiensia comitia habita sunt, restaurandi belli Turcici causâ, in iisdem animus Romanensium adversus Protestantes non parùm innotuit, frustrâ enim hi pacem non adstrictam Concilii Papalis arbitrio, petierunt, unde suspiciones de futurô bellô haud è vanô invaluerunt, quas vehementer auxit Caroli V. Imperatoris factum, qui cum Turcâ potiùs fallaces inducias, quam cum Protestantibus firmam pacem ipire voluit. *Sleid. l. XVI.*

Gæte

Cæterum ne anſa criminandi Proteſtantes Pontificiis deeſſet, tandem annò 1545. d. 15. Decem. ſub Paulò III. Concilium, nomine OECUMENICUM, reverà autem PAPALE. an. 1542. indictum Tridenti haberi cœpit, omnia pro lubitu & privato arbitriò decernentibus Pontificiis, neque in eòdem veritatis, Scripturæ dictis ſtabilitæ, ratio habebatur, ſed faſtus & autoritatis Papæ. Concilium hoc cùm interruptum ſit ſæpiùs, duravit uſq; ad annum 1563. circa cujus finem, finis quoque concilio impoſitus eſt, cujus acta Pius IV. annò ſeqvente confirmavit.

*De Concilio Tridentinò peculiarem librum conſcripſit Paulus Servita Venetus, ſub nomine Suavis Polani, quem Scipio Henricus in Meſſanenſi Academia Doctòr Theologus, refutare conatus eſt. Vide etiam B. Chemnitium qui decreta hujus concilii è Scripturâ Sacrà erronea eſſe probavit, Sleidanù L. XVII. Oſiand. Centur. 16. & alios ejus temporis ſcriptores. Modũ agendi in conciliò à Pontificiis approbatum, gnæviter & in compendiò deſcripſit. Andreas Dudithius Episcopus Quinqve Ecclēſiæ*

clesiensis in Epistolâ ad Maximilianum II. Casarem, cujus sequentia verba sunt: *Quo profici potuit in eò Conciliò, in quò numerarentur, non suis momentis ponderarentur sententia? Si causâ, si ratione pugnandum fuisset, si pauci quidam socii nobis adfuissent, viceramus, quamvis pauci, magnas copias adversariorum: sed cum numerus tantum prodiret in aciem, quò longè inferiores futuri fuissimus, in optimâ causâ victores discedere non potuimus. Singulis nostrum centenos de suis Papa potuit opponere: ac, si centeni parum multi viderentur, repente mille creare potuit, quos suis laborantibus subsidio mitteret. Itaque videre erat, quotidiè famelicos & egentes Episcopos, ex majori parte barbatulos adolescentes, luxuq; perditos, Tridentum volare, conductos ad sententiam secundum Papæ voluntatem dicendam, indoctos illos quidem & stolidos, sed tamen impudentiâ & audaciâ utiles. Hi cum ad veteres adultores Papæ accesserant, tum verò victrix exultabat iniquitas, neque decerni jam quidquam potuit, nisi in eorum sententiam, qui Papæ potentiam, luxumque de-*  
*fen-*



fendere, summam religionem arbitrabantur. Erat aliquis vir gravis & eruditus, qui tantam indignitatem ferre non poterat, hic, ut non bonus Catholicus, terrore, minis ac insectatione à Concilio ad probandum, quæ nollet, traducebatur. In summâ, in eum statum res est adducta, istorum, qui illuc facti institutiq; venerant, improbitate, non ut jam Episcoporum, sed larvarum, non hominum, sed simulacrorum, quæ nervis moventur alienis, ut Dædali statuæ fuisse perhibentur, Concilium illud videretur. Erant Episcopi illi conductitii plerique, ut utres, rusticorum musicum instrumentum, quos, ut vocem mittant, inflare necesse est. Nihil habuit cum illò conventu Spiritus S. commercii, omnia erant humana consilia, quæ in immodicâ, & sanè quam pudendâ Pontificum tuendâ, dominatione consumebantur. Illinc responsa tanquam Delphis aut Dodona expectabantur, illinc nimirum Spiritus ille S. quem suis Conciliis præesse jaçant, tabellarii manticis inclusus mittebatur: qui quod admodum ridiculum est, cum aliquando, ut fit, aquæ pluviis, excrescebant, non antè advolare poterat, quàm inundationes desedis-



*sent. Ita fiebat, ut Spiritus non super aquas  
ut est in Genesi, sed secus aquas ferretur.  
O portentosam & singularem demen-  
tiam! Ratum nihil esse poterat, quod Episco-  
pi, tanquam plebs, sciscerent, nisi Papa autor  
fieret &c.*

Belli Smalcaldici, post auspicium Tri-  
dentinæ Synodi adversus Lutheranos insti-  
tuti, prodromus fuit Waldensium clades,  
quæ unô annô ferè priùs accidit. Walden-  
ses vocati sunt, qui Petri Waldi Mercatoris  
Lugdunensis, (unde Pauperum de Lugdu-  
no nomen) annô 1160. Ecclesiæ Pontificiæ  
heterodoxiam & abusus taxantis, doctri-  
nam propugnârunt, atque iidem in Pede-  
montio, Bohemia, Hungaria & alibi conse-  
derunt, & quamvis Pontificii eosdem per-  
sequerentur atrociter, adusque tamen hæc  
tempora in magnâ copiâ Pedemontium &  
finitimas regiones incolebant. Hos itaque  
Rex Franciscus, Trivultii, Pontificis Legati  
& Aqvensis judicis Minerii permisit tyran-  
nidi, & quibus nihil omninò intermissum  
est eorum, quæ vel ab ipso Diabolô, DEO  
permittente, peragi potuissent.

Fidei Waldensium summa capita à Paulô Perrinô, Æneâ Sylviô, Chronici Waldensium autore, Sleidanô I. XVI. Johanne Henricô Hottingerô Histor. Ecclesiast. part. 3. recensentur hæc: (1.) *Solis literis sacris esse credendum in iis, quæ ad salutem pertinent, & nulli prætereâ homini, aut scripto, firmiter sentiunt.* 2. *Sacras literas integrè continere omnia ea, quæ ad salutem sunt necessaria: eorû nihil penitus recipiendum in religione esse, nisi id solum, quod nobis DEUS in sacris literis præcepit, indubitanter credunt.* 3. *Unum tantum esse mediatorem, nec esse invocandos sanctos ullâ ratione, statuunt.* 4. *Purgatorium nullum esse, sed omnes homines vel per Christum justificatos in vitam eternam, vel non credentes in æternum exitium abire: tertium aut quartum locum superesse nullum, ajunt.* 5. *Tantum duo Sacramenta, Baptismum ac Communionem, recipiunt ac probant.* 6. *Omnes missas & præcipue eas, quæ pro mortuis canuntur, impias, adæoque abolendas penitus esse affirmant.* 7. *Omnes traditiones humanas rejiciendas, vel certè pro necessariis non habendas esse:*

eoq; tollendum esse tantum ac recitationem officii, jejunia ad certos dies alligata, superflua festa, discrimen ciborum, tam varios gradus ac ordines Sacerdotum, Monachorum, ac Monacharum, varias benedictiones seu consecrationes creaturarum, vota, peregrinationes, & aliam omnem turbam rituum ac Cere-  
 moniarum, ab hominibus inventarum seu excogitatarum, antiquandam esse. 8. Primatum Papæ super omnes Ecclesias, inprimis potestatem ejus supra omnes Politias, seu utrumque ejus gladium penitus pernegant: nec censent alios gradus sacerdotales in Ecclesiâ retinendos esse præter Sacerdotum, Diaconorum & Episcoporum. 9. Communionem sub utrâq; specie & piam esse & necessariâ, utpote à Christo ordinatam & præceptam, asserunt. 10. Romanam Ecclesiam esse Babylonem, de quâ in Apocalypsi, Papam esse omnium Errorum fontem, & verum Antichristum, contendunt. 11. Indulgentias quoq; rejiciunt. 12. Conjugium Sacerdotum piûm ac necessarium in Ecclesiâ esse, docent. 13. Verbum Dei audientes & rectè sentientes. Ecclesiam ejus esse, eiq;ve Ecclesiæ claves à Christo datas, eoq;ve eam posse ac etiam debere

*debere lupos fugare, & veros bonosque Christi pastores vocare, & eorum vocem audire, ac ab illis Sacramenta percipere, &c.*

Circa hæc tempora Henricus Brunswicensis denuò classicū adversus Protestantes cecinit. Sed infeliciter: dum enim ditiones suas, hæctenus à fœderatis retentas, (astu Gallum deludens, cujus pecuniâ in conscribendô milite utebatur) recuperare voluit, libertatem etiam amisit, & captus à Landgraviô Hasfiæ, cohortium fœderatarum duce, est. Et quamvis Henricus mandata Cæsaris violâsset, Protestantibus tamen dira quævis minabantur Pontificii, ob retentum in captivitate Ducem. Ipsemet Cæsar publicæ pacis violatæ pœnam Henrico & sociis irrogare recusabat, & Landgravium potius, ut dimitteret copias, hortabatur severè. Quare fœderati, cum animadvertenter Romanensium conatus, Francofurti convenerunt, deliberaturi de securitate publicâ, & unanimi consensu decreverunt, à Pontificiis illatas sibi injurias vindicandas, & adversus injustam vim, arma capienda.



In tam periculoso statu cum essent Germanorum res, B. Lutherus ad supera & cœlestia evocatus est, eò ipso tempore, quo Islebiæ, à comitibus Mansfeldensibus evocatus, & arbiter delectus, ut disfidium, de finibus & hæreditate inter consanguineos obortum, componeret, degebat. Finem vitæ non inopinatum, uti Pontificii criminantur, sed provisum nactus est; cum enim extrema jam imminere sibi intelligeret, conversis in cœlum oculis, verbis sequentibus est usus: *Mi cœlestis pater, misericors Deus, gratias tibi ago: quod manifestasti mihi filium tuum Jesum Christum, quem confessus sum hætenus, quem amavi & colui, quem item Papa Romanus cum asseclis suis persequitur, & ignominia afficit. Oro te, JESU CHRISTE, suscipe animam meam. Certò confido, me post excessum è corpore, tecum in æternum victurum esse. Itaq; in tuas manus me commendo &c.* Hæc ferè verba precatus Vir Dei obiit & sui desiderium piis omnibus post se reliquit annò 1546. die 18. Februar. ætatis 63. Vide Matthesii vitam Lutheri. Sleidan. L. XVI.



Ut redeamus ad belli Smalcaldici semina, Protestantes equeidem infidias sibi à Romanensibus strui è locis quamplurimis certiores fiebant, Cæsaris tamen cum Landgraviò colloquium annò 1546. Spiræ habitum, belli metum aliquantulum minuebat, quippe cum Cæsar animum ad pacem pronum profiteretur. *Sleid. l. 15.*

At paulò pòst planissimè detecta est Pontificiorum fraus, quando ad comitia Ratisponensia perventum est. In iisdem enim Moguntinus & Trevirensis cum Colonienfi Hermannò, Romæ proscriptò, & Palatini, Saxonis, ac Brandenburgici, Septem-virorum Legatis, minimè consilia, uti fieri assueverat, communicârunt, sed Cæsaris voluntati, qui, sub pietatis schemate, Pontifici obsecundabat, morem gerentes, continuò concilium Tridentinum approbârunt, & Cæsarem, ut illud tueri vellet, hortati sunt. Postulârunt item, ut Protestantes Tridentum venirent, atq; Synodi decretis cæcâ quâdam obedientiâ subscriberent. *Sleid. lib. XVI. Th. l. 2.*

Præterea Cæsar, Rex Ferdinandus & Papa Romanus militem conscripserunt velociter, dissimili tamen usi schemate ac titulô. Pontifex enim Religionis causam palam prætendebat, atq; in literis ad Helvetios eandem apertè indicabat. Supplicationes item publicò diplomate indicabat, pro felici successu ejus belli, quod contra pravæ doctrinæ in Germaniâ sectatores, à se & Cæsare, communibus copiis ac sumptibus, suscipere decreverit. Cæsar verò & confœderati ejusdem protestabantur, se nequaquam ob solam Religionis causam, publicam tranquillitatem turbare velle; Tantùm inobedientiam quorundam, qui neglectâ autoritate Cæsaris, Principum quorundam ditiones occupârint, coercendam esse. Bellum igitur se suscepisse aiebat Cæsar, juris & æqui conservandi, Imperatoriæ dignitatis & Germanicæ libertatis recuperandæ causâ, per seditiosos homines oppressâ. Atque hac ratione factum est, quod multi, qui orthodoxam doctrinam amplectebantur aliàs castra tamen Cæsaris secuti sint. Inter quos erant

Mau-

Mauritius, & Augustus Saxoniae Duces, Johannes item Brandenburgensis, qui amicitiam socii Henrici, in Hasfia captivi, foederi Smalcaldico anteponebat.

Johannes Fridericus Elector Saxoniae & Philippus Hasfia Landgravius, quod certi essent, omnem bellicum apparatus contra se fieri, delectus & ipsi habuerunt, atque tunc percommode accidit, quod Gallus cum Anglo pacem inisset, Germanorum enim plurimi hinc inde dimissi, Protestantium signa secuti sunt.

Tandem anno 1546. die 20. Julii emissio diplomate, Elector Saxoniae & Hasfia Landgravius a Caesare proscripti sunt. Ipsi vicissim bellum Caesari denunciaverunt & crimina, quorum accusabantur, diluerunt graviter.

Sed cum scriptis hinc inde apologiis nil perficeretur, unicum in armis erat praesidium. Annotaverunt eorundem temporum Historici, Protestantium parti nil nocuisse magis, quam Ducum, aequali potestate gaudentium, emulationes & dissidia; unde lente admodum in eorum castris

castris omnia gerebantur. Nam plurimum æqvato imperiô, universi segnes erant, & quid agendum esset, ferè incerti. Quod opportunum maximè Cæsari accidit, quidum copiæ ex Hispaniâ, Italiâ, Belgiô & aliis regionibus convenirent, hoc unum satagebat, ut tempus duceret, & suspensos hostium animos, ne quid interea molirentur, teneret.

Permultum quoq; nocebat Protestantium rebus potentissimorum Regum, Francisci Galliæ, & Henrici VIII. Angliæ obitus, qui unô eodemq; tempore ferè mortui sunt. Uterq; enim cavere erat solitus, ne Cæsaris potentia nimium ex cresceret.

At omniû vehementissimè Protestantium fortuna per simultates, inter Principes Evangelicos obortas, destruebatur. Mauritius enim Dux Saxoniae, quod putaret, Cæsarem de Religione sibi satis cavisse, metueret item partis adversæ potentiam, & conditionis suæ, Electorali hinc inde immixta, ruinam, unâ cum Ferdinandô Bohemiæ Rege, annô 1546. Electoris Saxoniae terras invasit atq; oppida omnia ferè, ex-

cepta



ceptâ Wittebergâ, & aliis quibusdam munitiotibus, factâ deditioe, occupavit. Quare intestinis bellis vexatâ Saxoniam Protestantium res inclinare cœperunt, cum Johannes Fridericus Elector Saxoniam in suas ditiones redire cogere, & Hassiam Landgravius Philippus, adversus generum suum Ducem Mauritium copias ducere recusaret.

Paulò post discessum fœeratorum principum è superiori Germaniam, sine difficultate eam Cæsar recuperavit, Duci Würtembergico in genua coram se prostrato veniam indulgit, propositis durissimis pacis conditionibus, quibus etiam plerasque civitates recepit Imperiales.

Electo Saxoniam ad suos reversus, non tantum quæ Mauritius occupaverat oppida, facile obtinuit, sed hostis etiam sui regionem vastavit, Albertum Marchionem Brandenburgensem cepit & præter Lipsiam, frustra obsessam, & Dresdam, omnes ferè Mauriti civitates ad obsequendam sibi adegit. At paulò post inopinata accidit catastrophe; Cæsar enim postquam suas copias cum Ferdinando &



Mauritiô conjunxerat, Electorem, Wittebergam properantem, infecutus & inventô vadô in Albis flumine assecutus quoq; est, non procul à Mulbergô oppidô, & cum viribus prævaleret, fortissimè pugnantem, atq; in sinistra maxillâ vulneratum cepit.

Accidit hæc clades die 24. April. annô 1547. cum Sol per Integrum quatrimum in Germaniâ, Galliâ & Britanniâ tristia minatus esset. Misenzæ item cum Canonici horâ septimâ matutinâ cantû Augustini; TE DEUM LAUDAMUS, ob captum Electorem, cecinissent, fulmen horâ quintâ pomeridianâ ædem illam incendit, tres tures dejecit, tectum, organum, & campanas ignis absumsit. Quam vehementem tempestatem miraculosam fuisse, inde colligitur, quòd nullum aliud tonitru vel præcessisset, vel secutum esset. *Fabric. Sax. lib. 2. pag. 325. Chyir Dresserus mill. 2.*

Captô Electore, sine difficultate Witteberga occupata est, ipsô Electore milites ad id donante; Captivo etiam Electoralis dignitas adempta, & cum plerisque oppidis

dis Mauritio concessa est, qui in Comitibus Augustanis paulò post habitis, inspectante Johanne Fridericò, solenni ritu, in collegium Electorale introductus, Archimarschalli insignia obtinuit.

Ut ut autem mortem ipsam captivo interminaretur Cæsar, quem regionibus suis privaverat, eundem tamen ad id adducere non potuit, ut vel signum unicum impatientiæ ediderit, subinde potiùs hæc repertens: *Quid ob illa angerer, quæ quando in potestate nostrâ sita non sunt, ad nos minimè pertinere existimare debemus?* Multò minus ad id se adigi est passus, ut fidem abnegârit, & in concilii Tridentini decretis se acquiescere velle promiserit.

Paulò post cùm animos demississent fœderis Smalcaldici focii, Hassiæ Landgravius, qui ferè solus restabat, propositis durissimis pacis conditionibus, a Mauritio genero, & Johanne Brandenburgicò persuasus est, ut ad Cæsarem suppliciter venerit. At longè aliter, quàm Landgravius opinatus erat, evenit. Cui enim libertatem sponsoderant Mauritius & Johannes, idque ad  
Cæsa-

Cæſaris promiſſum, is nihilominus captivus eſt detentus, repertô vocabulô, quod pro NULLA captivitate, NON PERPETUAM ſonaret. Hôc ipſô factô, non parum offenſi ſunt Mauritius pariter atqve alii, qui in caſtris Cæſaris militaverant. Invidiam augebat, quod ſub Hiſpanorum cuſtodiâ Duces captivi, quaſi in Germaniâ opprobrium ducerentur, unde non triumphum ex victoriâ, ſed truculentiffimum odium ex triumphô reportavit Cæſar. *Sleidan. lib. XLX. Thuanus l. 4.*

Poſt hæc Ferdinandus Rex Bohemos ſuos bellô petiit, quòd Electoris partes, ob fœdus mutuum, ſequi maluiſſent, quàm fidem exuere. In duriffimam igitur ſervitutem tunc redacta eſt gens olim libera: quæ enim Regis arbitrio ſe permiferat, privilegiorum & immunitatum exempla & documenta omnia exhibere coacta eſt, è quibus, quæ voluit, Ferdinandus abrogavit.

Dum hæc agebantur in Germaniâ, Evangelii doctrina vires in Angliâ accipiebat. Extinctô enim Henricò Rege, qui hucusq; mores, non doctrinam Romanenſium

sum impugnaverat, EDUARDUS novem años natus, succesit, qvi Año 1548. Pontificios Doctores regnò ejecit, Evangelicos verò recepit ac defendit. Gaudiū quoq; Pontificiorum, de subactis Protestantibus, in magnum tristitiam, per ea, quæ in Comitiiis Augustanis annò eodem 1548. agebantur, conversum est. Cæsar enim vehementer offensus, quòd Pontifex concilium Tridenti habendum, Bononiam transtulisset, instigatus item à Germanis, in Comitiiis comparentibus, Pontificem per Legatos suos graviter increpuit, neque concilii, sed conventus titulum Bononiensibus tribuit, quorum decretus obligandi vim omnem denegavit.

Pontifex verò Paulus III. cum in sententiâ permaneret & conciliorum curam ad Cæsarem non pertinere, insolentiùs responderet, aliam conciliationis viam Cæsari inire placuit. Delegit nempe Julium Pflugium Naumburgensem Episcopum, in locum Ambsdorfii nuper restitutum, Michaellem Sidonium, & Joannem Agricolam Islebiùm, qvi Antonomorum



rum sententiam olim defendere cœperat, omnesq; adeò Schismaticos, & qui religionem venalem esse putabant. Hi triumviri formam Interreligionis conscripserunt, quæ vulgo INTERIM dicitur ideò, quòd comprehenderit doctrinam, quæ INTERIM, dum concilium legitimum instituat in Germaniâ, doceri debuerit è Mandatò Cæsaris, qui die XV. Maji annò 1548. fœtum hunc quodlibeticæ Religionis publicè produxit & omnes fovere eum iussit. Autores item ejusdem magnis præmiis remuneravit, Michaëlem Sidonium Mersburgensi Episcopatu, reliquos aliis redditibus. Unde Protestantium dictèrium: *Ob id illos chrismatibus & sacri olei usum tueri, quòd inde caput unctius referrent.*

Extat liber pestilentissimus in Recessibus imperii sub titulo, Declaration der Religion / & complectitur ea, quæ maximam partem Pontificiorum propria dogmata sunt, nisi quòd Sacerdotum conjugium non penitus in eòdem damnetur, nec carnis & sanguinis CHRISTI sub utrâque specie cõmunio omninò rejiciatur. Utrumq; enim



enim tolerandum esse dicitur, donec de totâ re è concilii sententiâ decernatur.

Evulgatô librô Interini varia Judicia de eodém observâsses. Ex unâ parte Cæsar canonizabat librum, Moguntinus non exquisitis ordinum sententiis, publicô nomine, pro eodém gratias egit, Joachimus Septemvir & Palatinus, itemqve alii, metu inducti, subscripserunt. Ex alterâ parte Pontifex Romanus liberalitatem Cæsaris damnabat prorsus, asserens Matrimonium sacerdotum & communionem sub utrâq; specie indulgendi potestatem, nulli competere, præterquam Romano Pontifici. Imò verebantur Pontificii, ne Cæsar hoc factum esset præcæmium tragœdiæ, qualem nuper in Angliâ excitârat Henricus. Protestantes verò, exceptis paucis in neutralitate hac minimè acquieverunt, unde Theologi solum vertere coacti sunt, Principes verò gravissimam Cæsaris iram in se concitârunt, Dei honorem antepponentes propriæ utilitati: Etsi enim Johannes Fridericus à Cæsare, per Granvellanum, sollicita-

licitatus fuerit, ut subscriberet huic formulæ, factâ etiam libertatis spe, à sententiâ tamen dimoveri non potuit. Quamobrem cum neutri parti sufficeret hæc formula, brevi tempore admissa est, non sine omine INTERIM vocata, quæ indefiniti quidê, ut plurimum tamen brevissimi temporis, nota est. *V. Sævis Concil. Trid. Hist. l. III. p. 329. Thuanus l. V.*

Neq; felicior fuit Cæsar in morum Ecclesiæ emendatione, cujus formulam à præsulibus, aliisq; collectam, publicè proposuerat; quòd enim emendatio hæc auctoritate Cæsaris fieret, Pontificiis exosa erat, juxta pronunciatum illud, locò principii à Romanensibus habitum; *Secularibus, cujuscunque sint dignitatis, aut sanctimonie, fas non est, Clero leges præscribere, in quemcunque, etiam optimum sinem.*

Dissoluta tandem comitia sunt, promissione de conciliò Tridentinò redintegrandò prius factâ & tentatis frustra Electorum animis, annon locò Ferdinandi fratris, filium Cæsaris, Philippum, ut Regem

gem Romanorum agnoscere mallent. De quò negotiò in Comitibus proximis, itidem Augustæ celebratis, pluribus disputatum est.

Finitis comitiis, bellum Saxonicum citius, quàm concilium, redintegratum est. Civitates enim Saxonix penè multæ, decretum Religionis, nuper evulgatum, repudiârunt, & inter has Magdeburgenses præprimis, qui quòd Cæsaris indignationem pristinam nondum eluissent, à Cæsare proscripti sunt, & cura oppugnandi eos, novo Electori Mauritio demandata est, qui post obsessionem quindecimestrem ferè, urbem, factâ deditioe, occupavit, postquam promiserant victi, multam Cæsari solvendam: Victor ex adversò, Religionis & libertatis jura salva fore pollicitus erat.

Cæterùm quòd bellum Magdeburgense lentum fuerit, ansa Protestantibus data est, Cæsaris trophæa amovendi. Mauritius enim jam dudum ægrè ferebat, fidem Socero suo, Hassiæ Landgravio, datam, se, ob dissensum Cæsaris, solvere non posse; Acceptâ hinc occasione

sione retinendi conscriptum militem, sine indignatione Cæsaris, cum Henricô secundo post excessum Francisci, Galliarum Rege, clanculum fœdus iniit, pro LIBERTATE GERMANICA, uti habebat titulus, ut Socerum, & alios captivos Principes restitueret, & vim religioni illatam amoveret.

Cæsar interea vicissitudinum humanarum parum memor, nihil omninò metuebat, & de Philippo filio sollicitus, relicta Germaniâ, in Belgium contendit, operam daturus, ut Belgæ Philippo filio fidem & obsequium jurejurando profiterentur.

Dum in Belgio commorabatur Cæsar, & Belgicæ Provinciæ Philippo fidem præstabant, de inquisitione Hispanica adversus infideles olim institui solitâ, jam contra Lutheranos quoque, & quosvis ab Ecclesiâ Romanâ dissentientes, in provinciis hisce adhibendâ, consilium iniit. Qui violentus conscientis imperandi conatus, postea omnium turbarum in Belgio causa fuit.

Quia verò Cæsar, ad componendas in  
Germaniâ



Germaniâ , de Religione, lites , concilium indefinenter à Curiâ Romanâ postulabat, Julius III. qvi annô 1550. Paulo III. successerat, tandem Tridenti illud restituit, emissâ indictionis bullâ , perqvâm asperis verbis constante, & tam Romanenses, quam Catholicos offendente. *Svavis Hist. Concil. Trid. L. III. Onuphrius in Julio III.*

Mauritius verò Saxonix Dux, toties à Cæsare, ob Soceri sui liberationem, elusus, ne conatus, libertatem Germanicam vi & armis aliquando asserendi iterum, immature Cæsar animadverteret, demum humiliter pro captivô intercescit, & ut Cæsaris voluntatem per omnia sequi videretur, simulavit, ac si Theologos suos Tridentum mittere, in animô haberet; Cujus rei gratiâ Philippum, aliosqve è suis, jusfit, ut doctrinæ capita, in conciliô postea exhibenda, conscriberent. Petit deinde à totô conciliô salvi conductûs instrumentû, qvale à Conciliô Basileensi Bohemis fuerat concessum; Quod postulatum urserunt etiam Wirtenbergenses Oratores, & Argentinenses Legati. Sed frustra; Cùm Pontificii, non obstante



te Cæsaris indignitione, hæc omnia Protestantibus denegarent. Interea Mauritius Elector, Albertus Brandenburgicus, & Duces Megapolitani, duræ servitutis pertæsi, Annò 1552. contra Cæsarem movent, cujus regiones jam dum vastabat Gallus. Dux ipse Mauritius per facialem Cæsari bellum denunciatur, & simul infert. Augustam civitatem post quatrduanam obsessionem occupat. Post hæc superatâ parte Alpiû Rheticarum, captâq; Ehrenbergâ arce, tantum Imperatori metum incutit, ut noctu, accensis funalibus, unâ cum fratre Ferdinandò, Oenipontem, ubi belli Parmensis & concilii causâ tunc agebat, relinqueret, & se Villacum versus in Carniolam reciperet. Sed nec Tridentini Patres tunc in tutò esse videbantur, quare in fugam versi, Concilium, Decretò suspensionis recitatò, tunc iterum solutum est.

In Diplomate, seu manifestatione causarum belli, annò 1552. ab Electore Mauritio emissò, allegabantur sequentia: (1.) Religionem, adversariorum artibus, & contra fidem datam, in Germaniâ con-

yel

velli & labefactari, ex occasione diffidii religionis, strata ad insolentem dominatum via. Jam exactos liberis civitatibus concionatores, non legitimi concilii expectatō exitu. Augustæ propositam confessionem passim aboleri, & rebellionis obtentō crimine, vim mentibus & conscientis inferri. (2) Hassiæ Landgravium Socerum suum, cavillatoriâ arte, carceri jam totos quinque annos, mancipatum, à Mauritiō, Palatinō & Brandenburgicō, filios captivi jure reposcere. (3.) Communitatem libertatem indies opprimi, externō milite, contra Imperii leges, in Germaniam in ductō, & novis subinde emulgendæ pecuniæ commentis propositis, nullius ordinis aut principis, ac ne ipsorum quidem Septemvirorum rationem haberi. Tandem Europæ totius Monarchiam, Carolum meditari &c. Eadem ferè objiciebantur Cæsari ab Albertō Marchione Brandenburgicō, & Henricō II. Galliæ Rege.

Cæsar de fugâ sollicitus, antequam Oniponte discederet, Johannem Fridericum Saxonem è custodiâ quinquennali di-

li dimittere quidem voluit, præreptâ hâc hosti gloriâ, quod existimationis suæ interesse arbitraretur, ne coactus potius, quàm sponte captivû dimississe videretur. E contrario Elector captivus, Germaniæ principibus potius, quàm Cæsari, libertatem suam acceptam ferre voluit, quamobrè dimissus è captivitate, Imperatorem nihilominus secutus est. *Sleidan. Thuan. L. X.*

Dum verò hæc in finibus Alpium, à fœderatis agebantur, diversa parte Galliæ Rex, uti convenerat, bellum adversus Cæsarem movit, & Tullum, Metimque nec non alia oppida subito occupavit.

Eodem igitur ann. 1552. die 20. Julii, Passavii, Ferdinandi Regis interventu, Pax toti Christianismo saluberrima, inita est, dimissio & libertati pristinæ restitutio Hasfiæ Landgraviò, proscriptis in gratiam receptis, & stipulatione mutuò factâ, ne religionis causâ, cuiquam periculum creetur. Eandem verò pacem Galliæ Rex & Albertus Brandenburgicus, quamvis certis conditionibus comprehensi in eadem fuerint, à Mauritio initam esse, ægerrimè tulerunt.

Mau-

Mauritius, pace initâ, cum exercitu in Hungariam descendit, ut Ferdinando adversus Turcam opem ferret, qui ob expugnatam à Cæsarianis Leptim urbem, violatis induciis, Pannoniam invaserat. Sed festus cladibus Ferdinandus pacem à Solimanno emeratus est. *Thuanus l. XI. Levenclav. Chytr. l. 17.*

Mauritius itaqve è Bellò Hungaricò re-  
dux, adversus Albertum Brandenburgensem, qui Tyrannidem exercebat, pace Passaviensi non contentus, copias suas educit, easdemq; cum Henricò Brunsvicensi conjungit. Committitur tandem annò 1553. d. 9. Julii, juxta Peinam, in agrò Luneburgensi, atrocissimum prælium, cum tanta animorum utrinque concitatio fuerit, ut vix dum instructis ordinibus, confusi, tanquam ad mutuan lanienam, hostes concurrerent. Dux ipse Mauritius, singulos appellando, hinc inde discurrens, globuli ictu in latere dextro, ad ilia, lethaliter vulneratus est. Occisi quoque sunt Carolus Victor & Philippus Henrici Brunsvicensis filii, Fredericus Luneburgicus & XIV. Comites.



Victoria nihilominus à parte Mauritii stetit. Ipse verò Gloriosissimus victor tertio die post commissum prælium obiit, annò ætatis XXXII. longævâ vitâ dignissimus Elector, nisi Deo aliter placuisset. Libertatem enim Germaniæ restituit, pacem Religionis confecit, contra Turcas fortiter pugnavit & in ditionibus suis sincerum DEI cultum, cum variis artium & pietatis officinis, instituit. Fratri mortuo successit Augustus. Albertus verò, restauratò bellò, ab Henricò Brunsvicensi & Ferdinandò Rege, post multiplices casus, luens tyrannidis pœnas, tandem omni ditione privatus est, exulatum abiit ad Regem Galliæ.

Eò tempore, quò de ditionibus suis diversis bellis implicabantur Reges & Principes, in Ecclesiâ quoq; variæ mutationes evenerunt, quorum aliquot hic nominandæ magis, quàm recensendæ prolixius sunt. *Franciscus Spiera*, Causidicus quondam in ditione Venetorum è Pontificiò Lutheranus, atq; ex hoc, legati Pontificii minis territus, Apostata factus, ob immensos conscientiaæ suæ cruciatus, horrendas despe-



desperationis voces emisit, cibos respuit, ut inedia sese conficeret, & tandem inter acerrimos corporis atq; animæ dolores, anno 1548. infelicem animam emisit, suò exemplò edocens posteros, quanta calamitas sequatur eum, qui Deo nuntium mittit, & Apostasiæ committit crimen. *V. Historia Franc. Spieræ Latine & Germanicè edita.*

Cæterum, quod *Petrus Paulus Vergerius* Episcopus Justinopolitanus, cujus sedulâ operâ Clemens VII. & Paulus III. per Germaniam usi fuerant, frequenter Spieram adierit, consolari eum sem studens, propensum in orthodoxiam animum celare amplius non potuit, quare cum Fratre suò Johanne Baptistâ Vergeriò civitatis Polæ Episcopò, Ecclesiam secus, atq; Romanenses hætenus fecerant, informavit. Sed cum hæc ratione variè in Italiâ tumultus excitarentur, tandem Italiam omnem reliquit, & ad vicinos Rhætos pervenit, apud quos in Telinâ valle aliquamdiu Lutheri doctrinam professus, postremò à Christophorò Würtembergicò Tubingam evocatus, atq;

ibidem liberaliter sustentatus est. *Thuanus*  
l. V.

Ex adverso *Phil. Melancthon*  
*Georgius Major*, & alii quidam Theologi  
Cæsaris potentiâ perterriti, adia-  
phoricum bellum, uti vocant, inceperunt,  
vanissimâ spe inducî, fore, ut Cæsar cum  
reliquis Pontificiis hâc ratione acquiesce-  
ret. Hinc illi flosculi: HOMO PRÆCIPUE JU-  
STUS ET ACCEPTUS EST CORAM DEO, FIDE  
PROPTER MEDIATOREM. BONA OPERA SUNT  
NECESSARIA AD SALUTEM &c. *Vide acta Syno-  
dalia de hâc re edita, Osiand: Cent. XVI. l. 2. c.*  
72.

Cœpit eodem tempore ferè Osiandrica  
controversia. Nam *Andreas Osiander*  
in Academiâ Regiomontanâ erroneas  
quasdam, de arduis fidei articulis, opinio-  
nes proponebat, præprimis asserens, homi-  
nem justificari essentiali Dei justitiâ, Chri-  
stum secundum divinam naturam tantum  
esse nostram justitiam, justitiam esse  
id, quod nos impellat ad justè agendum  
&c. *Videatur Wigandi Osiandrisinus, & An-  
dræe filius, Lucas Osiander, Cent. XVI. l. 3. c. 1.*

In aliò errore, quoad fundamentum suum, Osiandrico adversò, fuit *Franciscus Stancarus Italus*, à *Mantuâ oriundus*, hic desertò Romanensium cœtu, in Germaniam, cum uxore & liberis, migravit, & cum in Prusfiâ offenderet Osiandrum, justificationem ad solam divinam Christi naturam pertinere contendentem, in aliam erroneam æqvè opinionem prolapsus est, cum Sententiarum Magistrò, vulgò sic dictò, Petrò Lombardò nempe, asserens; Christum esse mediatorem tantum secundum humanam naturam. Et cum moneretur à secus sentientibus de errore, omnes Antagonistas suos contumeliosè contempsit, usus inter alia his verbis: *Plus valet unus Petrus Lombardus, quàm centum Lutheri, ducenti Melanchthones, trecenti Bulingeri, quadringenti Petri Martyres & quingenti Calvinii, qui omnes si in mortariò contunderentur, non exprimeretur una uncia vera Theologia.* Tandem è Prusfiâ pulsus, in Poloniam venit. Videatur *Stancari Scriptum contra Tubingenses*, & ex adversariis ejusdem *Bellarminus*, qui l. V. de *Christ.* c. 2. con-

*tra Stancarum disputat, quafi verò Schola-  
ftici Doctores aliter sentirent.*

At præ omnibus reliquis hæreticis, eo tempore ortis, Christianismo nocuit *Mi-  
chaël Servetus Hispanus*, qui ab annò 1531. usque ad annum 1553. Arii Blasphema & olim damnata dogmata interpolavit, Sarcenicæ lingvæ ob id studiosus, quò Alcoranum lingvâ istâ conscriptum, legere & intelligere posset. Fecit Antitrinitarius hic discipulos multos, *Valentinum Gentilem, Johannem Alciatum, Georgium Blandratam, Bernhardinum Ochinum &c.* Tandem Genevæ, accusatus à Calvinò, cum resipiscere nollet, sed nec in carcere à tetrīs in Deum blasphemis & horrendis convitiis in ministros Ecclesiæ abstinere, annò 1553. d. 17. Octobr. combustus est. *Calvinum in eò, quod accusavit Servetum & supplicio afficere curavit, rectè fecisse, præ aliis Beza probare conatus est.*

Inter ipsos Serveti discipulos eminent *Laelius Socinus Senensis*, qui pestilentissimas hæretici istius opiniones, suas per omnia fecit, & Calvinum, ob accusatum

Ser-



Servetum, crudelitatis & impietatis accusavit. A quô hæreditariô jure quasi, unâ cum libris & suppellectile, contagiosum morbum accepit *Faustus Socinus, Alexandri, fratris Lælii, filius.* Ab his deinceps hæretici hi *Sociniani* vocati sunt. Videatur *Johannis Cloppenburgii Socinianismus.*

Utî verò per alias hæreses fides orthodoxa oppugnata, ita in angliâ per Pontificios ferè expugnata est. Eduardus enim, ejus nominis VI. Angliæ Rex, Pontificiæ religionis hostis acerrimus, diu regno non præfuit, sublatus astu ( uti nonnulli putant ) *Johannis Dudleji, Ducis Nortumbriæ.* Hic quia certus erat, Regem paulò post moriturum esse, de excludentis à regiâ successione *Edvardi* sororibus, cogitavit, eò, quod ambæ, *Maria & Elisabetha* ob natalium vitia ( altera enim ex illegitimô matrimoniô, altera è matre impudicâ, nata dicebatur ) succedere vix possent, & ab utrâq; metuendum esset, ne religionem orthodoxam impugnarent. Permovit itaque Regis animum *Dudlejus*, ut testamentum



fecerit, quò ab hæreditate exclusis duabus  
 fororibus suis, Johannam Suffolciam, na-  
 tam è regiõ Stemmata, & uxorem Filii Dud-  
 leji hæredem instituit. Enimverò Johanna  
 in eâ dignitate diu non permansit, Mariã  
 Catharinæ filiã, ad regium solium evectã.  
 Atq; eadem Johannam Suffolciam, Dudle-  
 jum & multos alios, qui divortium Patris  
 approbaverant, interfici jusfit. Episcopi ve-  
 rò & Doctores Pontificii, expulsis secus sen-  
 tientibus, restituti sunt. Accidit Angli-  
 cana hæc catastrophe añõ Christi 1553. Gra-  
 vissima tunc in Angliã persecutio orta est,  
 præprimis ob id, quod Romanensium par-  
 tes, nuptiis Philippi, Hispaniarum Regis  
 hæreditarii, & Mariæ hujus ingens au-  
 gmentum sumerent. Ita accidit, ut modicò  
 temporis spaciõ, multa hominum millia pe-  
 rierint. Frustrà enim Pontificii hanc feli-  
 citatem perpetuam fore confidebant, quòd  
 conjugium Philippi & Mariæ sterile fuerit,  
 & Elisabetha, Ann. 1558. Sorori succedens,  
 Religionem Pontificiam per integrum re-  
 gnum iterum abrogarit. *V. Thuanus l. XII.*  
*qui etiam allegat historiam de Henricò Gatiõ,*  
 præ-

*proximâ, quam ad mortem à Reginâ damnatus est, noctè, repentè incanescente.*

Cæsar intereâ, ut ut bellum aduersus Gallum magnô conatu restaurârit, ab eô tamèn tempore, quô Protestantium Duces, Religionis Defensores, in durâ captivitate detinuit, & conscientijs inferre vim voluit, vix prosperè quicquam gesfit. Germaniæ munitissima claustra, Metim in Mediomaticibus, Tullum in Leucis, ac Virodunum in Sclabis, Gallus occupavit, & adhuc hodiè oppida hæc retinet. Ad hæc in itô cum Turcis fœdere, Corsicam Insulam ferrô ac rapinis exhaustit. Metim, exercitu centum hominum millium ad urbem admotô, frustra iterum tentavit Cæsar, desideratis in eâ obfidione non paucioribus quadraginta suorum millibus. In Italiâ quoq; cruentô & infelici bellô Parmam & Mirandulam exagitavit, Senam civitatem amisit, quæ ob extructam à Cæsarianis in urbe suâ arcem, defecerat ad hostes. Sed hanc Cosmus Florentinus a nõ 1555. expugnavit & ducatus suo, permittente Cæsare, adjunxit. *Rationes, ob*

*quas Galli civitates Imperii, quas antea nominavimus, retinuerint, recenset Thuanus L. XI.*

Quare cum videret Cæsar omnium rerum esse vicissitudines, & metueret adversam magis fortunam, ingravescente etiam indies valetudine, res suas unâ senescere videret, invitatus exemplis Diocletiani, Anastasii II. Theodosii III. & Lotharii Ludovici Pii filii, Imperiô se abdicavit, & ut mortis beneficium anteverteret, regna hæreditaria in Philippum filium, Imperii verò summam in Ferdinandum fratrem transtulit, retentis, ex immensis opibus, centum aureorum millibus tantum. Itaq; annô 1556. ad Divi-Justi Hieronymianum cœnobium, in Lusitaniæ, Castellæque finibus, haud procul à Placentiâ situm, delictam jam diu sedem, se contulit. Hoc Mausoleum fuit, cui invictissimus olim Cæsar, qui Pontificem Maximum, Regem Galliæ potentissimum, Electorem Saxonie magnanimum, Duces aliquot Serenissimos, captivos detinuit, captivum quasi seipsum inclusit. Ubi littus Hispanicum attigit,

(id

(id Carolini annotârunt scriptores) in terram prostratus, osculum eidem fixit, & *Salve*, inquit, *mibi optatissima mater, nudus ex uterô matris exivi, nudus ad te, tanquam alteram matrem redeo; & quod unum possum, pro tam multis in me meritis, corpusculum hoc & ossa mea, do dedicoq̄.* Famianus Strada de Bellô Belg. l. i. Thuan. l. cit.

Monasticam verò vitam ita transegit Carolus, ut retentis apud se XII. ministris & unicô eqvô, jam colles obeqvitarit. modò areolas in hortô divisêrit, nunc fabricandis horologiis operam dederit, Janelô Turrianô præceptore, mirô harum rerum artifice usus. Fecerunt ambo ferreas molas, per se versatiles, tantæ subtilitatis, parvitatîsq̄, ut manicâ occultatas, Monachus facilè tulerit, cum tamen quotidiè molerent tantum tritici, quantum hominibus octo in singulos dies alendis, sufficeret. His itaq̄; & similibus exercitiis, tempus fallebat Eremita, qui nuper Imperator fuerat.

Potissimam tamen curam animæ impendit suæ, quæ etiam felicissimè cessit.



Summa enim Dei in Carolum benignitas fuit, quod orthodoxum ministrum Constantinum vocatum, eidem concefferit, à quo ad finem vitæ usq; sedulò informatus & edoctus est, justitiam coram Deo valentem, non esse aliam, quàm Servatoris nostri Jesu Christi, verâ fide à nobis apprehendendam. Hâc informatione, lectione item Scriptorum Bernhardi, omnia merito Christi tribuentis, confirmatq; & in tentationib; gravissimis, de dignitate suâ & multiplici per universam vitam lapsu, erectus est.

Cùm ad lentam Caroli tabem, acuta febris tandem accessisset, ut ab omni meritorum & operum priorum fiduciâ avocare mentem, & in unicum Redemptorem Jesum Christum eandem se dirigere ostenderet, Imaginem Christi crucifixi, per aliquot dies, oculis, ulnis & ore complexus, in eò unò & solò se omnem salutis suæ fiduciam collocare, declaravit, & sumptâ demò Euchariistiâ, *in me manes*, inquit, *dulcissime Servator ego in te maneo*. Inter has voces animam Deo reddidit Imperator annò 1558. die 21. Septembr. Atq; ita biennii spatium ferè

ferè, quod inter vitæ ejus publicæ negotia & mortis diem intercessit, optimè colloca-  
vit. Constantinus verò, qui morienti ad-  
stitit, paulò post, jussu Philippi Regis, cum  
totâ familiâ Hispali in forò, vivus exustus  
& martyriò coronatus est. *Chytr. Saxon. lib.*  
*XIX. & XX.*

Observatum à plerisq; Scriptoribus est,  
fortunam Caroli fregisse loca à literâ M. in-  
cipientia, unde sequentes versiculi circum-  
feruntur:

*Ni Metz, ni Mauritz, ni Mauritanianæ  
Magd.*

*Ni Mors, quid multis? fueram per omnia  
felix.*

Anteverterat Cæsaris mortem Johan-  
nes Fridericus Saxonix Elector, qui post  
reditum è captivitate fatis concessit, eò-  
dem ferè tempore, quò uxor ejusdem Si-  
bylla Clivensis, mortua est. Epitaphium se-  
quens optimi Principis sepulchro inscri-  
ptum legitur: JOHANNES FRIDERICUS DEI  
GRATIA ELECTUS MARTYR JESU CHRISTI,  
DUX AFFLICTORUM, PRINCEPS CONFES-  
SORUM FIDEI; COMES VERITATIS, SIGNI-  
FER

PER SANCTÆ CRUCIS, EXEMPLUM PATIENTIÆ  
 ET CONSTANTIÆ, HÆRES VITÆ ÆTERNÆ,  
 MORITUR MENSE MARTIO, AN. 1554. Hære-  
 des habuit duos filios, Johannem Frideri-  
 cum II. & Johannem Guilielmum, qvi inter  
 se convenerunt, ut ditiones, post bellum  
 Germanicum sibi residuas, per decennium  
 unus post alterum gubernaret. Ante omnia  
 etiam fœdus hæreditarium, cum Augustô  
 Electore Saxonix, Joachimô II. Electore  
 Brandenburgicô & Philippô Hassiæ Land-  
 graviô renovarunt, & in amicitix Symbo-  
 lum Johanni Friderico II. Agnes Hassiaca,  
 Mauritii Electoris vidua, data est conjunx,  
 quæ statim, post sex mensium cohabitatio-  
 nem fati concessit. Jenensem Academiam,  
 piâ & religiosâ Parentis curâ, occasione li-  
 bri *Interim*, ante decennium institutam, an-  
 nô demum 1558. solenni ritu & pompâ in-  
 troduxerunt. *Vid. Joh. Strig. carmen & Epist.  
 de inauguratione hæc ad Marium Siculum.*

Ut redeamus ad Imperii Universi ne-  
 gotia, annô 1555. denuò Augustæ, augu-  
 stissima comitia indicta & habita sunt, atq;  
 in iisdem Carolus morbô impeditus, &  
 quod

quod alias abdicationem Imperii meditaretur, per Ferdinandum Regem animum suum pacis & tranquillitatis studiosum esse declaravit, auxilia item adversus Turcarum conatum vehementer petiit, eademque ut impetraret maturè, Transactionem Passaviensem confirmavit. Quare post varias deliberationes, tandem decretum promulgatur, cujus hæc præcipua capita ; ut libera permittatur quibuscunque Augustanæ Confessionis professio, neminique propterea vis fiat, simulque bonis, vectigalibus, facultatibus ac possessionibus pacatè uti fruiq; liceat Protestantibus. Religionis dissidium non aliis, quam amicis rationibus componatur, Vicissim Confessionis Augustanæ socii erga Romanenses, se moderatè gerant, Religionem non impediunt & possessiones eorundem pacatas relinquunt &c. Qui non sint alterutrius religionis vel Lutheranæ, vel Pontificiæ, hoc decreto non comprehendantur. *Vide Reichs Abschiede.*

Pace in Germaniâ stabilitâ, Italia, Gallia & aliæ regiones bellô ardebant, cui  
Pa-



Papa ipsemet implicabatur. Nam post Julii mortem Marcellus II. electus quidem est, sed vigesimo secundo Pontificatus die ex hac vita migravit. Successit itaque anno 1555. Paulus IV. novi ordinis Clericorum Regularium autor qui quod Neapolitanus, & Cæsarianis diu offensus esset, regnum Neapolitanum avidè affectans, Philippo Regi Hispaniæ bellum intulit, ope usus Johannes Carafæ fratris filii, quem Ecclesiastici Exercitus imperatorem creavit. Dum verò à Gallò auxilia petiit Pontifex, & per Guisium impetravit, quinquennales induciæ illæ, quas Reges modò inierant, denuò ruptæ sunt. *Onuphrius in vita Pauli IV.*

Bellò itaq; restauratò, ex una parte Pontifex & Henricus II. Galliæ Rex, ex alterâ verò Philippus Hispanus, Anglicanæ copiæ, Emanuel Philibertus Sabaudus, Henricus Brunsvicensis &c. seriò rem egerunt, atq; in Italiâ quidem Ecclesiasticæ ditiones ferè omnes, per Ferdinandum Toletanum, qui tum pro Rege Philippò, regnum Neapolitanum obtinebat, vastatæ sunt. Quod Pontifex ægrè ferens, & eò se bellò parum pro-

proficere animadvertens, tandem pacem cum Philippô iniit, & neutri parti sese in posterum addicere velle, promisit.

Multum permovit pacis studium Philippi, ad Sanctum Quintinum, de Gallis victoria, annô 1557. quâ omnis ferè Gallica nobilitas cecidit. Interturbavit tamen Hispani lætitiâ subsecuta Galliæ Regis de Anglis victoria. Captô enim summâ celeritate Caletô, (quem portum Galliæ portam appellare consueverant Angliæ Reges, quô quamdiu potirentur, tamdiu gestare sese à cingulo claves Galliæ dictitabant,) quicquid Gallis ereptum, ducentos per annos, Angli obtinuerant, in continenti ora, paucorum dierum spatiô, Galliæ regno restituere coacti sunt. *Thuanus l. XXI. Strada. l. 1.*

Alternas itaque belli vices experti Reges, Cameraci pacem iniverunt, quæ operâ Christiernæ Lotharingicæ confecta est, Gallis quidem probrosa semper visa, quòd à Rege ducentæ civitates ferè Hispano & Sociis restituendæ fuerint. Cæterum ut fœdera firmiora manerent, Phi-  
lippo

lippo post mortem Mariæ Anglicanæ viduo, Elisabetha undecennis, Henrici Regis filia, desponsata est & Sabaudus Emanuel Philibertus Henrici sororem, Margaritam uxorem accepit, unâ cum urbibus, quibus illum Franciscus I. & Henricus ipse mulctaverant. At nuptiarû hilaria nunquam Gallia peregit funestiori catastrophe. Inter reliquas enim voluptates, equestris decursio indicta est, quam Hastiludium vocant, & ad hunc ludum totius Europæ hastas Gallia provocaverat. Rex ipse unô alterôq; die decurrerat, palmari semper laude, dum verò repetitô tertium campô cum Prætorianæ cohortis Præfectô Gabriele, Comite Mongomeriô, galeâ præproperè non satis occlusâ, concreditur, ab adversæ hastæ fragmentô, apertam bucculam irrumpente, transfossô dextrô oculô, ictôqve inde cerebrô, inspectantibus Reginis, Regiisq; liberis, illicò exanimatus, & quintô post die mortuus est, an. 1559. Atq; ita ante oculos infinitæ multitudinis, quam ipse ad funus videlicet suum ambitiosè convocaverat, ad vivum egit, extra scenam & fabulam, humanæ

manæ tragœdiam felicitatis. Fuere, qui iusto Dei iudiciò id factum putârunt, quod Rex ejus generis tormentis perierit, quolibet Lutheranos affecerat. Regi mortuo successit Franciscus II. quindecim annorum juvenis. Mongomerius verò, quod Religionem Pontificiam deseruisset, & Reginam iratam haberet, an. 1574. capite truncatus est. *Vid. Thuanus LXXII. Meteranus l. 1, Stradal. 1.*

In Angliâ eòdem tempore Religio Pontificia denuò abrogata est, sub auspiciis Elisabethæ, Mariæ defunctæ sororis, & Annæ Boleniæ filiæ.

In Germaniâ an. 1558. communi Electorum consiliò, Ferdinandus Hungariæ & Bohemiæ Rex, Imperii diadema solenni ritu accepit; Transmiserat enim Carolus ad Francofurtensia comitia coronam, sceptrumque, per Gvilielmum Orangii Principem, inter legatos primarium. Hunc ferunt initiò detrectâsse legationem hanc, dixisseq; Cæsari: *Meliora sibi à superis optanda, quàm ut Imperii insignibus, è Domini sui capite deponendis, atque ad alium*

*de-*



deportandis, ministerium ipse suum adhiberet.

Cæterùm Ferdinandus Imperator factus, Pacem Religionis servaturum se, sanctè promisit, quò pacificò institutò gravem Pontificis indignationem promeritus est. Gufmannum enim, Cæsaris ad Pontificem Paulum IV. Legatum, & novæ dignitatis nuntium, indignè tractavit Papa, quòd eidem cum domò Austriacâ non conveniret, inter alia respondens: *Acta Francofurti nullius esse momenti, ob defectum autoritatis Pontificiæ, quæ non intervenerit. Huic claves cælestis ac terreni Imperii conceditas esse, sine quibus nec Carolus legitime Imperio solutus, nec Ferdinandus rectè in Imperiò successisse, dici queat. Rem omnem de novò inchoandam & Pontificis arbitrio committendam esse.*

Atque

Atq; in hâc sententiâ morosus senex permanfit, ad finem vitæ usq; Ferdinandi Legatos pro Cæsarianis agnoscere recusans.  
*Thuanus. L. XXII.*

Sed & alia insolenter egit Paulus, inquisitionis acerrimus propugnator, qui auctor olim fuerat, ut inquisitionis tribunal Romæ institueretur, exorsus hâc nomine jam dudum. Unde *Onuph. ius* ipse refert, *Paulum IV. Pontificem coronatum esse, magnâ & universali hominum, qui ejus severitatem timebant, mœstitiâ.* Ab eodem *Index librorum Prohibitorum* publicatus est, à successoribus deinceps auctus. Diu verò tyrannis non duravit, eodê Pontifice annô 1559. Pontificatûs quartô, decedente è vivis. Dum animâ agebat Paulus, apertæ sunt statim, vetere institutô, omnes urbis custodiæ, & à populô, qui tyrannidis pertæsus erat, cum Tabulariis, incensus est Carcer novus inquisitionis, iis, qui eô tenebantur, emissis. Alia etiam in contumeliam Pontificis perpetrabât Romani. Successit ei-  
 dem

dem Pius IV. qvi Imperatoriam dignitatem, à Cæsare in Ferdinandum fratrem translatam, ratam habuit, & ejus, tanquam legitimi Imperatoris. Legatos honorificè excepit, concilium Tridentinum restauravit, & ad finem perductum, confirmavit Bullâ de hâc re editâ, an. 1564. VII. Kal. Febr. *Petrus Suav. l. III. Onuphrius in vitâ Pii IV.*

Circa hæc tempora, annô nempe 1559. & seqventibus, Livoni à Moscô vexati, ab Imperiô verò deserti, tandem Sigismundo Poloniæ, Revaliensis verò Erico Sveciæ Regibus se dederunt, cum ordo Livonicus CCCLVIII. annis perdurâssset. Dithmarsii quoque, gens olim libera, à Fridericô II. Daniæ Rege, & Adolfô Holsatô, devicti & subacti sunt.

Interea Franciscus II. Galliarum Rex cœptam à patre persecutionem adversus Romanensium antagonistas, dum continuabat, & Annam Burgium, nobilissimum virum ac Senatorem Parisiensem, cum multis aliis neci dabat, XVII. annos natus, Annô 1560. mortuus est, utrum inter bonos malosve principes numerari de-

deberet, ob Imperii brevitatem & ætatem infirmiore in incertò relinqvens, eòqve magis, qvòd non fuò, sed Gvifianorum ingeniò regeretur. Fratri mortuo Carolus IX. succesfit. *Thuanus l. XXVI.*

Ortum est eò tempore *Hugonorum* nomen, Cæsaroduni Turonum primò natum, qvò vocabantur, qvi Reformatae religioni erant dediti. Appellationis origo, uti vulgò tradunt, hæc ferè fuit: Singulæ urbes apud Gallos peculiaria nomina habent, qvibus lemures, manducos & cætera hujusmodi monstra inania, anilibus fabulis, ad incutiendum infantibus ac simplicibus fœminis terrorem, vulgò indignant. Cæsaroduni ergò Hugo celebrabatur, qvem noctu pomœria urbis obeqvitantem, inq; obvios euntem, pulsantemq;, commemorabant, qvem item ad terrendos infantes solebant nominare. Cùm itaqve Reformati, qvorum complures tunc Cæsaroduni erant, circa eadem pomœria nocturnos cœtus agerent; (Nam interdum non licebat, factum est, ut tanqvam nocturni lemures, digitò monstrarentur pueris,



eris, atq; ab Hugone Hugonoti, ridiculô simul & odiosô nomine vocarentur. *Thuanus l. XXIV. Strad. l. II.*

Utut autem adversus eosdem Hugonotos gravissimæ persecutiones in Galliâ instituerentur, opprimi tamen omninò non potuerunt, quin potiùs Regii Sangvinis principes, Borbonii & Condæi, eorum partes secuti sunt, quibus cum se opponeret Gvifiorum factio, maxima in Galliis bella, quæ religionis titulô velabantur, reverà autem obtinendæ summæ autoritatis causâ gerebantur, orta sunt. *Thuanus.*

Dum hæc agebantur in Galliis, belli, in Belgiô deinceps gesti, semina spargi cœperunt, Philippus enim Rex in Hispaniam abierat, ut bellum Africanum promoveret, & certum domicilium figeret. E naufragiô verò (in quô ingentis pretii supellectilem amiserat, ut vulgò dicerent, ipsum & Carolum patrem, exuviis ferè totum terrarum orbem spoliâsse, ut inde Oceanum ditarent) vix ipse salvatus, votum fecit, de Lutheranis extingvendis, quorū multos crudeli-

deli suppliciô affecit. Sed neq; hoc satis erat; Commiserat enim Belgicum Imperium Rex abiturus Sorori nothæ, Margarethæ Parmensi, eidemqve confiliarium dederat Antonium Perenottum Granvellanum, Pontificiæ Religionis acerrimum defenso- rem, & ideò paulò pòst Cardinalem factum. Hic contemptis Belgii Principibus, Hispanorum favorem unicè anhelabat. Accedebat ad hæc, novorum in Belgiô Episcopatum institutio, auctoritate Pontificis Romani & Philippi facta. Nam qvòd iidem ex Abbatiarum proventibus sustentandi essent, & vulgus insuper, Episcopalis censuræ titulô, Belgis obtrudi carnificinam & tormenta Hispanicæ inquisitionis, sibi non ex vanô persuaderet, omnia in deterius vergere cœperunt. *Meteranus lib. 1. Famian. Strada, l. 1.*

Intereà annô 1564. Ferdinandus I. rebus humanis ereptus est, cùm Imperio per sex annos præfuisset, atqve eidem filius Maximilianus II. succesit, tum in regnis Hungariæ & Bohemiæ, tum in Imperiô. De Hungariæ qvidem regnô

dem litem intendit Johannes Sigismundus Transylvanus, Solymanni fretus atrociniô, sed quod Solimannus in frustraneâ insulæ Melitæ oppugnatione occupatus esset, Transylyano opem in tempore ferre non potuit; Johannes igitur à Maximiliani copiis in ordinem redactus est.

Sub hâc Imperatore variæ & penè multæ mutationes in Republicâ pariter atqve Ecclesiâ acciderunt. Recruduit bellum Saxonicum, ideò quod Johannes Fridericus II. Gvilielmum Grumbachium & Christianum Bruck, ab Imperiô proscriptos, apud se detineret, quare ipsemet Dux quoque pro scribitur, & ab Augustô Electore, jussu Statuum Imperii, arx Grimenstein, in quam proscripti se receperant, unâ cum oppidô Gothâ, obsidetur, & annô 1567. expugnatur. Grumbachius & Bruck vivi in quatuor partes sunt dissecti, Johannes Fridericus autem in Austriam abductus est, nec ad suos unquam rediit. *Chytr.*

Sed & aliorum Regum ac Principum, circa hæc tempora, funestus fuit exitus.

Ma-

Maria cum Scotia regina, nefandô facinore, Henricum Stuartum confobrinum suum, cui post Franciscum II. Gallia Regem nupserat, per insidias annô 1566. occidit, quæ tamen, post viginti annos denum, parricidii pœnas dedit, dum in Angliâ securi percussa est, & successorem habuit Jacobum.

In Sveciâ quoq; motus ingentes fuerunt. Ericus enim Sveciæ Rex, qui Gustavo successerat, non tantum vicinorum omnium odia in se concitavit, sed suorum irritavit animos, quando Johannem Fratrem, Finlandiæ Ducem, quem putabat fœdus contra se, cum Polonô Sororiô, iniussu, in custodiam dedit & plerosq; ipsius familiares suppliciô affecit. Post quinque annos verò Ericus ipse, fortunâ vices alternante, ob multa vitia populo exosus, regnô exutus & carceri perpetuo mancipatus est, quod accidit annô 1568. Successorem habuit fratrem suum Johannem. *Thuanus.*

In Galliâ haud minor accidit mutatio. Pace enim Religionis, quam Carolus IX. sanxerat, hâc lege: *Nobiles in sedibus suis*



arcibusque, populus in templis subnubans, sacra liberè in posterum peragunto, à Gvifiis turbatâ, ad bellum perventum est, & alter quidem Dux Gvifius tormenti globò trajectus alter Ludovicus Condæus captus, & contra fidem occisus est.

In Belgiô autem omnium vehementissimè armis agi cœpit: Philippus enim Rex, sanctam Ligam, quam vocarunt, cum Gallò Bajonæ iniit, de Religione Catholicâ, per omnes ditiones suas, asserendâ. Hinc in Belgiô Leges sequentes promulgatæ sunt:

1. *Edicta Caroli V. contra receptæ religionis Romanæ hostes, observantur.*
2. *Quæsitores fidei admittuntur; Et si opus, brachiô seculari juvantur.*
3. *Concilium Tridentinum omnes recipiunt, ejusq; autoritatem in omnibus sequuntur.*

Hôc edictô exacerbati Belgarum animi, clandestinas conjurationes instituunt, libellum supplicem Margaritæ Parmensi offerunt, & legatos in Hispaniam mittunt.

His pacificis mediis cum nil efficere-  
tur, & Ferdinandus Toletanus Albæ  
Dux

Dux, cum ingentibus militum copiis in Belgium missus, *Concilium Sanguinis* institueret, Comites item Egmontium & Hornanum caperet, paulò post trucidandos, deniq; proceres Belgas ad Duodecimvirile illud concilium vocaret, ut regii Procuratoris accusationes, expostulationesqve audirent. seqve ab objectis criminibus explicarent, palam ad arma ventum est, & bellum illud diuturnum incepit, quò didicerunt Reges potentissimi, reverentiam & obsequium non violentiâ obtineri semper, sed clementiam sæpè adhiberi tutius; hostem item, quamvis viribus inferiorum, contemptim habendum non esse; Qui enim à Carolò Comite Barlamontio, in sermone ad Gubernatricem, Gheusii, Gallicâ voce, seu mendici vocati sunt, nullâ armorum vi opprimi postea potuerunt. *Strad. l. 7. Meteranus.*

Accidit post Albani ex Hispaniâ discessum, memorabilis illa Caroli, Regis filii, captivitas & cædes. Philippus enim parens Carolum hunc, viginti duos annos natum, jamjam discessurum, noctu oc-

cupavit & custodiae inclusit, in quâ post sex menses, cum nullis, aut Europæorum principum legationibus, aut Hispanorum precibus placaretur immotus pater, extinctus est. Quò mortis genere interierit, æquè, ac quâ de causâ, in propria viscera se vierit Rex, incertum est. Alii tradunt ex morbo, ob alimenta partim obstinatè recusata, partim intemperanter ingesta, nimiamque nivium refrigerationem, super animi ægritudinem, eum mori iussisse. Alii vim adfuisse putant. Sic de causâ captivitatis diversi diversimodè sentiunt, aliis opinantibus Carolum Patri insidias struxisse, quò Ovidianum illud applicatum est, mortis annum exprimens;

*FILIVS ante DleM patris Inqvirit lra  
annos.*

*Aliis, quòd ostendisset sibi displicere crudelitatem, quam Albanus in Belgio exercebat, Aliis, quòd Religioni Pontificie nuntium mittere, in animò habuerit, quam causam Rex ipse allegare visus est, quando Pontificis nuntium edocuit, quòd Religionis, populorumve conservationem, sanguini suo prehabere voluerit,*  
*cræ.*

coaetumq<sup>3</sup>, propterea se, filium sibi unicū eā ratione propemodum sacrificare. *V. Meteran. l. 3. Strad. l. VII.*

Uti verò Pontificia Religio in Hispaniā, Galliā & Belgiō vi & armis propugnabatur, ita orthodoxa doctrina in Germaniā vires indies sumsit. Henrico enim Brunsvicensium Duci, acerrimo Lutheranorum hosti, annō 1568. successit Julius, qui statim Ecclesias emendavit & paulò post annō nempe 1576. Helmstadiensem Academiam, à nomine suō Juliam dictam, introduxit, Davidis Chytræi, Martini Chemnitii & Timothei Kirchneri operâ in hoc negotiō usus. *Chytr. Saxon. l. XXIII.*

Post colloqviū Maulbrunnense (annō 1564.) inter Lutheranos & Calvinianos, Altenburgense annō 1568. haberi cœpit inter Wittenbergenses & Lipsienses Theologos, de Syncretismō cum Calvinianis & Pontificiis suspectos, ex unâ, & Jenenses ex alterâ parte, cujus Acta publicè edita sunt.

Interea Maximilianus Imperator, virtute Svendii usus, Selymum & Transyl-



vanum adigit, ut pacem petierint; annò 1568. hâc lege initam, ut unusquisque quæ occupaverat retineret, magnò Maximiliani commodò. Munitæ quoq; tunc temporis Ungariæ arces & civitates sunt, quæ ditioribus Turcæ erant conterminæ (*Grensz-Häuser* / vulgò vocant.)

Idem Augustus Imperator non parùm suam firmavit potentiam, dum [ *Annò 1570.* ] duas filias suas potentissimis Regibus nuptum dedit, alteram quidem, Annam nempe, Philippo Hispanorum Regi, post Isabelæ Gallicanæ obitum, viduo, Elisabetham verò, Carolo Regi Galliæ.

Sed nec Selymus Turcarum Imperator fines regnorum suorum ampliare destitit, ruptò, enim fœdere, cum Venetis antè initò, Cyprum postulavit, & Nicosiam atque Famaugustam, olim Salamin dictam, cruentâ obsidione occupavit. [ *An. 1571.* ] A quò tempore Cypri regnum Turcico imperio subjectum permansit, quamvis Turcarum Imperator paulò post ingenti clade in sinu Corinthiò afficeretur. Pax tandem, post varias clades, inter Turcas & Venetos initur,

annô 1574. invitis licèt Hispanô & Pontificè, qv̄i auxilia non fatis ex fide Venetis miserant, & Hispani simul è totâ Africa eji-  
ciuntur.

In Italiâ eô tempore Pius V. annô 1572. qv̄i Pio IV. annô 1556. successerat, mortuus est, de qv̄o sequentes circumferuntur versiculi:

*Papa Pius Quintus moritur; Res mira, tot  
inter*

*Pontifices tantum Quinq; fuisse pios.*

Succesit Gregorius XIII. qv̄i postea, annô nempe, 1582. Calendarium novum, à se Gregorianum vocatum, ope Liliorum confectum, edidit. De hóc Calendariô eruditum, libellum scripsit Sethus Calvisius, quem refutare conatus est Guldinus. Præterea oppugnaverunt ejus structuram Franc. Viëga, Scaliger, Mastlinus, Crugerus &c. Ipsemet C. Lavius in Defens. Antonii Posssevini, si Calendarium, inquit, Gregorianum denuò oppugnare vis atque evertere, demonstrandum tibi erit; in eo alios errores, præter *QUATUOR*, reperiri. Sed Johannes Baptista Ricciolus, in præfatione Almagisti, Calendarium hoc per omnia approba-

*re videtur, refert idem, quâ ratione miraculis confirmatum sit Neapoli, coram Januarii Martyris capite, item per arbusculam in Sueviâ, no-  
 Ète, D. XXV. Decembr. antecedente &c. Vide, si placet, Computisticam nostram, & Antonii Ci-  
 carellæ librum, de Vitâ Pontificum Romano-  
 rum.*

Annus 1572. præ reliquis ob nuptias Pa-  
 risienses famosus est. Siquidem Carolus  
 IX. Galliæ Rex, à Reginâ matre, ut tantam  
 crudelitatem perageret, animatus, ad nu-  
 ptias Margaretæ Valesiæ, sororis suæ &  
 Henrici Borbonii Regis Navarræ, invita-  
 verat plerosque Reformatæ Religionis  
 principes & socios, ac sublatâ prius Joannâ,  
 Henrici matre, Evangelicæ veritatis studi-  
 osissimâ matronâ, (venenô, uti putant, quô  
 chirothecæ, dono transmissæ, tinctæ fue-  
 rant, ) eosdem ipsò nuptiarum tempore, D.  
 Bartholomæi nocte ( unde Bartholomæa-  
 narum noctium nomen ) inauditâ crudeli-  
 tate trucidari mandat. Quô fraudulentô  
 facinore, in aliis Galliæ oppidis repeditô,  
 intra paucos dies, multa hominum millia  
 interierunt, ita ut Carolus IX. in literis ad  
 Pon-

Pontificem gloriatus sit, se paucis diebus ad septuaginta millia Evangelicorum occidisse. Inter occisos fuerunt Caspar Colignius Castellonius Galliaë Amiralus, Joannes Corasius Jurisconsultus & Professor Publicus Tholosæ, Consiliarius & Cancellarius Navarræus, Augustinus Marloratus, Petrus Ramus aliique. Sævitiæ accessit mendacium, quò interfecti, conjurationis in Regem, Reginamq; rei dicebantur. At criminis locò Reformatæ Religionis studium fuisse, fatis ex eò apparet, quòd Pontifex Romanus egerit in D. Ludovici templò, quò ipse, institutâ supplicatione, se contulit, Deo grates; editò amplissimæ indulgentiæ diplomate, ad Regi, regnoq; cœlestis opem Numinis implorandam. Neq; inter Gallos fuit, qui crimen, Reformatis objectum, verum esse crediderit. Thuanus certè, homo Gallus, per totâ vitam Bartholomæi diem detestatus est, illos Statii Papi- ni versus, in dispari re ad eundem accom- modans:



*Excidat illa dies ævo, ne postera credant*

*Secula; nos certè taceamus & obruta multa*

*Nocte regi propriæ patiamur crimina gentis.*

*Thuanus l. LII. Osiand. Centur. XVI. l. III. c. LXIX. Strad. l. VII.*

Eodem anno 1572. nova stella in Casiopejâ apparere cœpit, quæ annò 1574. demum omninò disparuit, quod extraordinarium cœli jubar, Tychonem Braheum, nobilissimum virum, ad observationes Astrorum frequentiores invitavit, qui & deinceps Astronomiam feliciter restauravit. *Vide progymnamta Braheò, ejusdemq; vitam à Petrò Gassendò descriptam.*

Post funestas illas nuptias, Lutetiæ celebratas, & Sigismundi Poloniæ Regis, sine prole decedentis, mortem, Henricus Valefius, Andegavensium Dux, Caroli IX. frater, Polonorum Rex electus, & à Legatis, ut in regnum veniret, invitatus est.

At Regno Poloniæ Henricus diu non præfuit, annô enim 1574. Carolus IX. post graves & longos dolores, ita ut se mori diu ante mortem senferit, decesfit. Et cum successorem Henricum nominâisset, clanculum hic è Poloniâ abiit hæreditarium regnum electitio præferens. In auspicia verò regni bellum, idqve civile, incidit. *Thuanus l. LIX.*

Postquam Henricus III. Galiarum Rex Poloniam reliqverat, de aliô Rege eligendô deliberare cœperunt Poloni. Et cum ab aliis Maximilianus Cæsar, ab aliis Stephanus Batorius, (extinctô nuper Johanne Sigismundô,) Transylvaniæ princeps eligeretur, Cæsar fortunam cunctando frustrari visus est. Stephanus itaq; eum antevertit, ductâqve Annâ, Sigismundi, Regis mortui Sorore, Poloniæ regnum obtinuit.

Deniqve anno 1576. Maximilianus II. in ipsis Comitibus Ratisponensibus, quæ belli Turcici causâ instituerat, fatis concessit, sui ingens desiderium posteris relinquens. Erat enim pacificus & tranquillitatis publicæ amantissimus Imperator, cujus

cujus dictum egregium communiter laudari solet: GRAVISSIMUM SCELUS EST, CONSCIENTIIS VELLE DOMINARI. ID VERO EST, COELI ARCEM INVADERE. Succesit optimo Parenti Rudolphus II. filius.

Dum verò pacem reliqua Germaniâ adhuc colebat, in Belgiô turbæ, ob tyrannidem Pontificiam, majores indies excitatæ sunt. Nam Arausionensium Princeps Wilhelmus, collectis in Germaniâ copiis, libertatem Belgarum fortiter asseruit. Exules item Belgæ, in Orientali Frisiâ, classem comparârunt & occupatâ Brielâ, qui celeberrimus Hollandiæ portus est, adversus hostes suos fortiter decertant. Albanus interea omnibus exosus, postquam sævisimi Tyranni titulum, factis suis promeruerat, à Rege evocatus est, successore datô Ludovicô Requeseniô, magnô Castellæ Præfectô, quô ipso paulò post mortuô, Joannem Austriacum Rex Hispaniarum Belgio præfecit, atq; is fraudem violentiæ addens, anam Belgis dedit, in auxilium Matthiam, Rudolfi fratrem, evocandi. Acciderunt sub indicatis, Ducibus duæ potissimum ob-

obsidiones, Harlemensis columbarum servitio, & Lugdunensis, aggerum perfossione, memorabiles.

Cæterum distractæ sunt Hispanorum copiarum, quando an. 1580. exercitum in Portugalliam duxerunt. Fuit expeditionis ejusdem occasio hæc ferè: Sebastianus Lusitaniæ Rex Juvenis 24. annorum ad Muhamedis Mauritaniæ Regis preces in Africam trajecerat annò 1578. ut Muhamedem à patruò suo Abdelmelecho, auxiliis Turcicis pulsum, in regnū reduceret. At infelicitè commisso præliò, in quo tres Reges, Sebastianus nempe, Muhamed & victor Abdelmelechus interierunt, Lusitania ipsa Rege suo privata est. Successit itaque Patruus magnus Henricus Cardinalis, quò post annum mortuò, Philippus II. Hispaniarum Rex, operà Albani, hætenus exulis, Lusitanos discordes, fugatò æmulò Antoniò Emanuelis filiò Nothò, in sua verba adegit. Videatur Duardi Nonii Leonis liber de verà Regum Portugallia Genealogià, Cicarella de vità Gregor. XIII. Campanella de Monarchià Hispanicà, aliique.



Enumeratis Imperiorum vicissitudinibus, redimus ad Ecclesiæ res & tristi recordamur animò, Philippum Melanchthonem, Lutheri parastatam olim, humanæ exemplum fragilitatis dedisse, quando vivente adhuc Lutherò, ab annò 1536. Sacramentorum causam, timidè tamen, suam facere incepit, & post mortem Lutheri, cum Johanne Calvinò, Petrò Martyre & aliis, fraternitatem & familiaritatem nimiam coluit. Autor item Electori Palatino Friderico Philippo fuit, ut eiceret è regionibus suis Orthodoxos Ecclesiæ ministros, qui in materiâ de Sacramentis, litem adversariis movebant. Quò pessimò consiliò Philippus optimum Electorem permovit, ut ad partes Calvinianorum inclinârit, & ejectis Pristinis Doctõribus, Calvinianos substituerit. Prætereà Synergistarum opiniones, in libris suis fovit, & Antinomorum, ita ut in corpore Doctrinæ Philippicò, Septem articuli fidei enormiter labefactati sint. *Vid. B. Hutteri prolegom. Locorum Commun. & Comment. in libr. Concord.*

Philippô, añô 1560. mortuô, Wittebergenfes & Lipfienfes Crypto-Calviniani, Præceptoris fui ſententiam ſecuti ſunt, qv̄i ut nomen & ſcripta Philippi commendandi omnibus occaſionem ampliffimam haberent, Lutheri autē libros magis magisq; deprimerent, & memoriam eorum abolerent, anniverſarias inſtituebant Parentationes, de meritis & laboribus Philippi. De Lutherô autem altiffimum fovebant ſilentium. Objiciente autem qv̄ôpiam Lutheri autoritatē, respondebant, ſcripta ejusdem ſecundum corpus doctrinæ Philippicum eſſe intelligenda. Neqve hoc ſatis erat, qv̄in potius editis variis ſcriptis, ut Catecheſi novâ, Stereomate, Exegeſi, &c. Calviniano- rum cauſam multum juvabant.

Hoc cum animadverterent Jenenſes & Württembergēſes Theologi, Electorem Saxonix monuerunt ſedulò; ne orthodoxiam in Regionibus ſuis impugnari, permitteret, qv̄in potius fidem, ab antecelſoribus ſuis, in Comitibus Auguſtanis, heroico animô aſſertam, parili induſtriâ & conſtantiâ defenderet.

Accedebat ad calamitatem Ecclesiæ augendam, infelix illa Vinariensis Disputatio, annô 1560. inter Victorinum Strigelium, Synergistam, & Matthiam Flacium, coram Ducibus Saxonix, habita. Hic enim in disputationis fervore, Manichæorum opinionem amplectebatur; peccatum Originis substantiam asserens, quem errorem postea Flacius corrigere noluit, eundemq; discipuli, quos fecerat, Rupius, Schefflerus, Irenæus & alii novis commentis auxerunt.

Quare cum aliud medium, tranquillitatem Ecclesiæ restituendi, non suppeteret, frequentes Principum & Theologorum conventus ac disputationes instituebantur, & in causâ Flacii colloquium Argentinense annô 1571. Lindaviense annô 1575. & alia habita sunt. Crypto-Calvinianorum autem sententiæ in Synodo Dresdensi annô 1571. in Conventu Torgensi annô 1574. Lichtenbergensi annô 1576. Disputatione Langensalzensi annô 1578. Colloquio Herzbergensi annô 1578. examinatae sunt. Præprimis autem annô 1577. in Conventu Bergensi, prope Magdeburgum, jussu Serenissimi

fimi Electoris, à sex Theologis, D. Jac. Andréâ, D. Musculô, D. Cornerô, D. Selnec-  
cerô, Chemnitiô & Chytræô de Librô Con-  
cordiæ, à diversis Ecclesiis & Doctoribus  
collecta judicia expensa sunt. Unde de-  
mum annô 1580. aureus libellus CHRI-  
STIANÆ CONCORDIÆ in lucem pro-  
diit, subscriptione Electorum, Principum,  
Comitum &c. & Theologorum, item Mini-  
strorum verbi & Ludimoderatorum, ultra  
8000. approbatus.

Publicatô hóc scriptô, virulentas cen-  
suras ediderunt adversarii haut tantû, sed  
ex iis quoque, qui Lutheranorum affecta-  
bant nomen, nonnulli à doctrinâ Libri  
Concordiæ defecerunt; Quos inter Tile-  
mannus Heshusius, & Daniel Hoff-  
mannus contra omnipræsentiam carnis  
Christi disputare cœperunt; Horum gra-  
tiâ anno 1585. colloquium Quedlinburgi  
institutum est, sed irritô conatû. Posterior,  
nempe Hoffmannus, etiam de aliis quæ-  
stionibus, à communi Orthodoxorum sen-  
tentiâ recessit, & errorem Flacii defendere  
sategit; Ast convictus tandem, annô, 1601.



in Academiâ Juliâ publicè palinodiam cecinit.

Alia item colloquia, circa finem seculi præcedentis, habita sunt, MOMPELGARTENSE, inter Jacobum Andream & Theodorum Bezam, ann. 1586. BADENSE, inter eundem Jacobum Andream & Pistorium Apostatam. RATISBONENSE, inter Jacobum Andream, Heilbrunnerum, Hunnium ex unâ, Hungerum, Gretserum, Tannerum, ex alterâ parte. Similiter contra Samuelem Huberum, è Calvinianò Lutheranum, & ex hòc, universalis Electionis patronum, ab ann. 1592. disputari cœpit. *Videantur acta colloquiorum. quæ citavimus & de causâ Huberi, Polycarpi Lyseri scriptum.*

Dum Scriptis de Religione inter se agebant Theologi, armis de hòc negotiò agebatur in Belgiò, Arausionensis Dux detestatus aliam pacem, quam salvâ conscientix libertate initam, seriò adversus Pontificiorum egit tyrannidem, & mortuò Johanne Austriacò, Adversus Alexandrũ Farnesium, Parmæ & Placentiæ Ducem, quem Hispanus Austriaco suffecerat, arma movit.

Atq;

Atq; in auxilium vocatô Franciscô Alenconiô, Gallorum Regis fratre, eundem belli Ducem, certis conditionibus seu legibus adstrictum, constituit.

Hispani, cum virtuti Wilhelmi Arausio-nensis obsistere non possent, Principem optimum insidiis è mediô auferre cogitârunt. Nam an. 1582. Cantaber quidam decoctor, Hispanicis inescatus premiis, per adolescentem, sacrificorum excantatum præstigiis, sclopetô penè occidit Ducem, utrâqve ejus maxillâ perforatâ, sed qvòd vulnus lethale non fuerit, ex eodem iterum convaluit. Qvare annô 1584. Wilhelmus denuò, per Balthasarem Gerhardum Burgundum, à Parmensi & Jesuitis conductum, inqve Ducis famulitium nuper receptum, Delfis, sclopeti ictu petitus & occisus est, succedente in locum Mauritiô filiô. Franciscus verò Gallus, postquam nil laude dignum in Belgiô peregerat, eodem annô, propè Lutetiam, venenô potatus, interiit.

*Thuanus.*

Felicior fuit Elifabetha Anglorum Regina; Rata enim, quod res erat, Hispanos, perdomitò Belgiò, Angliam oppugnaturus esse, Belgis succurrit, & missâ sub Duce Franciscò Dracò in Americam classe, Hispaniolam & finitimas regiones diripuit, atqve iteratò conatu in Gadibus victrix per Dracum, omnia terrore nominis sui complevit. Deinde pace cum Sveciæ Rege, ob cædem matris suæ quodammodo offensò, initâ, ingens Hispanica clasfis, sub imperiò Alfonsi Peresii Medinæ Sidoniæ Ducis, (quâ nec Hispania quicquam operosius in maritimis expeditionibus aliquando elaborasse, nec superbius aliquid Oceanus, vidisse ferebatur, cum oppida potiùs, quàm naves pelago innatare viderentur,) ab exiguis Anglorum copiis dissipata est, Annò 1588. in quâ clade duo deviginti millia desiderârunt Hispani, naves ferè octoginta amiserunt. *Strad. Dec. 2. l. 9. Thuanus l. 89. Meteran.*

In Galliâ hoc tempore mira fuit rerum facies; Factio enim Gvisiana, postquam Parisiensem lanienam consiliò suò per-

egit,

egit, ne pietatis studiô hoc factum esse quis opinaretur, jam ipsum Regem Henricum III. in ordinem cogere conabatur. Quare animadvertens Rex, insidias sibi strui, & autoritatem Regiam non parùm à proditoribus istis minui, prævenire, quàm præveniri, maluit, dissimulatâq; paulisper indignatione, Gvisios fratres, ad se evocatos, subito occidi mandavit, conjuratis reliquis in carcerem conjectis. Quô factô tantô dolore affecta est Catharina Medicea, Regis mater, sanguinaria fœmina, & ob id quarta Francorum Furia dicta, ut paulò post, anno 1588. mœrore confecta, è vitâ decesserit.

At Gvisiana factio clade sociorum exacerbata magis, non deleta omninò, vindictam meditari cœpit. Parisienses enim Carolum Maynium, Gvisiorum fratrem, Governatorem Lutetiæ dixerunt, & Francorum insulæ, Regiqve bellum inferre parârunt; Qui, Navarræi & Nobilitatis accinctus viribus, seditiosam plebem fame ad officium redigere dum conatus est, à sicariô quôdam, Jacobo Clemente,



te, Monachò Dominicanò, venenatò cultellò, perilia immisso, intra XIV, horas decessit, hærede constitutò Navarræò, olim Henricò IX. jam IV. nuncupatò. Sicarius autem eòdem cultrò, quò Regem interfecerat, à moribundò occisus est. Accidit parricidium hoc an. 1589. Kalend. August.

Caterùm, quòd Navarræ & recens electus Gallix Rex Pontificiam Religionem jam dudum detestatus fuerat, ob id olim à Sixtò V. excommunicatus, Romanensibus exosus erat. Quare à factione Pontificiâ, prætextu hæreseos, quâ Rex laborabat, magnò conatu bellum civile instaurari cœptum est, ad quod deinceps Alexander Farnesius, Parmensis Dux, quoq; accessit. Posteaquam autem varias clades hinc inde dederant & acceperant partes, superiore tamen ut plurimum manente Rege, postquã item Gregorii XIV. Bullam, quâ Regem denuò hæreticum pronunciabat, Galli, per carnificis manum, combusserant, Rex, à nobilitate permotus, Pontificiam Religionem ultrò amplexus est, & an. 1593. d. 15. Jul. amicti candidò ac prælucente cereò, ab-

solu-

solutionem à Sacrificulô quôdam, in templo D. Dionysii, petiit, quam etiam, fremente licet Pontificis Legatô, facile impetravit. *Thuanus lib. 107. Cicarella de vitis Sixti V. Gregorii XIV. & Clementis VIII.*

Priusquam hæc in Galliâ gesta sunt, Elector Saxonæ Augustus an. 1586. apoplexiâ mortuus est, incomparabilem, ob sanctam concordiam, & restauratam Academiam Wittebergensem, gloriam promeritus; In cujus rei memoriam, imagini ejus, quæ Wittebergæ, in monasteriô Augustiniano, ad portam Eliftrin, extat, verba sequentia leguntur inscripta : ACADEMIAM WITTEBERGENSEM JOHANNES FRIDER. DEI BENIGNITATE DUX SAXONIÆ, SACRI ROMANI IMPERII ELECTOR ET ARCHIMARSCH. LANDGRAV. THUR. MARCHIO MISNIÆ ET BURGGRAV. FUNDAVIT : FRIDERICUS INCHOAVIT, JOHANNES CONSERVAVIT, MAURITIUS BELLO DISSIPATAM INSTAURAVIT : AUGUSTUS EXORNAVIT, AMPLIVICAVIT ET CONFIRMAVIT. *Middend. de Academ. lib. V.*

Successit Electori optimo Christianus I. qui tamen & ipse diu non præfuit, nam annô 1591. ætatis 32. decessit iterum, tres filios impuberes post se relinqvens, quare Fridericus Wilhelmus, Dux Saxonix, Pro-Elector & Pupillorum tutor factus est.

Huic post DEUM acceptam ferimus Ecclesiarum Saxonicarum, à fermentô Calvinisticô, purgationem, & orthodoxorum Exulum in integrum institutionem. Immiscuerant enim sese Academiis & Ecclesiis nostris Crypto-Calviniani quam plurimi, à quibus etiam Exorcismi ritus abrogatus jam erat. In conventu igitur Torgensî, & visitatione Ecclesiarum Saxonicarum ac Misnicarum, cum exponeret Pro-Elector, se nullam doctrinam aliam præter eam, qua in verbo DEI, Confessione Augustanâ & Lutheri Libris tradita, ac in Concordiæ librô repetita esset, tolerare velle, nonnulli, & inter hos *Petrus Wessingbecius, Juris-Consultus*, ac *Janus Gruterus Philologus*, sponte solum verterunt, alii ejecti sunt. *Nicolaus Crellius* verò, *Cancellarius*, quem in funere Electoris tota Nobilitas

litas, & civitates etiam, custodiæ mandari petierant, capitis suppliciô scelera, quorum postulabatur, luit. *Chytræus lib. XXIX. Chronic. Lipsiense.*

Circa hæc tempora mutationes variæ ac multiplices in Poloniâ, Sveciâ & vicinis regionibus acciderunt. Stephanus, enim Batorius, Polonorum Rex, dum bellô opprimere Livoniæ Metropolim Rigam, vel Moschoviam potius (uti in ejusdem Epitaphiô legitur) parabat, subito extinctus est, annô nempe 1586. Quare annô sequente, in Comitibus Warfaviensibus, dum è quatuor Candidatis, Piastrô, Moschô, Austriacô, & Svecô, novum Regem eligere student Poloni, in duas scinduntur partes, aliis Sigismundum, Johannis III. Svecorum Regis & Catharinæ Jagellonicæ filium, eligentibus, aliis Maximilianum Austriacum, Rudolphi Imperatoris fratrem, nominantibus. At prævaluit tandem quæ pro Sigismundô pugnabat, Polonorum factio, & belli Dux Zamoiscius, Poloniæ Archicancellarius, Maximiliani copias, ad Cracoviam usq; progressas, & urbem obsidentes, depu-



depulit, multis interfectis ac tormentis etiam occupatis, quamvis parum abfuerit, quò minus Sigismundus Esthoniâ, vehementer à Polonis postulata, cedere nolens, regiô titulô privaretur.

Post confirmatum in regnô Sigismundum, adversus Maximilianum Austriacum, Poloniam infestis signis adhuc tentantem, exercitus eductus est, atq; ipsemet Archidux, Cæsis Polonis, in oppidô Silesiæ quôdam, Bitsinô, cum multis aliis generosis personis obsessus, captusqve est. Accedentibus verò Rudolphi II. Imperatoris precibus, titulo Regis Poloniæ, & omni in regnum juri renunciâns, libertatem suam Maximilianus impetravit, quod accidit annô 1589. *Chytr. l. 28.*

Cæterum, quæ Johannes III. Sigismundi Regis Poloniæ pater jam antea metuerat, fore nempe, ut cum detrimentô proprii regni, alienum aucuparetur filius, id re ipsâ paulò postea evenit. Parente enim annô 1592. defunctô, Sigismundus, ad capeffendum Regnum hæreditarium, Sveciam ingressus est quidem; sed quòd  
 Pon-

Pontificium Legatum secum haberet neq; solius Augustanæ Confessionis professionem, ab initiô liberam esse vellet, avertit à se multorum animos. Quare eòdem in Regnum Poloniæ reversô, conventus ordinum regni, sub Duce Sudermanniæ, Carolô, Sigismundi patruô, habiti sunt. Quod cum ægrè Sigismundus ferret, primum per Legatos, deinde præfens, lites inter se & Carolum dirimere conatus est. Pax quoq; post repetitum Sigismundi in Sveciam ingressum, inita quidem, sed malè servata, tandemque Carolus, initiô hujus seculi, Rex Sveciæ electus & confirmatus est. Unde bella illa, quæ nuper visa sunt immortalia, inter Sveciæ & Poloniæ Reges originem suam habuerunt. *Chytr. l. 30. & seqq.*

Iisdem temporibus Turcicus Imperator Hungariam vastabat, atqve Jaurinum post & Canisium à præsidiariis ( quorum Duces, ob præproperam deditionem, capite mulctati sunt ) malè defensum, occupabat. Jaurinum verò, vulgò Raab, postquam Turca per quatuor annos ferè

fortalicium illud obtinuerat, annô 1598. ab Adolphô Schvartzenburgicô, non sine ingenti comôdô Reipublicæ Christianæ, recuperatum est. *Vid. Gotardi Artus Hist. Pannon.*

Circa finem hujus seculi varii quoque in Transylvaniâ motus acciderunt; Sigismundus enim, Transylvaniae Princeps, jugô Turcicô excussô, fœdus cum Imperatore Rudolphô II. iniit, & adversus Turcam fortiter rem gessit, Moldaviam & finitimas regiones occupans. Commutatis item ditionibus suis, Silesiæ Princeps declaratus est, mox tamen pœnitentiâ ductus Transylvaniam repetit. *Vid. Eund.*

In Hispaniâ eôdem tempore ferè Albertus Austriacus, Cæsaris frater, Belgio Hispanico præfectus est, & è Cardinali conjux factus, Isabellam Claram Eugeniam, Philippi II. Hispaniarum Regis filiam, uxorem duxit, Burgundiâ & Belgii ditionibus prodote acceptis, quæ tamen, quod sterile esset matrimonium illud, paulò post ad Hispaniæ Regem redierunt. Occupavit hic Caletum, Galliæ portum, restitutum tamen mox, in itâ inter Gallum & Hispanum

pace. Ostendæ item celeberrimam obsidionem, quæ perindè quadraginta menses duravit, & in quâ ultrà CXLIV. hominum millia ferrò, morbis, fame & inundationibus interiisse dicuntur, annò 1601. incepit. *Vid. Meteran. lib. 22. 23. 24.*

Finis hujus seculi finem vitæ quoque attulit Philippo II. Hispaniarum Regi, qui, dirâ morborum correptus confluge, verminante semper per totum corpus pediculorum eluvie, tristem animam, an. 1598. vitæ LXXII. emisit. Successit Philippus III. è conjugè Parentis quartâ, Annâ nempe, Maximiliani Imperatoris filiâ, genitus. *Thuanus lib. CXX.*

Annò 1601. Christianus II. Christiani I. filius, natus maximus, ætatis suæ an. 18. Electoratûs Saxonici gubernationem suscepit finitâ tutelâ & administratione Frederici Wilhelmi, Saxonix Ducis. *Supplem. Chytræi.*

Paulò post, annò nempe 1603. Elisabetha. Angliæ Regina, septuaginta annos nata, obiit, & successorem dixit habuitq;



Jacobum VI. Scotorum Regem, magnæ autem Britannia I. amitæ suæ pronepotem. Sic Scotia & Anglia sub unô eodemq; Principe conjunctæ, & Regnum Magnæ Britannia appellatum est.

Regi auspiciū periculosum habuit Jacobus; Quidam enim dignitati suæ timentes, infidias struxerunt Regi, pulverem pyrium, in effossam sub Parlamenti aulâ humum, inferentes, quô Rex & soboles regia, & Procerum optimi quicq; ac maximi unô momentô è mediô tollerentur; At, divinô prorsus ductu, infidiæ detectæ, & proditores quam plurimi suppliciô affecti, Jesuitæ quoque & reliqui Sacerdotes Pontificii, conscii nimirum sceleris, è regno ejecti sunt. *Meteran. lib. XXIV. Thuanus lib. CXXXI.*

Eô tempore Christianus IV. Dania Rex, Svecô & finitimis reliquis belligerantibus, pacis fructus per amplos vidit; Si quidem regnum ipsum non tantum insignibus passim arcibus, ædificiis & scholis exornavit, sed Groenlandia quoq; à Danis lustrata est. Inter Symbola industriæ & felicitatis Regiæ excellunt Arx Friderici II. (Friedrichs)

richs = Burg) splendidè exornata, Christianopolis ad fines Sveciæ, in Bekingia, Tychopolis in Stormariâ, & Christiania in Scania. Hamburgum quoq; an. 1604. Regi, ut Holsatiæ Duci, homagium, magnò apparatu, præstitit.

Infeliciores verò Brunsvicenses tunc fuerunt, quippe ab Henricò Juliò ferè oppressi. Hic enim, majorum jura prætexens, primò insidiis, paulò post apertò bellò, contra civitatem egit. In supremò autem periculò cum versarentur Brunsvicenses, undis afflicti, ventus aggerem, ab Henricò Juliò, ad perniciem civitatis, in Onacrò fluviò extructum, disruptit, & flumen undas, quæ restangnaverant hæcenus, resorpsit. Tandem bellum ad inducias, atq; inde ad arbitros, Cæsare imperante, deductum est. Odium tamen inter Principes & oppidanos altissimas radices egit.

In Muscoviâ circa initium hujus seculi res mira sanè accidit, quæ Russis ac Polonis innumeris exitium attulit. Johannes Basilides, vernaculâ Russorum Ivan

Vasilovvitz dictus, & bellis, cum Polonis Svecis, Turcis ac aliis finitimis, diutiùs gestis clarus, an. 1584. obiit, relinqvens post se filios duos, quorum alter Fœdor, alter Demetrius vocabatur. Et ille quidem post Patris obitum Russiæ gubernator factus, hic verò insidiis Boris Gadenovv interemptus est. Mortuò Fœdore, Boris Magni Ducis accepit titulum. At Monachus quidam, Griska Utrepeja dictus, Demetrium se esse ajebat occultatum in cœnobiò, quem Boris occisum putârit. Persvasum quoq; Palatino Sendomiriensi, & per hunc Regi Poloniæ est, Monachum hunc magni Ducatus hæredem esse legitimum. Hinc, postquam promiserat, se, Ducem factum, Religionem Pontificiam in Russiâ promoturum, instructus Polonicò exercitu in Russiam abiit, & oppida quamplurima, favore nominis, & quod Borisii tyrannidem averfarentur Russi, sine difficultate occupavit. Boris verò, rei novitate perculsus, subito mortuus est, ejusdemque filius, Fœdor Borislovvitz, successor Patris declaratus, in manus personati Demetrii traditus, ab eodem

eodem occisus est. Demetrius itaq; Ruffiam occupavit annô 1605. & fequenti annô Sendomiriensis filiam uxorem duxit. At, quod à balneis, fomnô meridianô, & aliis Rufforum confvetudinibus, abftineret, autore Zuski, ipsis nuptiarum folennibus, occiditur, cui tamen mox alius Demetrius, prioris impoftoris induens perfonam, fuccedere laborat, occifis Rufforum quamplurimis, Ruffi itaqve videntes, recens à fe electum Ducem, Zuski, Rempublicam parum feliciter adminiftrare, Uladiflaum, Regis Poloniæ filium, eligunt, quem adipfum poftèa repudiant, non fine ingenti damnô ; Dicuntur enim Moschorum interiiffe ducenta millia, Metropolis ipfa combufta, arx direpta, & incredibiles thefauri in Poloniam abducti funt. Succellit tandem annô 1613. Michael Federovvitz, qui præ reliquis à clementiâ & pacis commendatur ftudiô. *Vide Olearii Itinerar. Perfic.*

Inter hos tumultus annô 1605. Clemens VIII. Romæ mortuus est, & poft habitus Cæfare Boroniô ac Robertô Bellarminô,



Cardinalibus, Alexander Medices, Leo XI. dictus, electus quidem est, sed post XXV. dies decessit iterum. Successit itaq; Camillus Borgefius, qui se Paulum V. nominavit, cujus tempore bellum inter Curiam Romanam & Venetorum Rempublicam, instinctu Jesuitarum, exarsit, hâc occasione ferè, uti idè Bulla Pontificis apparet: Renovaverant Veneti leges quasdam, fraudibus Jesuitarum oppositas, ut: *Bonorum imobiliarum alienationes in favorem personarum Ecclesiasticarum, sine Senatus licentiâ, fieri non debere; Ecclesias, monasteria, hospitalia, atq; alias religiosas domus, & pia loca, sine speciali licentiâ, erigere, illicitum fore, &c.* obtenterant item, licere Duci ac Reipubl. Ecclesiasticas quoq; personas, ob crimina commissâ, carceri mancipare,

quò jure in duabus personis Ecclesiasticis usi erant. Hac de causà, dirà excommunicationis formulà, Venetos omnes, an. 1606. proscripsit Pontifex. Ad quam excommunicationem Leonhardus Donatus, Venetorum Dux, cum Senatu respondit :

*Breve illud Pontificium esse injustum, indebitum, invalidum, irritum, & fulminatum illegitime, & de factò, nulloq; juris ordine servatò.* Cæterùm, quòd Jesuitæ hujus litis autores, Pontificis dicto parentes, varia molirentur, & ad seditionem excitarent plebem, Magistratus Venetus eos, ex omnibus ditionibus suis, ejecit. Tandem, post literariam pugnam Baronii & Belarmini, ex unà, Francisci Pauli Servitæ & Johannis Marsilii, ex alterà parte, ad arma ventum est, opem ferentibus, Pontifici quidem, Hispanis, Venetis verò, Hollandis. Gallix Rex medias egit partes, & traditis à Venetis captivis, legum quoque executionem ultra Patrum instituta se

extensuros in posterum non esse promittentes.

tentibus, Jesuitis verò, denuò proscriptis, reconciliationis autor extitit. *Vid. Supplem. Saxon. Chytrai, pag. 119.*

Polonia non minus, ob pessimos Pontificiorum conatus, graviter percussa est. Jesuitæ enim, mortuò Zamoisciò, qui eorum ausis hætenus obstiterat, Protestantibus struxerunt insidias, & occupatò Rege ædem sacram Reformatorum, Posonii, incendiò deleverunt. Quare à Nicolaò Zebrzidoviò & Jano Ratzivilio, indictis Nobilium comitiis, (à quibus Rackosiani, id est, comitiales, appellati sunt) an. 1606. fœdus pro libertate initum est, quod deinceps variæ clades secutæ sunt, non sine ingenti Svecorum commodò, *Thuanus lib. CXXXVIII.*

Sed & Lutheranorum res detrimentum acceperunt, quando annò 1605. Calvinismus in Hassiâ vires sumsit, quâ occasione Giessensis Academia, annò hujus seculi septimò introducta est.

Uti verò in Hassiâ prævaluerunt Calvinii asseclæ, ita in Belgiò non parum turbatæ sunt eorundem Ecclesiæ. Siquidem Jacobus Arminius, in Academiâ Lugdu-

no-Batavâ Professor Theologus, adversus horridam Bezæ sententiam, de absolutô geminæ prædestinationis decretô, & connexis articulis, disputare incepit, multosq; discipulos fecit, qvi deinceps ab an. 1609. qvô Arminius mortuus est, multas alias opiniones addiderunt, atqve à libellô, cui nomen erat Remonstrans' Ordinibus Hollandiæ oblatô, nomen REMONSTRANTIUM acceperunt. Agitata Arminianorum causa fuit non solum à privatis Scriptorib9, Franciscô Gomarô præprimis, (unde Contra-Remonstrantes Gomaristæ vocari consueverunt) Nicolaô Vedeliô, Petrô Molinæô ex unâ, Simone Episcopiô, Joanne Arnoldô Corvino &c. ex alterâ parte, sed etiam in publicis conventibus, Collatione Hagiensi, annô 1611. & similibus. Tandem annô millesimô sexagesimô decimô octavô Hollandiæ Ordines Synodum indixerunt Dordrechtanam, in qvâ Arminiani seu Remonstrantes condemnati & proscripti sunt. *Vide Petri Bertii orationem funeberem in obitum Jacobi Arminii, Acta Collationis Hagiensis, & Synodi Dortrechtanæ, ab utrâq; parte edita, Nicolai*



*lai Hunnii Epistolam Dedicatoriam ad Regiomontanos, Δίαση. Theolog. de fundamentali dissensu doctrinæ Evangelicò-Lutheranæ & Calvinianæ præfixa, Hoornbeck Summ. Controvers. Re'ig. lib. VIII. &c.*

In locum Arminii, ab aſſeclis Ejusdem, vocabatur quidem Conradus Vorstius, suspectus verò de Socinianismò & aliis tana-ticis opinionibus, etsi Leidam cum familiâ suâ jam venerat, à Belgii ordinibus, quos insuper magnæ Britannia Rex Jacobus monuerat, nunquam admissus est.

Eò tempore, quò controversiæ de rebus fidei in Ecclesiis Belgicis, agitatae sunt, tranquillitatis spes Reipublicæ affulsit, quippe cum navalem victoriam, sub Duce Jacobò Hemkerkiò, in fretò Gaditanò à Belgis obtentam, secuta sunt anno 1609. inter Hispanum & Provincias fœderatas, induciæ duodecennes.

At in Hungariâ & finitimis regionibus novum exarsit bellum. Matthias enim Austriae Dux, Cæsaris frater, pacem cum Botscajò Transylvaniae Duce, & Imperator Rudolfus, cum Turcâ, vicennales inducias  
inie.

inierant; Quare de aliis hostibus Matthias jam securus, Bohemiam cum exercitu ingressus est, cujus conatui Cæsar obsistere paravit. Tandem Ducis Saxoniae interventu, pax inter fratres facta est, ut Archiduci Matthiæ Imperator, regnum Hungaricum & Ducatum Austriæ daret & subsidium ipsi mitteret contra Turcam. Bohemis quoque, Silesiis & Moravis, liberum Religionis exercitium idem Saxoniae Elector impetravit, Literis Majestaticis, quas vocant, annô 1609. confirmatum, & à Matthiâ Austriacô, qui annô, 1611. consensu Imperatoris, Rex Bohemiae coronatus est, repetitum.

Vix compositæ erant hæ lites, quando novæ oriebantur. Nam Johannes Wilhelmus Dux Juliacensis annô eodem 1609. improles obierat, cui statim succedere parârunt Elector Brandenburgicus & Palatinus Neuburgensis. At Imperator Leopoldum Austriacum misit, qui Juliacensem Ducatum tam diu gubernaret, donec de successione legitimâ conveniret. Varii exinde motus secuti sunt; nam  
& ex-

& exteri trahebantur in partes, Mauritiô, u-  
ranicô opem Brandenburgico ac Neubur-  
genfi ferente. Elector verò Saxonix pro se  
& universâ Saxonix domo feudum duca-  
tum Juliacensium, & finitimorum comi-  
tatum, Pragæ obtinuit.

Dum verò Henricus IV. Gallix Rex, ex-  
peditionem in alias terras, & forsitan, ut tu-  
multui Juliacensi interesset, conscriptô in-  
genti exercitu molitur, an. 1610. die 4. Maji,  
à Franciscô Ravallacô, extremæ dementix  
& impietatis homine, geminô ad cor ejus il-  
latô ictu cultri, necatur. Brulardus Cancel-  
larius, cum audiret Regem occubuisse, re-  
spondisse dicitur: *Nunquam mori Reges in  
Gallia: Henricô in casum datô, stare Ludovi-  
cum, cujus saluti prospiciendum non lacrimis  
sed auctoritate & consiliô. Principes, qui ho-  
mines sunt, vitâ destitui: Rempublicam æter-  
nam esse.* Successit itaq; in locum Regis occi-  
si, Magni agnomine, Ludovicus XIII. filius,  
Justi cognomentô, qui per ætatem (nam oc-  
cto annos tantum natus erat) gubernationi  
impar cum esset, Maria Medicæa, novi Re-  
gis mater, regni Regens renunciata, & à si-  
ca-

cariô sumptum supplicium, quô candentibus forcipibus dilacerabatur, servatis in laniena hac interstitiis, infusoque in brachia & humeros successivè sulphuris & plumbi liqore, quò per singula membra cruciaretur.

Etsi verò Sicarius neminem, criminis commissi conscium, allegaverit, eundem tamen per Jesuitarum hypotheses, ad parricidium committendum, inductum fuisse, nemo facile dubitabit: Mariana enim, in libellò de Regis institutione, pleraque perperam de Summi Pontificis in Reges potestate, deque subditorum obedientia scripserat; Quod seditiosum scriptum pœnali judicio flammæ datum est. Damnabatur item iisdem diebus, Parlamenti Lutetiani placitò, Roberti Bellarmini liber, quem in Barclajum, de potestate Pontificis in temporalibus, pro insidiatoribus Principum, scripserat.

Parilem sortem Cæsaris Baronii Tomus Annalium XI. in Hispaniâ experiebatur, ideò, quòd ejusdem autor Hispaniæ Regibus negarit esse in Siciliam jura, qualia possident. Adeò lubricum est scribere de  
Re-



Regum potestate, de Imperiô & ditione ipsorum, ut regnent, ut jure vel injuria possideant. *Gabr. Barthol. Gramond. Histor. Gall. l. 1.*

Hispaniam hoc tempore, quæ aliàs expeditionibus bellicis, & frequentissimis in peregrinas terras missis classibus, ferè exhausta erat, longè magis infrequentem fecit edictum Philippi III. Hispaniarum Regis, qui annò 1609. publicò mandatò Mauros, seu novos Christianos (quos Moriscos vulgò vocant) ex æquò omnes, solis mancipiis exceptis, in æternum proscripsit. hâc ferè lege, ut intra triginta dies mobilia sua bona vendant, & pretium illorum secum recipiant non in pecuniâ, aurò, argentòve, aut literis Cambii, ut loquuntur, sed in mercibus, quas per leges evehere liceat, vel in fructibus regnorum Hispaniæ. Immobilia verò Maurorum bona in fiscum suum redegit Rex. Constans fama est, tunc temporis, ex omnibus Hispaniæ regnis, nongenta millia hominum excessisse, ita ut multæ provinciæ penè exhaustæ fuerint, & rusticorum industriâ cultuq; destitutæ, adhuc hodiè langveant. Propter

pter hanc vastitatem Philippus IV. annô 1623. edictum publicavit, in quo inter alia ea, quæ sequuntur, extant : (1.) Omnes, qui uxorem ducturi sunt, quatuor annos post nuptias celebratas, immunes erunt ab omnibus subsidiis, tributis, vectigalibus, aliisque incommodis. Qui ante annum ætatis decimum octavum uxorem ducent, ab ipso matrimonii die, rerum suarum & uxoris, liberam administrationem sunt habituri; qui vero post vigesimum quintum ætatis annum uxorem ducent, his immunitatibus carebunt. (2.) Qui sex mares è conjugæ sustulerint, qui simul in vivis sint, toto vitæ suæ tempore, immunitatibus suprædictis gaudebunt, etiamsi postea aliquis liberorum moriatur. (3.) Pauperibus certa quædam pecuniæ summa in dotem assignatur. (4.) Interdictum esto, ne quisquam cum totâ familiâ, & bonis è regnô migret. (5.) Alienigenæ, si Catholici sint, liberè in his regnis habitabunt. (6) Lupanaria publica, quia conjugia impediunt, non toleranda &c. Vide Johannis de Laet Hispania pag. 101. seqq.

Carolo Syecorum Regi, postquam  
is

is Daniæ Regem sæpiùs laceſſiverat, & naves in Livoniam atq; Boruſſiam tendentes interceperat, bellum à Chriſtiano IV. per Fecialem annò 1611. denunciatum eſt, quod cruentum perquam fuit. Calmariam enim, Sveciæ urbem, occupârunt Dani, trucidatis omnibus, qui in arcem non confugerant. Paulò poſt urbs denuò occupatur, quam Sveci receperant, & arx quoq; in poteſtatem Daniæ Regis pervenit. Interea Chriſtianopolim occuparunt Sveci, & incendiò urbem delerunt. Tandem, cum Sveciæ Rex sæpiùs succumberet, Chriſtianum IV. ad duellum indignabundus provocavit, quod conſilium riſit Daniæ Rex. Carolus itaque, accedente ad ſenium mœrore, annò 1611. obiit, cui ſucceſſit Guſtavus Adolphus, egregiis factis ſuis immortalis, qui annò 1613. pacem cum Daniæ Rege iniit, poſtquam Calmariam receperat, & titulò REGIS NORVVEGIÆ ſe in poſterum abſtinere velle, promiſerat.

Eòdem, quò Carolus, annò Chriſtianus II. Saxonix Elector, mortuus eſt, & ſucceſſorem habuit fratrem germanum,  
 Johan.

Johannem Georgium primum, Gloriosissimum libertatis Germanicæ propugnato-rem.

Annô sequente 1612. Rudolphus II. Im-  
perator obiit, & in ejus locum electus est  
MATTHIAS Hungariæ & Bohemiæ rex,  
defuncti Imperatoris frater.

Acciderunt circa hæc tempora vehemen-  
tissimi in Transylvaniâ motus. Nam Gabri-  
ele Batoriô omnia tyrannicè agente, & im-  
peratori Turcico pariter atq; Romano pa-  
rum fideli, proditione suorum interentô,  
Bethlehem Gabor, qui hæctenus in exiliô  
fuerat, an. 1613. Transylvaniæ potitus est.

Juliacenses & Clivenses turbas, qua-  
rum antea mentionem fecimus, mox aliæ  
fecutæ sunt, Nam Wolfgangus Wilhelmus  
Comes Pala tinus Rheni Neoburgensis, qui  
partem Ducatuum occupaverat, ductâ  
Maximilianî Bavariæ Ducis filiâ, Religio-  
nem Pontificiam amplexus est, institutô  
prius colloqviô inter Jacobum Heilbrun-  
nerum & Jac. Kellerum Jesuitam. Quô fa-  
ctô Philippus Ludovicus Pater, præ animi  
moerore, mortuus est.



Circa eadem tempora Georgius Gvilhelmus Marchio Brandenburgensis, Johannis Sigismundi Electoris filius, Calvinianorum castra secutus est.

Sicuti cognati principes religione dissentiebant, ita etiam super possessione maternarum ditionum, non conveniebant, Neoburgicus quidem muniebat Dusseldorpium, Marchio verò Brandenburgensis Juliacum: Illum juvabat Albertus Austriacus, hunc Mauritius Batavus.

In Thuringiâ an. 1614. Pseudo-Propheta exortus est, qui matris suæ instinctu Emanuele à Meden se vocavit & pro Michaële, item substantiali Dei verbô haberi voluit, ministerium omne cum Sacramentis, Baptismô & Coenâ improbavit, & alias impias opinion. defendere fategit. *Calvis. ad annum 1614.*

In Frisiâ Occidentali eodem annô Academia Groningensis aperta & introducta est, quam primus omniû regere incepit Ubbo Eñius Historicus. *Videatur ipse & Godfridi Hegenitii Itinerarium Frisico Hollandicum.*

In Sabaudiâ & Mantuæ Ducatu bellum

lum ab an. 1615. usq; ad annum 1619. gestum est. Mortuô enim Franciscô, Mantuæ Duce, Ferdinandus, Gonzaga, frater defuncti, è Cardinale miles factus, ditionem avitam occupabat, à quô Carolus Emanuel Sabaudus repetebat filiæ suæ, quondam Franciscô nuptæ, dotem & Montisferratensem Marchionatum. Tandem post mutuas clades, pacem, Mantuanus & Hispanus ex unâ, Sabaudus ex alterâ parte, inierunt.

Diuturniores fuerunt Gallici motus, è quibus constitit, Reipublicæ necessitatem vix aliam majorem esse, quàm sub Rege, qui per ætatis rationem ab aliis ipse regitur; Principes enim Regiô orti sanguine, conquesti; *Indignapatis se & confæderatos: Injuriosè habitum nuper Parlamenti Lutetiani zelum, cui ad Reges pro Republicâ accessus liber esse debet, & fuit semper: Inauditum contemptû, quô per injuriam spre-*

*ta monitiones augustissimi ad Regem suum Senatus: Violari fœdera Principes inter & Regem sanctè inita &c.* ex aulâ abeunt, Condæ9 nempe, Nivernus, Mayenius, Longavillæus, & alii. Augebant Principum offensionem nuptiæ Regis, cum Annâ Mariâ Mauritiâ Hispanâ Principe, & Philippi IV. cum Elifabetâ, Galli sorore, dissentiente Condæo, inita, & annô 1616. acceleratæ. Hæc origo bellorum civilium in Galliâ fuit, quæ Regis matrî indignationem, Condæo captivitatem, Ancræo & aliis exitium attulerunt. *Videatur Gramond, l. 2.*

Per ea tempora movebatur in ulteriore Italiâ bellum Venetos inter, & Archiducem Ferdinandum, de terminis possessionis utriusq; partis, pax tandem, ob alias expeditiones, an. 1618. facta est.

In Germaniâ verò, è favillis, belli flamma, Brunsvicenses Duces inter & Brunsvicum oppidum, exuperare de novo cœpit, Fridericô Ulricô Duce oppidum gravissimâ obsidione cingente, in  
 quâ

quâ tamen è suis quoq; desideravit plurimos. Pacem itaq; utrinq; inierunt, per tres seculares Electores, Daniæ Regem, & alios Principes impetratam, quâ an. 1616. publicatâ, Brunsvicenses Duci suo, secundum Literas clientelares, Sacramentum dixerunt.

Annô 1617. in gratam memoriam, mirabiliter ante hos centum annos, ministeriô B. Martini Lutheri, restitutæ Evangelii lucis, Jubilæus peractus est, atq; is in regionibus singulis, quæ fidem orthodoxam receperant. Intimavit tunc temporis Pontifex Romanus quoq; Paulus V. Jubilæum, quæ, ut habet indicionis diploma, Evangelicorum, quos contumeliosè Hæreticos appellat, everfionem & Concordiam Principum, Pontifici Romano addictorum, intendit. Videantur Acta Jubilei Lutherani à Saxonibus, Argentoratensibus, & aliis edita.

Exceperunt Jubilæum annum ejulatus tricennales, cum annus 1618. is fuerit, quô infeliciorem non vidit Germania. Origo belli Bohemici fuerunt tumultus. Pontifici enim, quòd Religionis libertatem, literis Majestaticis confirmatam



in Bohemiâ, Silefiâ, ac vicinis regionibus, multis modis læderent, Regni item Bohemici privilegia imminuere viderentur, ansam subditis dedere, de violentis mediis adversus injurias sibi illatas, cogitandi. Quare indictis Comitibus, à Cæsare Matthiâ, & qui, co sensu ejusdem, in Regem Bohemiæ coronatus erat, Ferdinandô patriô, improbatis, querelas & gravamina sua Consiliariis ac officiariis regni, Pragæ à Cæsare relictis, d. 13. Maji Evangelici exposuerunt. Cùm verò superiorem judicii Præfectum Wilhelmum Slabatam, Jaroslaum Bazita à Mardiniz, alias Smesancium dictum, & Secretarium M. Philippum Platterum sibi reluctantes offenderent, apprehensos eos, per fenestras, è summâ Pragensi arce, ad 27. ulnas, in pomærium raptim præcipitârunt, quô casu tamen nullus dejectorum periit.

Cùm facilè animadverterent Bohemi, Cæsarem pariter atq; Regem vehementer se læsisse, sub duce Matthiâ Turrianô Comite, contra communes Dei, Regis, Religionis & Majestaticarum Literarum  
hostes

hostes sese strenuè pugnaturos esse, interpositò juramentò, promiserunt, atqve Ernestum Mansfeldium, cum veteranæ militiæ legione, à Duce Sabaudiaè paulò antea dimissà, asciverunt, quibus copiis Pilsnensem urbem expugnârunt.

Cæsar atq; Rex Ferdinandus haud segniùs egerunt, sub ducibus Henricò Juliò Lauenburgensi, Saxoniae inferioris Principe, Henricò Tampieriò, Comite Bucqvojò, aliisque, qui aliquoties cum Bohemis congressi sunt, jam victi, jam victores.

Illuxit hòc tempore insolens cœli jubar, Cometam vulgò vocant, è signò Scorpii, contra Signorum Seriem, in Septentrionem tendens & Bootem fere totum perlustrans, de quò varii à Mathematicis tractatus editi sunt.

Inter has turbas, anno 1619. d. 10. Martii Matthias Cæsar mortuus est, annò ætatis sexagesimò secundò, in cujus locum Ferdinandus Secundus, Primi, è Carolò filio nepos, Bohemiaè & Hungariaè Rex jam antea declaratus, Imperator electus est, Bohemis frustra urgentibus, eum,

qui Bohemiam minimè possideat, ne inter Electores quidem tolerandum esse.

Postridiè quam Cæsar creatus erat Ferdinandus, Bohemi regnum eidem Pragæ abrogant, & Friderico Electori Palatino Regni diadema deferunt, qui etiam, instinctu, uti nonnulli putant, conjugis suæ Elisabethæ, Magnæ Britanniarum Regis filia, regios spiritus dudum gerentis, id faciliè accipit. Interea Hungariam infestis signis ingrediebatur Transylvaniæ Princeps, Bethlehem Gabor, translataq; ad se coronâ Hungariâ, Principis Hungariæ sumsit titulum, atq; copias suas ipsis Viennæ mœnibus admovit, majora ausurus, nisi Humanajus, Cæsarearum partium Dux, Transylvanos clade affecisset.

Dum bellum hoc anceps flagrare incipiebat, Catholici Principes, fœdus inter se iniverunt, & militem conscripserunt, caputq; exercitus constituerunt Maximilianum Bavariæ Ducem, & primum postea in ea Ducum Bavariæ lineâ Electorem. Elector item Saxoniarum Joh. Georgius, gloriosæ memoriæ postquam Fridericum Palatinum frustra ad pacis consilia hortatus erat, à Cæsa-

Cæsare ad id evocatus, exercitum in Lusatiam duxit, & utramque subjugavit, Budissinorum imprimis insolentiam urbis deletione ultus est. Ad hæc Ambrosius Spino-la, congregatò è Belgis, Hispanis & Italis exercitu, Regis Hispaniarum jussu, ipsum Friderici patrimonium, segniùs obsistente Joachimò Ernestò Onoldinò, unionis Heilbronnensis (quæ vocabatur) Duce, diripuit.

Postquam verò Bavarus universas vires Bucquovojo Comiti junxerat, Palatinus quoque copias suas in Albò monte prope regni Metropolin Pragam eduxerat, ingens commissum est prælium, in quò octo millia Bohemorum, duo Cæsarianorum periisse tradunt. Rex ipse Palatinus neglectò diademate, & archivò, cum uxore, liberis & supellectile suâ in Silesiam abiit. Dies erat VIII. Novembr. an. 1620. quò in Ecclesiis Evangelium de reddentis, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, exponebatur. *Cluver.*

Ingressus Pragam Ferdinandus Victor, facile Bohemiam omnem recepit, cum quò Silesii quoque in gratiam redierunt, confir-



matâ, ad Electoris Saxonix intercessionem, Religionis libertate. Palatinus verò & Anhalдинus, cum complicibus, proscripti sunt. Hi à Daniæ Rege aliisque, auxilium petere quidem, at à nullò impetrârunt. Solus Christianus Brunsvicensis Halberstadenſium Præſul, invitis aliis, conſcripſit exercitum, eundemq; in ditionem Moguntinam duxit, Palatinò jam in Bataviam digreſſò.

Pactæ deinceps cum Tranſylvanò induciæ veriùs, quàm pacis perpetuæ leges ſunt, Bucquojò ad Nevyſolum occiſò. Et Ferdinando Regium quidem diadema concedebatur à Bethlehemò, qui viciffitudinum humanarum memor, coronationem callidè diſtulerat hætenus, ſibi verò Caſſoviam, Tocajum, & alias civitates retinuit, atqve inſuper Oppoliensem & Ratiſborienſem, in Sileſiâ, Ducatus, cum Principis Imperii titulò, impetravit. Sumtum poſteâ à quamplurimis perduellionis ſupplicium eſt, inter quos Joachimus Andreas Sliccius, Johannes Jeſſenius à Jeſſen, & alii fuerunt. Mansfeldius verò reſciſſis, quæ cum Cæſarianis inierat, pa-

tis,

ctis, Palatinatum inferiorem cum finitimis  
ditionibus, belli sedem fecit, expertus sæ-  
pè, atqve cum suò ingenti damnò, belli ner-  
vum pecuniam esse, quâ destituebatur ta-  
men.

Dum hæc agebantur in Germaniâ, va-  
rii motus Belgium exercebant; Nam Ar-  
minianorum factio jam arma meditabatur  
adversus Mauritium, quem anhelare Mo-  
narchicam potestatem tradebant. Sed Ar-  
minianorum consiliis patefactis maturè,  
Barnefeldius, septuagenariò major, capite  
plexus est, Ledenbergius interemit se i-  
psum, Hugonem Grotium verò, perpetuū  
carceris, cum Hogerbetiò, damnatum,  
conjux sua, astu inclusum cistæ, exportari  
custodiâ, locariq; in tutò curavit. *Cluverus*  
*ad annum 1619.*

Marcus Antonius de Dominis Spala-  
tensis Archi-Episcopus, circa hæc tem-  
pora, Pontificiâ religione abnegatâ, Re-  
formatam propugnare incepit, emissis  
de Republ. Ecclesiasticâ libris aliquot.  
Cum verò in Angliâ versaretur, Hispani-  
cis inescatus pollicitationibus, Bruxel-

las abiit, inde Romam petens, ut cum Pontifice rediret in gratiam, ibidem an. 1625. in carcere periit, & paulò post, unà cum libris suis, combustus est.

Poloniam an. 1622. vexabat Turca, qui in Podoliam irruens, magnam edebat stragem, coactus tandem ab Uladislao Regis filio hostis est, pacem æquis conditionibus Polonis offerre. Ferunt, ad duodecim milia Polonorum & Germanorum, è Turcis ad centum circiter millia, in certaminibus cæsa, totidem aliis casibus extincta esse. Pacis hæ præcipuè Leges fuere, (1) *Constantinopoli Rex Poloniae unum, more aliorum Regū, perpetuumq; Legatum habeto.* (2) *Utriusq; regni, imperiiq; subditis nullæ injuriæ inferuntor.* (3) *Comercia utrinq; licita & tuta sunt,* (4) *In Walachia nullæ militares copiae manento.* (5) *Deserta camporum & inhabitata in simili-*

milibus loca, neq; Poloni, neq; Turcæ invadunto, adeunto, nisi venationis aut piscationis causa (6) Nec arcem ullam, urbemve in iis condunto. (7) Si quid fortè damnorum Tartari inferant, Magnus Chamus reus apud Turcarum Imperatorem esto. (8) Ad Walachia principatum non nisi Christianorum lavacrò tincti evehuntor, neque ulli, qui Muhametana Religionis admittuntor &c.

In Galliâ Ludovicus XII<sup>us</sup>. fvasu Pontificis Gregorii XV. & consiliô Johannis Armandi Richelii Cardinalis, gravem adversus Reformatos persecutionem instituit, qui vicissim comitia generalia Rupellæ habuerunt & adversus hostes, ad quorum libidinem à Rege judicari se conqvesti sunt, armis agendum esse decreverunt. Ortum itaque bellum gravissimum est,



victoribus pariter atq; victis luctuosum, sed Rupellanis luctuosissimum, quorum civitas deficiente annonâ, tandem annô 1628. Victoris cessit arbitrio, Refert Gramondus L. XVIII, se vidisse Rupellanae obfidionis in æneâ tabellâ imaginem, in quâ accuratè expressum fuerit, omne urbis capiendæ terrâ mariq; artificium. Hic moles lapidea alveo transversalis, hîc ex submersis navibus scopuli, hîc repagulum fluctuans, hîc fossæ & munimenta circum urbem, hîc in utrôq; littore distributa propugnacula, cum inscriptione, quam manus Richelio Cardinali amica apposuerat.

LUDOVICO XIII. REGNANTE.

ARMANDO CARDINALE ADMINISTRANTE.

PRINCIPIBUS EUROPAEIS FRUSTRA IN GAL-

LIAM CONIURATIS INIECTA OCEANO

FRAENA.

RUPELLA CAPTA,

HAERESIS CONCLAMATA.

OBSTUPESCIS ET MIRACULI AU-

TOREM QUÆRIS?

NON EST UNIUS HOMINIS

TANTUM OPUS.

## DUO SUNT,

Ludovicus  
fecit.

Armandus  
invenit.

Annò 1622. Philippus III. Hispaniarum Rex obiit, successorem nactus Philippum IV. sedecennem; Albertus quoq; Austriae Dux paulò post vitam finiit.

Cæterùm bellum Germanicum, devictâ Bohemiâ, continuatum nihilominus est, inde Tilliò Conservò, cum funestò militum è Croatiâ genere; hinc Mansfeldensi, Brunsvicensi & Badensi exercitu rem seriò agentib9. Et si enim Bruxellis compositiò tentata fuerit, tam lentè tamen omnia processerunt, ut Palatinus interim ditiones suas amiserit, Heidelbergâ vi, aliis oppidis deditiōe, captis.

Accessit ad Germaniæ calamitatem iniqua pecuniæ æstimatio, quâ æruscatorum neqvitiâ, nummi Imperialis valor, in nonnullis locis, ad XVI, florenorum æstimationem elevatus est.

Et jam Electoribus quoq; cum Cæsare conveniebat parùm, quippe qui è ditionibus subactis, Protestantium Religionis

Præ-

Præcones, ex æqvô omnes, ejecit, frustra deprecante Saxone, ne victoriæ præmium fieret Religionis Lutheranae oppressio.

Offendebantur magis procerum Germaniæ animi, à qvô Ferdinandus inconventu Ratisponensi, an. 1623. Fridericum, unâ cum posteris suis, feudô imperiali, & Electoratûs dignitate privare conatus est, substitutô Maximilianô Bavariæ Duce. Et si enim Elector Saxoniae & Brandenburgensis, Regis item Angliæ Legatus urgerent, liberorum Palatini infantiam planè immunem esse à crimine paternô, si qvôd commisset Fridericus, prævaluit tamen Cæsaris sententia, qvia armis defendebatur.

Circa hæc tempora an. 1623. in vivis esse desiit Gregorius XV. Pontifex Romanus, ad qvem legationem splendidam, an. 1622. Rex Hispaniarum Philippus III. misit, ut decideret controversiam, magnô animorum conatu, & Ecclesiæ Christianæ scandalô inter Dominicanos & Franciscanos agitatam : Beata Virgo an cum peccatô concepta sit, nec ne ? At post longas tergiversationes atq; moras, Legati hoc respon-

sponsum à Pontifice acceperunt; sibi à Spi-  
ritu Sancto nondum revelatam esse categori-  
cam hujus controversiæ decisionem; Intereà  
præcepit omnibus, ne in sermonibus aut scri-  
ptis etiam privatis, asserere auderent, B. Vir-  
ginem fuisse conceptam in peccato originali:  
& ut in Missâ & divinô officio, publicè & priva-  
tim, omnes sanctæ conceptionis nomine utan-  
tur. At paulò post Dominicanis indulgit i-  
dem Pontifex privatim inter se in Colloqui-  
is differendi potestatem de conceptione B.  
Virginis. Hic idem Pontifex ille est, qui an.  
1622. d. 12. Martii, ISIDORUM, Agri-  
cola in Hispanum, qui vixit ante 450. & am-  
plius annos, IGNATIUM, Autorem soci-  
etatis Jesu, FRANCISCUM XAVERI-  
UM, societatis ejusdem in Indiâ Aposto-  
lum, TERESIAM, Fundatricem Carme-  
litarum discalceatorum, ac PHILIPPUM  
NERIUM, Auctorem Congregationis O-  
ratorii, unâ & eâdem celebritate canoni-  
zavit, seu Divis adscripsit. Successit Gre-  
gorio URBANUS VIII. Senensis, antea  
Maffeus Barbarinus dictus. *Vide Luc.  
Wad.*



*Waddingi Legationis Hispan. descript. Vita Gregor. XV. Franciscus Carriere &c.*

In Belgio duodecennialibus induciis finitis, bellum utrinque restauratum est, ab annô 1621. sub Hispanorum Duce Albertô primùm atqve Spinolâ, Fœderatorum autem, Mauritiô Uraniô. Anglus tunc temporis nutabat, quòd speraret conjugium Caroli filii sui, cum Hispanâ Principe, brevi futurum, atqve sic nepotes suos in avitas ditiones restituendos esse. Quà spe elusus. Henricam Mariam, Ludovici XIII. sororem, Carolus Jacobi VI. filius an. 1625. uxorem duxit, & Parens Ejusdem, magnæ Britanniaë Rex, adversus Austriacos & Fœderatos Hispanos, arma meditatus est, nepotibus suis opitulaturus. Decessit autem inter bellorum strepitus; laudatusqve sæpiùs Carolus successit.

Incendium Germanicum inter hæc quotidiè augescebat, Tilliô enim & Albertô Friedlandiæ Duce, Visurgis fluvii ripam annonæ, & pecuniarum exactio-  
 bus vastantibus, tandem in societatem belli Daniæ Rex pervenit, qui nuper, an-  
 nô

nô nempe 1623. Sore in Selandiâ novam Nobilium Academiam erexerat, pace felicior, quàm bellô, cujus initium ominosum perquam fuit, Rege ipsô, Hamelienses lustraturô excubias, in foveam delapsô, & per triduum inter moribundos habitô. Accessit ad Danicas & Saxonicas copias Mansfeldius Comes, qui Mercurii instar inter Anglum, Gallum, & Batavos commearat hætenus. At quòd Danorum Rex non animi magnitudine, sed fortunæ favore destitueretur, & Cæsareani Jutiam, Stormariam atque alias Regis Daniæ possessiones depopularentur, pace in itâ 1628. ultiori periculo se subduxit utraqve pars. Mansfeldius verò paulò antè per Silesiam & Hungariam grassatus, dum Venetias tendit, annô 1626. in Bosniâ decessit, venenô, uti nonnulli tradunt, potatus.

Austriam tunc temporis tumultus agrestium turbarunt; Rustici enim supra Oenum, Austriæ superioris fluvium, arma sumserunt, jugum Pontificium, vel veriùs omne, excussuri. Sed cùm Rusticorum more, id est, sine ordine, agerentur

tur omnia, succubuerunt rebelles homines. Fugati tamen ab iisdem semel atque iterum sunt Cæsarei & Bavarici milites, donec Papenheimius injurias hæc plenissime vindicavit, & seditiosam oppressit plebem.

Cæterum non sola Germania bello tunc conflabat, sed etiam in aliis regionibus id exarsit, præprimis in Rhætiâ, valleq; Telinâ, Gallos inter, Venetos, Sabaudum & Hispanum. Genuenses quoque, quod Hispanos juvarent, (semper enim studia Hispanis fuere Genuæ in partes suas trahendæ, quoquo modo.) Dux Sabaudia, cum Rege Gallia, opprimere conatus est. Neque Galli cum Anglò amicitia fuit sincera, quod Confessionarius Reginae sæpius in arcana regni inquireret, iussus ob id, cum sodalibus, è Britannia exire. Ad id, novi motus in Italia oriebantur. Vincentiò Mantua & Montisferati Duce, sine liberis mortuò, & Carolò Niverniensi Gallo, ut agnatò proximò, hæreditatem ad-eunte. Hollandi denique an. 1628. duce Petrò Petræò Heiniò classem Hispanicam,  
 quæ

quæ vectigale ex Indiis argentum advehebatur, interceperunt, diu prædæ huic infidiati. Occupârunt iidem Cliviam, Sylvam Ducis, Vefaliam, & alia finitima oppida.

Gustavum Adolfum inter, Sveciæ Regem & Sigismundum Polonum inveteratæ lites, eodem tempore, Magnô & inusitatô ferè conatu agitatae sunt. Huic enim victricibus Svecorum armis adimebatur Livonia tota ferè, Rigâ à Polonis frustrâ denuò tentatâ. In Prussiâ item Sveciæ Rex, advectus octuaginta navium classe, jactisque prope Pilaviam vallis, Brunsbergam, Frauenbergam, Elbingam, Mariæbergam, Strasburgum, &c. occupavit usus in hanc rem inventis nuper à quôdam Eliâ Tripô, machinis coriaceis, quæ perinde atque æneæ, ignitos jaculantur globos. Tandem an. 1629. cum Poloni ut plurimum inferiores essent, ad instantiam Regum Galliæ & Angliæ, Electoris item Brandenburgici, induciæ in sexennium initæ sunt, retentâ à Svecô Livoniâ, cum quibusdam urbibus Prussiæ, ut Elbinga, Memel &c.



Cæsariani, frequentissimis abusi victoriis, insolenter omnia agebant; Ducibus Megapolitanis, Adolpho Friderico & Johanne Alberto, nec auditis quidem, perduellionis tamen damnatis, Albertus Fridlandiæ Dux, omnes Megapolitanas ditiones occupaverat, ad hæredes suos transmittendas. Pomeraniâ in solitudinem conversâ propemodum, sola Stralsundia Cæsarianis oblectabatur, repetitis accerrimis oppugnationibus invicta. Accessit tandem ad depopulationes promiscuas, in quibus nec amici nec inimici habebatur ratio, edictum Cæsareum, Ecclesiasticorum impulsu promulgatum, de RESTITUENDIS BONIS OMNIBUS ECCLESIASTICIS, atque dignitatibus, post pacificationem Passaviensem, per septuaginta quinque annos, à Protestantibus principibus occupatis. Augustæ, Mindæ, Tremonæ, & aliis locis Augustanæ Confessionis focii eiciebantur; Doctores Ecclesiæ, & inter hos Theodorus Thummius Tubingensis Theologus, Zeæmannus, & alii, ob AntiChristum, in papatu notatum arresto Cæsaris detinebantur. Jesuitæ Dillingenses classicum canebant,

nebant, & perſuadere conabantur Cæſari, Doctrinam Proteſtantium hodiernam diſſentire ab Auguſtanâ Confeſſ. an. 1530. Carolo V. exhibita; Itaqué; Principes Proteſtantes, & Status Evangelicos hodiernos non eſſe pacis religioſæ participes, cujus fundamentum ſit Auguſtana Confeſſio. Fruſtrâ ſeditioſos Jeſuitas, editis Pupillâ Evangelicâ, deſenſione ejusdem, & aliis ſcriptis confutabant Saxonici, quòd pernicioſi homines nullas rationes admitterent. Sereniſſimum Saxonix Ducem Auguſtum, Electoris filium, poſtulatam Archiepiſcopum Magdeburgenſem remotum, & Leopoldum Wilhelmum Cæſaris filium, in locum ejus ſuſſectum volebant Pontificii. Ex his & aliis ſeditioſis Pontificiorum conatibus pleriq; Germanix Proceres Evangelici certiores fiebant, præmium exantlati pro Cæſare laboris, Bonorum amiſſionem vel exilium fore.

Uti verò mala conſilia plerumque in Conſultoris vergunt perniciem, ita & Romanenſibus tunc evenit, excitatò è Septentrionis angulò, qui afflictis afferret

ret suppetias. Nam Gustavus Adolfus Sveciæ Rex, pactis cum Polono induciis, in Germaniam tendebat, opitulaturus tum aliis Germaniæ Proceribus, qui amissam lugebant libertatem, tum Stralsundiaë incolis præprimis, qui tutelam potentissimi Regis inploraverant hætenus. Indicitur itaque Cæsarianis à Rege Sveciæ bellum novum. Causæ belli hæ ferè allegabantur: (1.) quòd Regi Poloniæ, quamdiu Svecorum hostis fuerit, subsidiarios milites Cæsar miserit, qui regem Poloniæ ad belli continuationem animarint: (2.) Quòd Legati Regis Sveciæ, contra jus Gentium, ad Lubecenses Danico-Cæsarianos tractatus non admissi, sed contumeliosè rejecti fuerint. (3.) Quòd consanguineos, confœderatos Regis & Religionis socios, Cæsar proscripserit, occupatis eorum ditioribus. (4.) Quòd commercia per mare Balticum impediuntur, à Cæsaris milite, Fridlandiò portentosum illum, **MARIS BALTHICI GENERALIS**, titulum sibi arrogantes & Cæsareis piraticam, in mari Balthicò, passim exercentibus. (5.) Quòd Stralsundiam civitatem, atq; sinitimas, injustè oppressas sine va-

Eto-

*Etorum violatione, Cæsari in militis tyrannidi amplius permittere nequeat &c. Videatur Balthasaris Henckelii tract. de Bello tam protectitio, quàm vindicatorio Gustavi Adolphi.*

Decretô semel à Svecis bellô, primus impetus in Rugiæ insulam & finitimas fiebat; Quibus occupatis, & adventante insuper Regis classe, Pomerania subacta est. Bogislaus enim, Stetinô deditô, pacem cum Svecô iniit, & auxilia eidem, in tuendâ utriusq; ac Imperii libertate, promisit; Cui vicissim Svecus, se Pomeraniam tueri tantum velle, nequaquam suo sceptro subjicere, pollicitus est.

Agebantur circa hæc tempora Ratisponæ comitia, ad alendum exercitum verius, quàm restituendam pacem, à Cæsare indicta. In his ipsis Bellorum flammæ Romanenses oleum infundebant, bonorum Ecclesiasticorum restitutionem armis urgendam esse svadentes. Neque multò post Christianô Wilhelmô, Archiepiscopatus Magdeburgensis administratore, in urbem reduce Parthenopolis, quæ



vulgò Magdeburgum dicitur, obsidione cincta est.

Et si verò neque Sveciæ Rex, neque Saxoniæ Elector, neque obsessi ipsi credidissent facile, urbem, munitam latis, in hostiû potentatem brevi redigi posse, arcanò tamen DEI consiliò, inclyta urbs crudelitatis Romanensium argumentum fieri debuit quando X. Maji die anni 1631. non sine proditionis suspitione à Cæsarianis vi capta & expugnata est. Dubitâsses, utrum horrenda urbis clades commiseratione magis, an victoris insolentia indignatione, dignior sit. Agebant enim victrices copię non ut homines cum hominibus, sed ut bestię crudeles secum invicem agere consueverunt. Nulla hic ætatis, nulla sexûs imbelli habebatur ratio. Victoria autoribus ignominiosa erat, quòd patefieret tunc, miseros victos quidem, at victores miserimos esse, & ne miserandos quidem, ut quorum flagitia inter trophæa numerabantur. Occisorum numerus exactè non innotuit; quàm plurimis igne absumptis, cujus vehemētia Cæsarianis prædam, incol

colis vitam, cum melioris fortunæ spe, omninò sustulit. Testantur tamen, quorum inculpata in recensendis rebus gestis fides est, ultra viginti duo millia occisorum cadavera in Albi projecta esse, ne elementū hujus testimoniō careret crudelitas.

Dum Cæsarianæ copiæ in oppugnandâ civitate occupatæ erant, Sveciæ Rex, auxiliis Anglicis receptis, Pomeraniam totam subegit, captisque Gustavoviâ & Sverinô, Megapolitanos Duces restituit. Hostem verò persecuturus, à Brandenburgicō Electore, cujus sororem Mariam Eleonoram Rex ante decennium, annō nempe 1620. duxerat, duo fortissima munimenta, Custrinum & Spandoviam, petiit, & ab ancipiti atque difficili ad tempus impetravit. Cognitō Regis adventu, Godofridus Henricus, Comes Papenheimius, qui cineres eversæ urbis custodiebat, Johannem Tserclaem, Comitem de Tilly, Exercitus Cæsarei & Catholicæ unionis (post exautoratum Fridlandiæ Ducem,) Generalem, ab excidiō, quod Hassiæ intendebat, statim

ad se redire postulabat, ut cladis nempe particeps fieret, per ingruentes noctu Svecos in castra Cæsarianorum, acceptæ.

Convenerant eodem an. 1631. Protestantium Status quidam, deliberaturi, quid imminente Germaniæ, à truculentô Cæsaris milite, ruinâ faciendum sit amplius; Post matura consilia tandem singulis placuit, militem conscribendum esse, & adversus vim injustam ditiones Principum Evangelicorum defendendas, neq; permittendos in posterum subditos suos hostium libidini.

In eodem conventu, præter deliberationes, res civiles concernentes, unionem Ecclesiarum tentârunt utriusq; Electoris, Saxonici & Brandenburgensis, Theologi quidam, habitô inter se privatô, de articulis fidei controversis, colloquiô, cui è Lutheranis interfuerunt D. Matthias Hoe, Electoris Saxoniae Concionator aulicus, D. Polycarpus Lyserus & D. Henricus Höpferus, è Calvinianis D. Johannes Bergius, D. Johannes Crocius, & Theophilus Neubergerus, quæ actio in mense Martiô instituta, uti merè privata fuit, ita hâc clausulâ  
obsi-

obsignabatur : Ut omnia acta invicem, haberentur quasi non acta, neque alterutra pars sine alterius Consensu evulgareret quicquam.

Etsi verò conventus hujusmodi secum invicem Catholici Principes instituerint sæpius, neque scopus ejusdem vel Imperii legibus vel æquitati contrarius fuerit, tra-ducebantur tamen Evangelici, ac si fœdus adversum Cæsarem inierint. Quare, frustra calumniam hanc deprecante Saxonix Electore, Cæsaris exercitus nihilominus, vastatâ Thuringiâ, Misniam ingreditur, & occubatô Martisburgensi oppidô, Lipsiam obsidione cingit, jocularibus, ut agunt, additis dicitur, *Se virginem Parthenopoli seu Magdeb. accepisse, Lipsiam vestitum debere, Witebergæ consecrationem peragendam, & Dresdæ nuptiale convivium celebrandum esse.*

In tantâ calamitate, quòd Cæsar Evangelicorum precibus non moveretur, unicuique in armis presidium supererat ; quò Serenissimus Saxonix Elector uti tandem compulsus est. In itô itaq; cum Svecô fœdere,



dere, atq; hujus exercitui prope Wittebergam concessō in alteram Albis ripam transitu. die VII. Septembris, non procul ab Emporiō Lipsiensi, cruentum comittitur prælium, Cæsarianis Mariam, pro more, invocantibus, & Symbolō hōc: MARIA JESU conjuncta, utentibus, Saxonis verō atq; Svecis, uni DEO se committentibus; nam NOBIS CUM DEUS eorundem erat tessera. Vidisses tunc temporis agonizantis Germaniæ pro libertate, vitâ & salute suâ, conatus. Palatino Electorale diadema dudum ademerat Cæsar. Saxo & Brandenburgicus Victoris insolentiam jam experti erant. Svecorum copiis vel solō nomine, qvōd peregrinæ, interneccionem minabantur hostes. At triumphavit tandem, post ancipitem conflictum, bona Electoris & confæderatorum causa, fugatō Tillii exercitu, & Præfectō ipsō vulneratō. Ferunt ex utrâqve parte cecidisse XV. millia. Victores post hæc ita secum invicem convenerunt, ut Sveciæ Rex superiorem Germaniam, Elector Saxonæ, post recuperatam Lipsiam, Silesiam & Bohemiam sibi devincendas sumerent,

Utrō-

Utrôqve autem victricia arma passim circumferente, Pontificiæ Religioni addicti Principes de novô cogitârunt, exercitum, cui præficitur denuò Albertus Wallensteinus, Fridlandiæ Dux, socios nactus Jacobum Gallasium, & Sultzensem Comitem. Tillius quoq; laceras collegit copias quâdem, at vulnere, annô sequente, ad Lycum, acceptô, Ingolstadii decessit. Tandem, post varias clades, Cæsariani milites Electoris Saxoniae ditiones aggressi sunt, Henricô Holkiô, Nobili Danô, & hostilis exercitûs Tribunô, agrum Dresdensem vastante, & Lipsiam denuo occupante. Quare Sveciæ Rex, de Saxoniae periculô certior redditus, acceleravit suppetias, & prope Lutzenan oppidum, per duo milliaria à Lipsia distantem, hostem offendit. Committitur die 6. Novembris, anni 1632. post dispersas nebulas, cruentum prælium, in quô Rex ipsemet, animosè certans, acceptis aliquot vulneribus, incertô tamen autore, ne quis facinoris gloriam aucupari posset, occubuit. Victoriâ nihilominus Evangelici obtinuerunt, qui, ne inultum

periisse Regem paterentur, magnam Cæsarianorum ediderunt stragem, & Pappenheimium, aciem instaurantem, cum Abbate Fuldensi, qui spectandi gratiâ accesserat, neci dederunt, hostemque è Saxoniarum Electoris ditionibus expulerunt. Commendata interim Axelio Oxensternio, Regni Sveciæ Cancellario, Christina, filiarum Regis septennis, cura est, exercitum verò gubernavit Bernhardus, Dux Vinariensis, incomparabilis Heros.

Eodem 1632. annò Elector Palatinus Fridericus, qui oblatam sibi Majestatem regiam acceperat, (unde maiorum omnium origo) mortalitatis explevit leges, relictis decem ex Elisabethâ Britannicâ liberis impuberibus, quorum nomine frater Friderici, Ludovicus Philippus, regimen suscepit. Polonia item Regi Sigismundo mortuo successit Vladislaus filius.

In Germaniâ bellorum cura primaria erat; Persequebantur enim Svecorum copiæ & Electorales Saxoniarum fugitivum hostem, datis hinc inde atque acceptis quoque cladibus, Interea Albertus, Fridlandiæ

Dux,

Dux, quem Wallensteinium vulgò vocant, defectionem à Cæsare meditabatur, vel quòd desideraret Bohemiæ coronam, vel quòd sui exauكتورationem metueret, è defensore proditor factus. Infelix tamen hic ausus fuit, & in perniciem cessit perduellium. Annò enim 1634. die 15. Februarii, Dux Fridlandiæ, Tertskius, Kintzkus & alii Egræ ad cœnã vocati, interemti sunt omnes, Leslæo, vigiliarum Præfecto, cum Hybernis & Scotis suis, uti nonnulli tradunt, excidii hujus autore. Attulerunt iidem Ducis Fridlandiæ conatus, proditi jam, Francisco Alberto, ejusdemq; Fratri, Henrico Julio, Ducib9 Saxonix, diuturnam captivitatem, illò ad conventum Egranũ properante, hòc verò eam ob causam, pro criminis fociò à Cæsarianis habitò, quod Alberti frater esset.

Confirmatæ porrò Cæsaris partes sunt Nordlingensi victoriã, quam annò 1634. nactus, Horniò ipsò, Svecorum Præfecto, & Cratziò, qui Ingolstadii nuper Præfectus fuerat, à Cæsarianis ideò occisus, in acie captis. Cecidere tamen è Cæsarianis quoque non pauci, Octavius Aldobrandis



nus nempe, Magnus Prior militiae Meliten-  
fis, Sylvius Piccolomineus, aliiqve. Cæte-  
rùm acceptam calamitatem Protestantes  
quidam consiliis Bernhardi, Ducis Vinari-  
ensis, adscripserunt quem svasisse referunt,  
ut præliò decerneretur.

Postquam Status Imperii Religioni Pon-  
tificiæ addicti, animadverterunt, violentiâ  
expugnari non posse generosos animos æ-  
quiores tandem pacis conditiones Electori  
Saxoniae, nomine Statuum Evangelicorum  
in arduò illò negotiò occupato proposue-  
runt. Summa erat, intestino Germaniæ bel-  
lo, victis pariter & victorib9 exitioso, finem  
maturè imponendum esse; Ordinatis rebus  
plerisq; , uti an. 1627. die 12. Novembr. fue-  
rant; à Maximilianò tamen, Bavariæ Duce,  
& Lineâ ipsius Wilhelmianâ, Electoratum  
Palatini retinendum, viduæ Friderici resti-  
tutâ dote, & Filiis ejusdem præbitò alimen-  
tò. Megapolitanis quoq; Ducibus regiones  
avitas promisit Cæsar, si hanc pacem proba-  
verint, nec non Ducibus Brunsvicensibus  
Wolfferbytum, quibus simul mandatum  
ut quater centena millia Imperialium Til-  
lianis

lianis solvant hæredibus. Decretum insuper est, ut consentientes in hanc pacem vires & consilia conjungerent, quò exercitus peregrinus, Svecorum imprimis, ex Imperii finibus ejiceretur, siue transactione pacatâ, siue apertâ vi, à *Cæsaris Et Sacri Romani Imperii Exercitus* (hic titulus erat Copiarum) adhibendâ. Conclufum deniqve est: Pacificationem hanc inter Cæsarem & Electorem Saxonix, pro totò Imperiò initam, in nullum Imperii aut Statuum ejus præjudicium, vel exemplum etiam, cessurum esse, & quod necessitas jam postulâisset ita fieri, deinceps non nisi in generalibus Imperii conventibus perficiendum &c. His ipsis conditionibus, & similibus quibusdam, Pax Pragæ inita est annò 1635. die 26. Maji, & paulò postea publicè proclamata.

Etsi verò Svæci à transactione istâ non omninò excluderentur, indignè tamen secum actum esse conqvesti sunt, cum Protestantium rem tantis incrementis auxissent, & ipsissimum Regem etiam, pro Germaniæ salute fortissimè pugnan-

tem amiffissent in pugna. Quare Pragensis pax illa novo bello ansam dedit, in Comitibus Stockholmiensibus decreto, in quò Cæsaris & oppressas Germaniæ partes Serenissimus Saxoniae Elector defendendas unâ suscepit. Imperatori verò & Hispaniarum Regi bellum indixit Galliarum Rex, Ludovicus XIII.

In simul Polonum inter atque Sveciæ Status induciæ, prius initæ, ad viginti sex annos usque prolongabantur, restitutis Poloniæ regno civitatibus, quas, in Prussia præsertim, Sveci antea retinuerant. Friderico, Regis Daniæ filio, Episcopatus Bremensis offerebatur, & Augustus, Saxoniae Dux, Archi-Episcopus Magdeburgensis, annò sequenti, solenniter introducebatur. Belgæ cum Hispanis acriter de summâ rei disceptabant, Bredam & alia munita oppida occupantes, Augusta tamen Trevi-  
 rum, unâ cum Electore, ab Hispanis capta est. Ferdinandus III. Secundi filius, evehebatur in solium Romani Imperii, parente an. 1637. d. 15, Februarii, mortuò. adversus quam electionem atq; coronationem Carolus Ludovicus Palatinus protestabatur.

Du-

Ducum Pomeraniæ linea, post successionem septingentorum annorum, in Bogislaô XVI. eodem annô finiebatur. Poloniæ Rex cum Cæciliâ Renatâ, Ferdinandi III. forore, & Johannes Georgius II. Saxoniam Dux, Dominus noster Clementissimus, cum Magdalenâ Sibyllâ Brandenburgicâ nuptias celebrabant. Brisacum, Germaniæ claustrum, occupabat Bernhardus, Vinariensium Dux, cui Rex Galliarum aurum & milites commodabat. Sed paulò post, annô nempe 1638. ex hac vitâ decessit Heros ille belli gloriâ & rerum feliciter gestarum magnitudine clarissimus. Inter Persiæ Regem & Holsatiæ Ducem per Legatos de commerciis agebatur, Denique inter Svecos, Cæsaris & confœderatorum cohortes, prope Demitium & Wittstochium, in Pomeraniâ item, & passim alibi, acerrimè pugnatum est.

Hispanorum res tunc temporis non parùm afflictæ erant. Nam Cataloniæ principatus, claustrum atq; munimentum Hispanici Imperii contra Gallos, ob sævitiam



militis, qui ibidem hybernauerat, cum remedium aliquod ex aulâ frustra sperâssent Subditi, tandem ad Gallos defecit, præeunte Barcelonâ, munitissimâ civitate.

Accessit ad calamitatem hanc Lusitanorum defectio, qui excitati, ut perduelles Catalonos opprimerent, & Olivario Pro-Rege segniùs agente, arma adversus Regem Hispaniæ arripuerunt, substitutô in locum Philippi IV. Johanne IV. è domô Bragantinâ, (quæ, per multas affinitates, veterum Lusitaniæ Regum Prosapia conjuncta erat,) oriundô. Secuti sunt continentis exemplum Atlantici & Indici Oceani Insulæ, quas nomine Regis Portugalliæ Hispanus possidebat. Confirmârunt quoque novi Regis potentiam fœdera, quæ cum Belgis, Gallis & Anglis iniit. Felicitatem verò turbabat non parùm, quod Edwardus, novi Regis frater, Viennæ captivus detineretur. Accidit mutatio hæc an. 1640.

Cæterùm Galli lætitiâ, quam è detrimentô hostis sui Hispani capiebat, motus  
in

in regnô orti minuebant. Lotharingiæ enim Dux in Gallorum castris se in posterum pugnaturum Lutetiæ promiserat quidem, magnis ob id acceptis muneribus, at paulò post Cæsarem secutus est. Augebat vicissitudines Joannis Armandi Cardinalis, Ducis Richelii, mors, quò nemo majora unquam in Galliis ausus est, nemo majora, sub auspiciis regiis, bella gesit, & sub quò maxima foris res Gallica accepit incrementa; captâ propemodum Afsatiâ omni, Lotharingiâ domitâ, Cataloniâ in ditionem Gallorum redactâ, Belgiô Hispanorum territô, & validissimis aliquot ejus civitatibus expugnatis. *Boxhorn.*

Cardinale annô 1642. mortuô, Rex ipse Ludovicus XIII. diu superstes non fuit, nam & ipse annô 1643. die XIV. Maji, (quò ante annos XXXIII. Henricus, pater ejus, à Sicariô confossus est) fato concessit; Successorem nactus filium primogenitum, Ludovicum XIV. cui, tres annos circiter nato, sacramentum quidem dixerunt subditi, & matrem intereâ pro Rege declarârunt; Nihilominus gravisimi  
motus

motus interni, quod fieri solet sub Rege minorenni, Galliam turbârunt.

In Germaniâ armorum strepitus nondum cessabat. Etsi enim Ratisponæ, an. 1640. & sequente, haberentur comitia, vix tam aliud quidem tunc quidem peragi potuit, quàm quod Monasterium, & Osnabrugum, Westphaliæ civitates, ad transactionem destinatæ fuerint. Interea Sveci arma sua victricia passim circumferebant, Lambogum, hyberna in Germaniâ quærentem, Cæsarem ejus exercitum, an. 1642. ceperunt; Silesiam sub novô copiarum Rectore, Leonhardo Torstenfoniô, vastârunt, Franciscô Albertô, Duce Lauenburgicô, prope Swinitium victô & lethâliter vulneratô. Olmizium, Moraviæ metropolim, ab Italô quôdam Miniatô malè defensam, sine difficultate occupârunt. Tandem an. 1642. adventante hyeme, in agrô Lipsiensi, ventum est ad prælium, in quô Sveci superiores fuerunt. Atque Cæsaris copiæ, sub Ducibus Leopoldô Wilhelmô, Cæsaris fratre, & Octaviô Piccolomineô, Comite de Aragoniâ, à Svecis cæsæ partim, partim captæ & in fugam actæ sunt. Culpa in equitatum

conjecta est, qui prærapitâ fugâ usus pedestrem aciem hostis permiserit arbitrio. Cladem hanc seqvebatur paulò post & arcis primùm, post & urbis Lipsiæ deditio. Freiberga, Hermundurorum civitas, fodinis metallicis celeberrima, diutius obstitit, & victorem frænis coërcuit, usq; dum, Cæsarianis denuò adventantibus, victosimilis, obfidionem solvere coactus est.

Incidit in annum 1644. mors Urbani VIII. Pontificis Romani, qui, postquam per XXI. annos Pontificatum gesserat, & confirmaverat Ordinem Equitum Gloriosæ Conceptionis Immaculatæ Virginis, Jubilæum etiam celebraverat, & Andream Corsinum, Nobilem Florentinum, Carmelitam & Episcopum Felusanum, an. 254. ab ejus obitu, adscripsit Divis, consecraverat etiã Ecclesiam Vaticanam, pluries renovatam à Pontificibus, & multa alia gesserat, annò ætatis septuagesimò septimò, decessit. Successorem nactus Innocentium X. Romanum, dictum Pamphilium, Jansenismi oppugnatorem, uti postea dicetur. *V. Francisci Carriere Historiam Chronologicam Pontificum Romanorum.*



Inter hæc novæ in Holfatiâ turbæ oriebantur; Bellum enim Hamburgensibus à Rege Daniæ denunciabatur, quod multiplicitate injuriâ affecisse Regem & subditos ejusdem dicerentur. At solutâ pecuniæ summâ pacem redimere Hamburgenses maluerunt, quam armorum vim experiri. Neque tamen hac ratione composita est Holfatia. Nam paulò post adversus Daniæ Regem, relicta Saxoniam, arma subito moverunt Sveci, allegantes causas sequentes ferè: Quòd Daniæ Rex diceretur fœdus cum Moschô & Polonô, in perniciem Svecorum, iniisse; item, quòd in fretô Danicô portoria seu vectigalia pro lubitu augetet, non sine ingenti commerciorum detrimento, & pacti olim initi violatione &c. Quare Rex ipse, qui componere Germaniæ res cogitabât, dubiô implicatur bellô, Torstensohniô Holfatiam & Jutiam, Horniô, domesticô milite, Hollandiam, classè verò navali Bornholmiam insulam invadente, & quamvis hæc ipsa, à Danicâ classè, fugata, atque Dux Flemingus occisus fuerit, paulò post tamen, Batavis, ob communem navi-

navigiorum causam, Svecis opem ferentibus, prope Femeram, Danica classis succubuit, multis demersis, aliquot captis, cæteris in fugam actis navibus, quæ Victoria Carolo Gustavo Vrangelio, Svecorum Præfecto, ingentem peperit gloriam.

Quò tempore de maris Dominiò Danum inter atq; Svecum pugnatum est acriter, Transylvaniae Princeps, Ragotzkus, in Hungariam movit, Protestantibus opitulaturus, qui injurias à Romanensibus patiebantur, & occupatâ Cassoviâ, aliisq; oppidis, receptis item Turcicis copiis, victor extitit, Buchemio & Getzio, Cæsaris Ducibus, inter se dissentientibus, & alterò alteri parere detrectante.

In Bohemiâ non minus Cæsaris res calamitosæ erant; commissio enim, Pragæ inter & Pilsenam, cum Svecis præliò, in quò Getzius occubuit, Hatzfeldius captus est, Viennæ, Cæsaris sedi, terrorem incussit, Torstensohnius, ut conjugem Cæsaris, & quæ cuiq; carissima, in

in Stiriam Carinthiamqve avehere timor  
jussèrit.

Ut ut autem annò 1645. Austria, Ducatus  
Eremensis & alia loca, militum experta sint  
ferociam, præ reliquis tamen eundem feli-  
cem æstimamus, quod eò ipsò Transylva-  
num inter atqve Cæsarem lites compositæ  
sint, pacificâ transactione initâ, quæ Cæsari  
quidem parum emolumenti afferre vide-  
batur, sed necessitati tamen erat cedendum.  
Porrò Daniæ Rex exemplum Transylvani  
subitò secutus est, factâ, ad instantiam Sta-  
tuum Regni, Bromsebroensi pace, & Svecis  
fines Regnorum, vi hujus conventionis, am-  
pliantibus. Ad hæc Saxonæ Elector, Cæsare  
ipsò non abnuente, inducias cum Svecis  
iniit, quod exemplum an. 1647. Bavarus se-  
cutus est, territus armorum Svecicorum,  
sub Duce Vrangeliò, (in locum Torstensoh-  
nii podagrâ & aliis morbis confecti, cæte-  
rùm famæ saturi suffectò) felicitate. Neq; e-  
nim Germaniæ tantum, sed Italiæ ipsi exiti-  
um minabantur eadem, patefactis Briganti-  
nis Alpibus, & Duce Escherò, cum mul-  
tis aliis, in ripâ lacûs Acronii, captis.

Interea Thorunii. quæ Borussia civitas est autoritate Regis Poloniae, de rebus fidei, colloquium institutum, & eodem an. 1645. coeptum est, Lutheranos inter, Reformatos ac Pontificios. Et Confessus quidem Augustanae Confessioni invariatae addicti Director, Theologus de universa CHRISTI Ecclesia meritisimus, Dn. D. Johannes Hulsemannus fuit, Wittebergâ ad id evocatus. Ex parte Reformatorum verò Johannes Bergius, Ecclesiastes Brandenburgicus, primas tenebat, socium nactus D. Georgium Calixtum, sed cum illâ protestatione, se in materia Sacramentaria, de Prædestinatione, & aliis doctrinae Christianae capitibus, cum Reformatis non facere. Pontificiorum denique coetui præerat Georgius Tuskiewicz, Episcopus Samogitiæ. Cæterum felici eventu hoc institutum caruit; Neque enim ad rem perventum est, nedum, ut adversarii, errorum convicti, eosdem rejecerint, & pacem in veritate nobiscum inierint.

Quo tempore Religionis disfidium componi voluit Poloniae Rex, eodem ferè auctum est; Annò enim 1646. occasione dis-

pu-



putationis cujusdam de prædestinatione, Respondente Johanne Latermannô, in Regiomontanâ Academia propositæ, & à B. D. Cælestinô Mislentâ publicè impugnatæ, ab extraordinariis verò Professoribus ibidè, D. Michaële Behmiô & D. Christiano Dreierô defensæ, infelicissimæ turbæ in Ecclesiis Lutheranis excitatæ sunt, culpâ Helmstadiensium Theologorum quorundam, à quibus dogmata sua Latermannus hauserat, quem etiam, ut discipulum suum, Calixtus defendere conatus est, neglectis Orthodoxorum frequentissimis admonitionibus & precibus etiam. Accessit erroribus reliquis Synergistica Conradi Horneji disputatio *de summâ Fidei non qualislibet, sed quæ per Charitatem operatur, necessitate ad salutem*, in quâ Auctor Majoristicam phrasin: *Bona opera sunt necessaria ad salutem*, defendere conatus est. D. Georgius Calixtus etiam Dissertationem de quæstionibus: *Num mysterium sanctissimæ Trinitatis solius veteris Testamenti libris possit demonstrari; & num*

ejus

*ejus temporis Patribus Filius Dei in propria  
 suâ hypostasi apparuerit, cum appendice,  
 itemque fanatica scripta alia ingenti cum  
 scandalô edidit, ita. ut demonstratum sit  
 ab Orthodoxis Theologis, non in paucio-  
 ribus, quàm LXXXIIX. Punctis, à do-  
 ctrinâ Ecclesiæ, γνωσίως Lutheranæ, No-  
 vatores Helmstadienses recessisse, atque i-  
 deò nec dignos amplius esse, qui Lutherani  
 dicantur. Confer Consensum Repetitum à  
 me vindicatum.*

*E Calixtinorum Scholis Syncretistæ in-  
 numeri egressi sunt, qui Ecclesiam Luthe-  
 ranam affligerunt magis, quàm profes-  
 sus ejus hostes. Inprimis verò Rintelen-  
 ses quidam Theologi, in Colloquiò, quod  
 cum Calvinianis Marpurgensibus annò  
 1661. mense Juliò, Cassellis habitum est,  
 ita cum Adversariis Orthodoxæ Fidei trans-  
 egerunt, ne altera pars alteram  
 propter dissensum in quæstio-  
 nibus residuis traducat, convi-  
 tiis proscindat, aut damnet,  
 sed*

sed se mutuò sincerà & frater-  
nà charitate complectantur;  
Utriq; parti addicti etiam ad  
hoc disponantur, quo se invicem  
pro ejusdem veræ Christi Eccle-  
siæ Catholicæ membris, veræq;  
& salvificæ in Christum fidei  
Consortib. atq; vitæ æternæ cohe-  
redib. agnoscant; quod duraturæ  
Pacis & Concordiæ Ecclesia-  
sticæ stabilienda & conservan-  
dæ verum medium & firmiss.  
vinculum futurum sit. Quod  
ut tantò felicius procedat, de  
hoc quoque convenit, pastores  
utriusque partis controversi-  
as istas pro concione tractare  
non debere. Quod si textus  
aut alia necessitas exigere  
videatur, ut ipsum dogma  
tan-

tangatur & explicetur, non ni-  
 si summâ cum modestiâ id fiat,  
 dissentientium nulla fiat men-  
 tio, nullum ipsis verbum duriu-  
 sculum excidat, quò exosi apud  
 plebem fiant, minus acerbe eo-  
 rum sententia exagitetur, non  
 affingantur aliena, consequen-  
 tia non agnita non imputentur  
 sed simplex solum veritatis de-  
 claratio & confirmatio ex Scri-  
 pturâ proferatur, eoque præci-  
 pue spectent verbi divini præ-  
 cones, ut populum quæstionibus  
 difficilioribus & captum ejus  
 superantibus non turbent &c.  
 Vide Relationem de hoc colloquio editam, &  
 Wittebergensium Epicrisin de eodem.

Inter Pontificios non minus intestini  
 motus oborti sunt, occasione quæstionis,



*de Auxiliis & modo operandi gratiæ divinæ.* Nam Cornelius Jansenius, Yprensis in Flandriâ Episcopus, ordinis Præmonstratensium, scripsit de *Oeconomia gratiæ* tomos tres, quibus Augustini titulum præfixit, ideò, quòd Augustini (cujus scripta omnia decies, de Gratiâ verò & Liberò Arbitriò tricies legisse dicitur) sententia genuina in iisdem contineatur. Damnat hic Scriptor tum in genere SCHOLASTICAM THEOLOGIAM, vulgò sic dictam, quòd in eadem Epicuræa, Platonica & Pelagiana dogmata proponantur, tum in specie in Scientiæ Mediæ autores SVAREZIUM, FONSÈCAM, MOLINAM, LESSIUM &c. in vehitur, ipse verò plerasque Calvinianorum opiniones suas facit, & ex Augustinò deducere conatur, *Gratiam operari irresistibiliter, esse particularem, etiam ex intentione Dei antecedente; nullam esse sufficientem, nisi quæ actu*

*actu secundò beatitudinē consummat, Christum pro omnib9 hominibus mortuum non esse &c.*

Prodiit Scriptum hoc bienniò post autoris obitum, an. 1640. & non tantùm à privatis Scriptoribus, Dionysiò Petaviò, Isaacò Habertò, Antoniò Richardò, Franciscò Annatò, Petrò de S. Joseph, Philippò de Sanctissimâ Trinitate, Ripaldâ, Brisaceriò, Sebylle & aliis oppugnatum est, sed Urbanus VIII. quoq; Bullam an. 1641. edidit, in quâ libros Jansenii damnavit, quòd contineantur in iisdem phrasibus, à Piò V. in Michaële Bajò Lovaniensi, an. 1567. damnatæ. Repetiit hanc constitutionem Innocentius X. an. 1653. idemq; postea fecit Alexander VII. Enimverò Jansenium defenderunt Libertus Fromondus, Successor Jansenii in Cathedrâ Lovaniensi, Curio, Parisiensis Theologus, & Sorbonistæ plerique, Archi-Episcopus item Mechliniensis, Belgii Primas, cum reliquis Episcopis & Provinciæ Generalibus, Bullam Pontificiam ob- & subreptionis arguit: Ediderunt item Jansenii fautores

*defensionem Belgarum, contra  
Evocationes & peregrina Ju-  
dicia, item: Jus Belgarum con-  
tra Bullarum Pontificiarum  
receptionem, quæ conjunctim impri-  
mi curavit Pseudonymus quidam, qui se  
NUMAM SEDULIUM vocat.*

Sed nec Calvinianorum Ecclesiæ inte-  
stinis turbis caruerunt, ortâ præter Supra-  
lapsarios, & Sublapsarios, novâ Hypothesi-  
corum Sectâ; Hujus autor Johannes Ca-  
merô fuisse dicitur, interpolator verò præ-  
cipuus Moses Amyraldus, qui in librô de  
Prædestinatione, Specimine, & aliis, uni-  
versalitatem Gratiæ divinæ asseruit qui-  
dem, explicatam verò hõc modò: *Deum  
velle omnes homines salvos fieri, si credant, nol-  
le autem eis dare, ut credant. Quæ sententia,  
cùm principiis, à Calvinianis vulgò rece-  
ptis, adversa sit, oppugnârunt eandem Fri-  
dericus Spanhemius, Andreas Rivetus, Pe-  
trus Molinaus & alii, tantâ cum vehe-  
mentiâ, ut Autorem ejusdem accusârunt  
misericordie divinæ conspurca-*

*ta, risui exposita, & in immanem crudelitatem atq; injustitiam mutata.* Amyraldus vicissim hostes suos *capitales & irreconciliabiles inimicos Gratia Christi* vocat. Pax equidem inter partes. autoritate Principis Tarentini, confirmata videbatur; At Johannes Dalæus, editâ Apologiâ pro Alenſoniensi, annô 1627. & Carentonensi, annô 1645. celebratis, de hâc causâ, Synodis, litem hanc de novô reliquis Calvinianis intendere est ausus.

E Calvinî Scholâ prodiit ante paucos annos ISAACUS PEYRERIUS Gallus, è famulitiô Ducis Condæi unus, qui librum, variis erroribus refertum, de PRÆ-ADAMITIS edidit, homines ante Adamum existisse asserens, & huic hypothefi impias opiniones superstruens; Impressus quidem facerrimus liber annô 1654. demum, at diu antè in Belgiô vifus est, cum per plures annos in condendô hóc scriptô, autor laborâvit. Cæterum Autore Bru-



xellis annò 1656. captò, & in carcerem detrufò, libertatem suam, ejuratione sectæ Calvinì, & Libri de Præ-Adamitis execratione, recuperare coactus est. *Vide Ejusdem Peyrerii Epistolam ad Philotimum annò 1658. editam.*

Redimus ad historiam rerum in forò gestarum. Turcicus Imperator, conscriptò copiosò milite, quem universus timebat Christianorum Orbis, subito & nullà belli denuntiatione prævià, an 1645. Venetorum invasit ditiones, & Caneam, portu & munitionibus celebrem insulæ Gretæ oppidum, post bimestrem obsidionem, nec non alia Insulæ ejusdem fortalitia, iisdem ademit, variis cladibus hinc inde acceptis. Candiam tamen veterem, Metropolim nimirum Insulæ, fortiter in hunc diem usq; Veneti defendunt. Ejusdem belli exitus quis futurus sit, ignoram, fausta quævis, invictæ Reipublicæ, quæ tam immani hosti per tot annos fortiter obstetit, ex animò præcantes.

De Hispanis dictum est antea, uti Cataloniam omnem ferè atque Portugalliam amiserint; in Flandrià feliciores non erant,

rant, Grevelingâ & Duynkerkâ, nobilissimis portubus, à Gallis, ope Batavorum, captis. Maximè omnium periculosi erant Sículi & Neapolitani motus, circa annum 1647. oborti. In Sicilia quidem, Proregum Hispanorum superbiâ, aucta vectigalia, tributa, aliaque onera, quibus opprimi, penitusque extingvi libertas, rapinæque ac prædæ esse, & publicæ omnium, & privatorum singulorum res ac fortunæ, videbantur, Marchioni Vilesio, qui genti huic, Pro-Regis titulò, tunc præerat, exitium dubio procul attulissent, nisi is diplomatis statim vulgatis, de tollendis vectigalibus, tributis, & oneribus adeò omnibus, ac eorum, quæ per tumultum gesta erant, oblivione oblatâ, pacem impetrasset. Neapolitani, cognitò eò tam lætò motuum in Sicilia fine, iisdem de causis, adversus Rodericum Pouzium, Ducem Arcosæ, Proregem, arma sumserunt, autore turbarum Thomâ Aniellò, Amalfiò, vulgò Mariò Aniellò dictò qui pisces capiendò vendendòque alere fa-

miliam hætenus confveverat. Centum & quingvagina hominum millia fuiffe dicuntur, à quibus imperante Aniellò, impu-  
 nè ferrò flammisqve, non ædiculæ faltem, in  
 quibus vectigalia solvebantur, cum omni-  
 bus literis, rationariis, mercibusqve, exuftæ  
 funt, fed aliquot palatia eorum, quos vul-  
 gus oderat, cum omni fupellectile, vaftata  
 ac everfa funditùs funt, fumptis atrociffi-  
 mis de principibus civitatis viris fuppliciis,  
 qui libertati hætenus adverfati diceban-  
 tur; coactò etiam Prorege, ut tandem in po-  
 ftulata plebis confenferit. Cæterùm, qui Pa-  
 terratriæ & liberator patrum falutabatur A-  
 niellus, ignarus fui & prioris abjectiffimæ  
 conditionis, violenter agebat omnia, incen-  
 dia Neroniana in urbe imitabatur. Tan-  
 dem amenti fimilis ipfe fe omni poteflate  
 exuebat, & equiti Neapolitano, Fonfecæ,  
 mandabat, ut marmoreis tabulis hæc infcri-  
 benda curaret: *Aniello, Princeps Duxq, popu-  
 li Neapolitani, mandat Neapolitanis omnibus,  
 atq, jubet, ut poft hac folius Ducis Arcofii Pro-  
 Regis, juffa ac leges excipiant.* Ita è pifcatore  
 Rex, è Rege nullus, immiffis percufforibus,  
 de-

desertus ab omnibus cæsus est, capite Regis  
 sesquihebdomadarii à lañione cultrò ab-  
 scissò. Galli frustra Regnum Neapolitanum  
 hâc occasione occupare cogitaverant, missò  
 Gvifiò Duce, ne deesset populo rebeli, cujus  
 imperiò gubernaretur. Sed subeunte pau-  
 latim Neapolitanorum animos belli tædiò,  
 ñomine Regis Hispaniarum in gratiam, ad  
 officium redierunt subditi. Gvifius autem  
 in fugâ captus ab Hispanis est.

Annus 1648. dignus omninò est, cujus  
 perpetua conservetur memoria, & qui in  
 Annalibus aureis literis notetur. Etsi enim  
 eòdem arx Pragensis cum civitatis parte  
 quâdam, ex insidiis ( quarum autor Ot-  
 tensfalschius fuisse dicitur ) à cohortium  
 Svecicarum Ductore, Königsmarckiò nem-  
 pe. capta fuerit ; Etsi item post excessum  
 Uladislai IV. Regis Poloniae, inter fratres  
 Johannem Casimirum & Corolum Ferdi-  
 nandum, de successione in regnum, per e-  
 ligentium suffragia, initiò non satis con-  
 venerit, mox tamen pacata sunt omnia, &  
 regnum Poloniae cessit Johanni Casimiro,  
 ut natu majori, qui etiam Uladislai fratris  
 viduam, Louysam Mariam Niverniensem,



quam is paucis ante obitum annis duxerat, consensu Pontificis, conjugem accepit. At Germaniæ res omnium felicissimæ fuerunt, in ita & confirmata Monasterii pace Belgas inter & Hispanos, qui per integrum seculum ferè secum invicem, adversis signis, conflictati erant, neque soli iidem, sed universa Europa propemodum in belli consortium adscita & implicata. Obtinuerunt tandem, pro quâ arma sumferant, Belgæ, libertatem, & Leopold, Wilhelmus, Archi-Dux Austriæ, jam adversus Gallos duxit exercitum, qui paulò ante fœderatas afflixit provincias. Sed nec reliqua Germania infeliciores fuit, quando in eodem Monasterio - Osnabrugensi conventu, transactio pacifica, Cæsarem inter, ejusdemq; confœderatos, ex unâ, Svecos verò & amorum socios, ex alterâ parte consummata est. Pacis leges, quæ inter partes sancitæ sunt, Instrumentum, publicè editum, omnes edocet. Præter Amnestiam injuriarum veterum, ut pauca dicam, Octavo in Germano Imperio Elector (ne vel Maximiliani Bavari, vel Friderici Palatini, posterorum

rorum conditio esset deterior) tunc primum placuit. Sveci, præter ingentem pecuniæ summam, magnam Pomeraniæ partem cum Bremensi Ducatu obtinuerunt, Brandenburgico Electori, ad quem Pomerania Jure hæreditariò pertinebat, Episcopatibus quibusdam assignatis. Cæsar verò, & qui castra ejusdem secuti sint, occupatas ab hoste civitates atq; regiones receperunt. Nemo non è Germaniæ halcyoniis ingens percepit gaudium, præter unum Romanum Pontificem, Innocentium X. qui tùm per Nuntium ad Procerum Europæorum conventum destinatum, Fabium Chisium, non semel protestatus est, pacem hanc, cum maximò Sedis ac Ecclesiæ Romanæ damnò initam esse, tùm, æditâ de hâc re Bullâ, ostendit satis, quàm dispar sit Pontificis atq; Divi Petri doctrina, quorum hic ad amorem mutuum, ille ad odia perpetua, auditores suos hortatus est.

Cæterùm, quicquid ad consummationem Pacis Germanicæ faciebat, id omne in Conventu Norinbergensi, annò 1650. & sequenti, Legati Statuum expeditum dedere.

Afferebant tunc temporis, quô de pace agebatur, Hornhusanæ aquæ sanitatem aliis, aliis accelerabant mortem, prout diversa erat diversorum corporum constitutio, quam cum attenderent perpauca, non poterant non funera misceri sanis.

In Regnô Daniæ Christiano IV. Gloriosissimæ memoriæ, an. 1648. successit filius FRIDERICUS III. Archiepiscopus olim Bremensis; (cujus frater Christianus V. natus major, turbatô mortalitatis ordine annô 1647. decesserat. Fratrum minimus Ulricus, an. 1633. sicariô globô, in Silesiâ trajectus, occubuit.) Is post bellum Svecicum finitum annô 1661. die 17. Octobris, Regnum Daniæ, & quæ ad idem illud pertinent, hæreditariô jure non tantum ad Sobolem masculam, sed, deficiente hæc, ad fœmininam etiam transmittendum, ab omnibus Regni Danici Statibus accepit.

Annô 1650. mense Octobri, CHRISTINA, Gustavi Adolphi filia, ab Archiepiscopô Upsaliensi, in solenni ordinum regni conventu coronata quidem est, sed annô 1654. regnum simul atque Religionem Evan-

Evangelicam, pro quâ optimus Pater, ad mortem usq; pugnaverit, abdicavit, Successorem nactus CAROLUM GUSTAVUM, Gustavi Adolphi, è Sorore Catharinâ, nepotem, Comitum Palatinum Rheni, Bavarix, Julix, Clivix & Montium Ducem &c. qui hæctenus exercitûs Svecorum per Germaniam Generalissimus fuerat, electus annô 1650. Svecorum, Gothorum & Vandalorum Princeps hæreditarius. Christina postea Romam abiit, & à Pontifice magnificentissimô apparatu suscepta, nec non, post ejuratam orthodoxam Fidem, Sacramentô Confirmationis, quod vocant, signata est.

Cæterum, quanta Germanix nostræ, restitutâ pace, fuit felicitas, tam infelices ex adversô Britannici fuerunt motus, qui CAROLO I. exitium, ejusdem Filio, CAROLO II. multorum annorum exilium, aliis ignominiam, & Auctoribus funesti facinoris æternum opprobrium attulerunt. Prima hujus mali origo, à discrimine & conflictu Episcoporum in Angliâ, & Non-Conformistarum, seu Puritanorum, meritò deducitur.



citur. Cœpta nimirum sub HENRICO VIII.  
 Reformatio est in Anglia, quæ tamen non  
 tam Doctrinam, quàm Personam Papæ, con-  
 cernere videbatur. Huic enim Primatûs  
 titulus derogatus, & Regi ipsi, CAPITIS EC-  
 CLESIAE cognomen, appositum. EDUARDUS,  
 Successor Henrici, ope *Knoxi, Hooperi,*  
*Martyris, Bucerii* & similium, ipsam etiam  
 fidei doctrinam immutare aggressus est;  
 Sed cum ille an. 1553. nondum sedecim an-  
 nos natus, decesserit, MARIA, quæ seculi sui  
 Alecto dici consuevit. Papatum in Angliâ  
 instaurare omnibus viribus conata est.  
 Huic an. 1558. mortuæ Soror altera, ELISA-  
 BETHA successit, cujus iussu proscripti iterum  
 Papicolæ sunt, & ad eam formam omnia  
 revocata, quæ sub Eduardô habuerant,  
 id est, retenti sunt Episcopi, qui ad nutum  
 Reginae, quicquid ad Ecclesiam pertinet,  
 gubernabant; Ceremoniæ etiam receptæ  
 sunt, quæ Reformatis aliàs non placent, ut  
*genuslectio in Cœnâ Domini,*  
*Usus Baptismi & Eucharistiæ*  
*in privatis. adibus, celebratio*  
*festi-*

*festorum ultra dies Dominicos,*  
 & id genus alia, quæ ut reliquias & charac-  
 teres Papatûs ii averfabantur, quos *Puri-*  
*tanos* appellabat, itemq; *Non-Conformistas,*  
 atq; hi Episcoporum imprimis auctoritatem  
 volebant abolitam, quod libertati consci-  
 entiarum adversa videretur. Episcopos Re-  
 gina defendebat; Cum Puritanis è plebe  
 plurimi faciebant, sed regiâ potestate terri-  
 ti, quietè tamen vivebant. Elisabethæ an.  
 1602. ætatis 70. regni 45. in cœlibatu mor-  
 tuæ, successit JACOBUS VI. Rex Scotiæ, Mar-  
 garitæ, Sororis Henrici VIII. quæ Jacobo IV.  
 Scotiæ Regi nupserat. Pronepos, quem MA-  
 GNÆ BRITANNIÆ REGEM VOCÂRUNT, quod tria  
 Regna, Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ, ob-  
 tinuisset. Sub Jacobo igitur Ecclesiarum  
 Status idem ferè permansit, qui sub Elisa-  
 bethâ fuerat, nisi quod ritus quidam, o-  
 lim liberi, necessarii fieri inceperint, quod  
 multò magis, sub CAROLO I. qui annò  
 1625. Parenti suo successit, factum est,  
 imprimis, quando Rex Formulam Ritu-  
 um, sub nomine LITURGIAE edidit, utus  
 in hæc *Gvilielmi Landi, Episcopi Cantua-*  
*riensis,*

*riensis*, operâ, cujus temporibus totus fere Papatus, quoad doctrinam & ritus, in Angliâ reductus dicitur, unde *Laudus* ille illaudatum nomen meruit. Scoti igitur opposuerunt se acrius & Librum, *Liturgia* adversum, sub titulô, HARMONIÆ CONFSSIONUM, ediderunt, quæ armis etiam adversus Episcopos & Regem ipsum, annô 1639. defendere cœperunt, Edenburgum imprimis, Scotiæ metropolim, ejectô Regiô milite, suæ factioni addictis copiis munientes trahentesque insocietatem armorum Anglos etiam, quorum major pars episcopis invidebat, ferebatque ægrè, quòd in Reginae Gratiam, Henriette Mariæ, Henrici IV. Galliæ Regis filia, Pontificii Doctores liberalius haberentur. Et quamvis, ut sopirentur hæ turbæ, Parliamentum seu Conventum Procerum Angliæ, an. 1641. indixisset Carolus, exacerbati tamen magis Puritanorum animi sunt, & Scoticum potius approbarunt fœdus, quàm ut Regiæ auctoritati consuluerint. Imò, cum Parliamentum ita stabilitum esset, ut etiam Regis voluntate non posset dissolvi,

solvi, omnia pro arbitriô ejus sunt decreta, & inter hæc *Thomas Wentworth*, Comes *Staffordia*, ac *Hibernia* Pro-Rex, ad supplicium capitis condemnatus est, cui sententiæ *Carolus Rex*, invitus tamen, subscripsit; Decollatus igitur Comes *Staffordia* est annô 1641. die 22. Maji, & idem expertus supplicium *Wilhelmus Laudus* an. 1645. die 10. Januarii. Non parebat amplius Regio mandato miles, sed Parlamenti nomine *Thomas Fairfax* illi imperabat; Portus arcesqve occludebantur Regi, & Soboli ejus. Vectigalia & portoria Parliamentum ad se trahebat, ne huic deesset rerum gerendarum nervus, pecunia. Et quamvis Rex vim vi opponere parârit, affectas tamen, præter paucissimos, præsertim Religioni Pontificiæ addictos, atqve ob id vulgo exosos, non habuit, ut ita multitudine & armis prævaluerint, qui Regi erant adversi. inprimis, postquam *Eboracum* urbem, à Parliamentariis obsessam, liberare Regius miles infeliciter tentaverat,



In his igitur angustiis constitutus Angliæ Rex, cum videret, Oxoniam, quæ sola adhuc regiõ præfidiõ tenebatur, defendi à se vix posse, ad Scotorum castra transiit, quos æquiores erga se futuros esse sperabat, quoniam in Scotia lucem primùm viderat, & à Regibus Scotiæ descendebat. Enimvero Scoti, acceptâ à Parliamentõ Anglicanõ pecuniâ, tradiderunt Regem Anglicanæ militiæ, eâ lege, ut conditionibus æquis cum ipsõ transigerent, eundemq; in dignitatem præscam restituerent. Sed alia omnia evenere. Accusatus enim Carolus, quòd Parliamenti autoritate, excitatõ bellõ civili, abolere voluerit, & peregrinum induxerit militem, nec non alia indigna bonõ Principe egerit, à Judiciõ Sangvinariõ, seu novõ Justitiæ Tribunali (quod dicebatur) è rebellibus & seditiosis hominibus, qui INDEPENDENTES appellantur, (quoniam ipsi à nullõ, sed omnes alios à se dependere volunt) intercedentibus frustra Scotorum, Belgarum & aliorum Principum Legatis, ut Tyrannus & hostis Patriæ ad supplicium capitis condemnatus, & an. 1649. Febr. die

die 9. more Anglicanô, securi percussus est. Quod fatum etiam experti sunt Regiis partibus addicti. Proles Regia proscripta deinceps, & fractis Sigillis priscis, constitutôqve STATUS CONSILIO, cujus Princeps erat OLIVERIUS CROMWELLUS, nova Reipublicæ forma introducta, cusaqve simul moneta est, cujus inscriptio: RESPUBLICA ANGLICANA. Subacti deinceps Hiberni sunt, profligatô *Ormundô*, Regii exercitûs in Hiberniâ Duce. Et quamvis Scoti Carolum II. Regem proclamârint, eundemq; è Belgiô ad se vocârint, coronârintqve Schonæ annô 1650. die 11. Januarii, eôdem tamen annô, superatô cæsôqve novi Regis exercitu, prope Vigornium, vix evasit exitium Carolus, quod Cromvellus ei decreverat, qui per eandem victoriam novam Reipublicæ formam suamq; autoritatem non parùm confirmavit, ut annô 1653. in Comitiiis publicis, ANGLIÆ, SCOTIÆ & HIBERNIÆ RERUM PUBLICARUM PROTECTOR appellatus fuerit. Et quamvis Anglorum & Scotorum plurimi Regiis partibus essent addicti, tam-

tanta tamen Cromwelli fuit astutia, ut conatus eorundem omnes inanes reddiderit. Immò bella etiam extra Britanniam gerebat, cum Batavis primùm, quibus liberio-rem & quæstuosam navigationem invidabant Angli, & cum iisdem Duce *Blaeckio*, non procul ab Hollandiæ littore, an. 1652. navalem habebant pugnam, in quâ Bata- vorum Archithalassus *Trompius* periit. Mox cum Barbaris Africanis, Gallis deinceps & Hispanis etiam, inimicitias exercebat, plerumque, in expeditionibus suis, felicitate majori, quàm æquitate, usus.

Annò demum 1658. mortuò Cromwel- lō, etsi filius ejusdem *Richardus* magnæ Bri- tanniæ Protectoris titulum acceperit, & *Henricus*, filiorum alter, Hiberniæ præfectu- ram, inclinare tamen Seditiosorum res visæ sunt, imprimis, postquàm *Georgius Monckius*, contra Lambertum & similes, CAROLI II. causam strenuè & feliciter agere incepit. Pertæsi igitur Angli tyrannidis Cromwel- lianæ, an. 1660. in pristinum statum omnia restituerunt, & maximâ cum pompâ Caro- lum II. Magnæ Britanniæ Regem salutârunt.

Annò verò sequente 1661. *Cromwellii, Iretonii & Bratshavii* cadavera inventa, ad locum suppliciiis destinatum, tracta, suspensa, dilacerata denique sunt, capitibus aukæ Westmonasteriensi impositis. Hic exitus fuit motuum Britannicorum.

Dum hæc in Britannia agebantur, Polonia, belli flammis undique irruentibus, conflagravit fore. JOHANNES CASIMIRO enim vix ad regiam dignitatem evectò, Cossacci & Tartari, durum genus hominum & atrox, Duce *Bogislaô Chmielniciô*, in Poloniam irruptionem fecerunt, & quòd numerò prævalerent, (trecenta enim millia fuisse referunt) magnas ediderunt strages. Annò igitur 1649. contra eos Rex Poloniæ, exercitu non tam copioso, quàm forti, progressus, vicit quidem Barbaros & confœderatos eorundem, atq; petentibus pacem, dedit eam; sed cum Regni Hostes nihilominus exitium minarentur omnibus an. 1651. non procul ab oppidò *Boresteczko* per triduum integrum pugnatum est. Fractæ tandem Cossaccorum & Tartarorum vires sunt, quum ad viginti millia eorundem peri-



periissent, & impetrârunt Cosacci denuò pacem,quam humillimè petierunt. Enimverò nec eâ ratione acquieverunt seditiosi homines,quin potius,ruptis Comitibus Polonicis,ortisque Regem inter & Nobilitatem Poloniæ, ob sententiam adversus Cancellarium Regni minorem latam, simultatibus, Podoliam denuò annò 1652. infestis armis ingressi sunt.

Intestina igitur Polonorum inter se bella contemplatus Magnus Moscoviæ Dux, ALEXIUS MICHALOVVITZ, qui annò 1645. parenti tuo, *Michaëli Fedorowitz*, successerat; veterum injuriarum memor, Ducatum Smolenskiæ non tantum invasit, sed universam propemodum occupavit *Litvaniam & Vilnam*, celeberrimum emporium, annò 1655. excidit penitus.

Hanc Poloniæ calamitatem comitabatur aliæ, æqvè graves. Pacti nempe annò 1635. Stundorfi, Sveci cum Polonis inducias erant, ad annos 26. sancitâ primariâ hâc lege, *ut durantibus induciis Reges, regnumq; Poloniæ, ab omni hostilitate abstineant,*  
adver-

adversus Reges, Regnumq; Sveciæ, eisq; mediatè vel immediatè subjectas provincias, castra, civitates ac territoria, nec quicquam per se moliantur, aut tentent, tentarive faciant, in horum detrimentum, aut præjudicium. Hanc legem malè à Polonis servatam esse, conquerebantur Sveci, allegantes BOTH & CRACKOVII expeditiones, nec non tentatam fidem subditorum Regni Sveciæ in Livonia, & id genus alia. Anno igitur 1655. è Pomeraniâ in Poloniam movit CAROLUS GUSTAVUS, Sveciæ Rex, tanta felicitate, in expeditione hâc, ab initiô usus, ut Cracoviam ipsam sui juris fecerit, & quicquid Poloniæ Regi in Prussiâ paret, exceptô Dantiscô, expugnârit. Sed quæ fortunæ inconstantia est, paulò post, non justô quidem præliô, sed ex insidiis hinc inde, aliquot Svecorum millia Poloni neci dederunt, imprimis Duce Zarnetskiô hostes suos undiqve oppugnantes. Tandem annô 1656. prope Varsoviâ atrociter pugnatum est, quod certamen nox diremit.

Neq; verò Svecos inter Polonosq; tan-

tum bellum illud gestum est, sed alii insuper & diversi, diversas partes secuti sunt. Elector enim Brandenburgicus, FRIDERICUS WILHELMUS, Regem Sveciæ juvabat, cui etiam mille Scotos *Cromwellus* miserat. Ex adverso Batavi, missam in mare Balthicum classem, prope Dantiscum consistere jusserunt. Russi etiam copioso exercitu, in quo centum & octoginta millia numerasse dicuntur, Livoniam aggressi, Rigam arctissime obsederunt. Denique Imperator Romanus aliquot militum millia, Duce Hatzfeldio, in subsidium Polonis misit.

IVit etiam indubiam servitii imperiique aream GEORGIVS RAGOTZNIS, Transylvaniæ Princeps, quando cum quadraginta millibus Poloniam invasit. Sed infeliciter: Oppressus enim à Polonis, iniquis conditionibus subscribere coactus est, & in patriam redux, vastatam eam à Lubomirskio invenit, intellexitque Turcarum Imperatorem sibi exitium minari; qui anno 1658. Transylvaniam ingressus, obvia quæque depopulatus est, aliquot hominum millia bestiarum instar abegit, duriori impositio Transylvaniæ jugo.

Interea annò 1657. FRIDERICUS III. Daniæ Rex, missò feziali, bellum Svecis denunciavit, ulturus injurias à Svecis, ut habebant Regiæ literæ, sibi illatas. Carolus Gustavus igitur, omissâ ferè Poloniâ, Prussiaqve, in Pomeraniam primùm rediit, mox Danicas ingressus terras, latè omnia in Holfatiâ & Jutiâ vastavit, donec annò 1658. per glaciem susceptò itinere Fioniam primò insulam, mox Lalandiam etiam, Longolandiam & Falstriaam Sveci obtinuerint, ut Daniæ Rex pacem à Svecis emere, concessis Scaniâ, Bleckingâ, & quibusdam aliis ditionibus, coactus fuerit. Neque segniores Poloni fuerunt; Absente enim Sveciæ Rege, civitates plerasqve, occupatas ab eòdem, receperunt, inprimis postquam Elector Brandenburgicus ad eorum partes transiit.

Mox in Daniam denuò irruerunt Sveci, & Chiloniò solventes, Selandiam invaserunt, *Hafnia* minati, & castellò maritimò *Cronenburgò* expugnatò, nihil omiserunt eorum, quæ ad expugnandam Regiam



giam facere videbantur. Sed aliter DEO placuit, quando omnes Svecorum conatus irritos esse iusserit, donec Batavorum classis advenit, & Sveciam in fretô Danicô devicit, atqve Hafniam confirmavit, Poloniam etiam, cum Imperatoris & Electoris Brandenburgici copiis, Svecos Holfatiâ exuerunt; Idem in Pomeraniâ conati, obsessô, sed frustraneô conatu, Stetinô. Tandem non procul à Neoburgô in Fioniâ Dani, ope Germanorum, insigni potiti victoriâ sunt, deletis vel captis omnibus Svecorum, in eâdem insulâ, copiis, ita, ut Palatinus Sulzbacensis & Steinbockius vix elabi potuerint.

Infelix per hæc tempora Jacobus, Dux Curlandiæ, fuit, quem an. 1638. Duglassius iussu Regis Sveciæ improvisô adortus, unâ cum conjugè & Sobole captivum abduxit, etsi suam & subditorum suorum securitatè pactus antea cum eôdem Duglassiô fuerit.

Tot tantisque motibus mors demum finem imponere est visa; Decessit enim annô 1660. Carolus Gustavus, Sveciæ Rex, nondum triginta, & octo annos natus, febrî,  
uti

uti referunt, correptus. Is cum relinqueret Carolum filium, puerum adhuc tenellum, & Svecorum res non parum viderentur afflictæ, vel turbatæ saltem, Pax primum annô eodem 1666. die 3. Maji inter Polonos & Confederatos eorundem, ex unâ, atque Sveciæ Regem & Regni Magnates, ex alterâ parte, inita est. Mox circa finem mensis Maji, intervenientibus, *Mediatorum* titulô, Regis Galliæ, Reipublicæ Anglicanæ, (quæ tunc dicebatur) & Confederati Belgii Legatis, Dania etiam pacata iterum est. Bahusianam tamen in Norwegiâ ditionem, cum arce celebri, Scaniam item, Hallandiam & Bleckingam, Sveci retinuerunt. *Vide instrumenta utriusque Pacis publicè edita.*

Etsi verò tempestates, Regno Poloniæ imminentes, ad eum modum clarius ameniusque cœli jubar discussit, intestini tamen motus Lubomirskiani præsertim, Cosaccorum, & quorundam Regni Statuum, imò militiæ etiam, quæ non semel in perniciem Regis Regniqve conjurasse visa est, usque turbârunt

Reipublicæ Statum, ut afflictissimus is videatur, & moverunt adeò Regem *Johannem Casimirum*, ut post diversa Comitata, à Delegatis Statuum rupta, post obitum etiam Conjugis Gallicanæ, quæ an. 1667. decessit, tandem an. 1668. regnò se abdicare decreverit.

Cæterùm in Germaniâ habita an. 1653. Ratisponæ comitia sunt, tum de aliis Imperii necessitatibus, tum de novò Germanorum Rege constituendò. Electus igitur est FERDINANDUS IV. Imperatoris Filius, quem annò 1633. natum, an. 1646. Bohemi, & an. 1647. Hungari, ut Regem suum, venerati sunt. Enimverò annò sequenti 1654. turbatò mortalitatis ordine, ante Parentem, novus Rex decessit; Nam an. demum 1657. naturæ debitum FERDINANDUS III. reddidit. Electus igitur annò 1658. Francofurti LEOPOLDUS est, patre prognatus Ferdinando III. & matre Mariâ, Philippi III. Hispaniarum Regis filiâ, qui conjugem postea duxit Margaritam, Philippi IV. Hispaniarum Regis Filiam juniorem, matre Mariâ Annâ, Ferdinandi III. Imperatoris filiâ, natam.

Acci-

Acciderunt circa hæc tempora aliæ in-  
super in orbe mutationes ; Nam Divo Jo-  
HANNI GEORGIO I. Electori Saxonix Glorio-  
fissimo, an. 1656. die 26. Octobris, ad Supe-  
ros translato, successit JOHANNES GEORGIUS  
II. paternæ gloriæ ex asse Hæres. Portuga-  
liæ Regi, JOHANNI IV. eodem annô successit  
filius ALPHONSUS, natus an. 1643. qvi hõc  
annô 1668. à Coniuge Gallicâ, qvâ an. 1666.  
duxerat, rejectus, Fratri Germano PETRO,  
conjugem pariter, & regnandi provinciam,  
relinquere coactus est ; Qvis harum vicif-  
situdinum exitus sit futurus, soli DEO  
cognitum est. Pontifici etiam INNOCENTIO  
X. annô 1655. successit *Fabius Chifius Senen-  
sis*, dictus ALEXANDER VII. qvi Antecesso-  
ris sui Bullam, adversus Jansenii dogmata,  
confirmavit, noluitqve in tumultu ejus-  
dem Episcopi legi hæc verba : VERUS  
INTERPRES DIVI AUGUSTINI,  
GRATIÆ DIVINÆ CATHOLICUS  
DEFENSOR. Auspicia hujus Pontifi-  
cis, Waldensium in Pedemontiõ laniena  
cruenta reddidit, qvæ ad nutum Ponti-  
ficis, à Sabaudix Duce, instituta dicitur ;



Causam crudelitatis nullam aliam vel ipsi-  
met Pontificii Scriptores allegant, præter  
hanc, quòd antiquas sedes, quas jam ultra  
mille & centum annos Waldenses colue-  
rant, deserere detrectârint. *Confer Walden-  
suum Chronica.*

Dum hæc alibi gesta sunt, intestinis mo-  
tibus pariter & Hispanicò Bellò graviter  
afflicta Gallia est. Cùm enim LUDOVICI XII.  
filius & Regnorum hæres, natus an. 1638.  
post mortem patris, qui an. 1643. decessit,  
sub matris tutelâ degeret, atque illa in gu-  
bernatione Regni externorum consiliis,  
præsertim *Julii Mazavini, Cardinalis*, plu-  
rimum uteretur, Principes, è regiò ortos  
sangvine, non parùm offendit, *Ludovicum*  
*II.* nempe, *Principem Condaum*, fratremque  
*Armandum*, *Principem Contium*, nec non  
*Henricum II. Ducem Longavillaum*, *Condaï*  
& *Contii Sororium*. Hi igitur adversus  
Reginæ gubernationem liberiùs locuti,  
an. 1650. in custodiam dati sunt, quæ res  
ingentes Galliæ turbas minari videba-  
tur, imprimis, quòd *Turenus Comes*  
captivos Principes armatâ manu liberare  
conat

conaretur, Hostiqve Hispano accederet; Et qvamvis annò seqvente 1651, iidem Principes libertatem acceperint iterum, & Cardinalis *Mazarini*, qvem pro autore litium habebant, è Galliâ ejectus fuerit, non fidebant tamen reginæ *Condæi* Fratres, imprimis, postqvam Cardinalis in Galliam redierat, militum copias quasdam, *Coloniæ* lectas, secum adducens. Quare, cùm Rex insuper Cardinalis causam palàm ageret, ad Hispanos *Condæus* defecit, *Contius* verò, sororqve ejus *Anna*, *Duci Longavillæo* nupta an. 1654. à Rege impetraverunt veniam eorum, quæ commiserant. Tandem annò 1659. Regem Gallix inter & Hispanix inita pax est, & restitutus in integrum *Condæus*, ministeriò in hâc re fungentibus, ex parte Regis Gallix, *Cardinale Mazarinò*, ex parte Regis Hispanix, *Ludovicò Mendozâ de Harò*, locataqve annò seqventi *Maria Theresia*, Regis Hispanix filia nata major, Regi Gallix in matrimonium est, postqvam nova nupta hereditatis juribus in Hispanix Regna & Ducatus reliquos renunciaverat. Quæ

ipsa tamen renunciatio, itemque solutio dotis dilata Patris Testamentum, aliaque, novo bello Gallico Hispanico, annô 1667. ansam dederunt, quod cum implicare plures Europæos Principes videretur, & Rex Hispaniæ Philippus IV. annô 1665. mense Septembri, mortuus, Carolum II. paucos annos natum, adornando bello imparem reliquisset successorem, Anglorum & Batavorum strenuâ operâ, subitò annô 1668. finitum est, retentis tamen à Gallô civitatibus, quas armatâ manu in Germaniâ Inferiori occupaverat.

Priusquam ultimum bellum, quod jam commemoravimus, inceptum finitumque est, cum Pontifice Romanô Rex Galliæ inimicitias exercere cœpit, quod Legatus Regius Romæ, annô 1662. a Corsis, quos vocant, cum Walonibus & Burgundis manus conferentibus in viâ publicâ magnâ affectus ignominiâ fuisset, sclopetis per carpentum ejus explosis. Ope tandem Principis Florentini, annô 1664. satisfactum Regi Galliæ est, armis jam insistenti Papæ Romano, atque ejecti

Cor-

Corfi sunt, Ducibus *Parmae & Modenae*, in foedus Gallicum receptis, promissa ditionum quarundam restitutio est, & Cardinalis *Chisius* deprecatur Luteciam Parisiorum venit. Parum tamen post hæc vel Rex Galliae Alexandro VII. vel hic Regi Galliae fidere visus est. Decessit autem Alexander annô CHRISTI 1667. sexagesimô nonô ætatis suæ, & decimô tertio Pontificatus. Nepotes divites reliquisse dicitur. Successorem nactus est *Julium Rossigliosum Florentinum*, qui CLEMENS IX. dici voluit. Hunc laudare in præsentibus vel vituperare acerbius, temeritas foret, cum cujusvis hominis exitus demum alterutrius argumenta suppeditet. Cæterum non sine omnino videtur esse, quod *Alexandro Clemens* successerit; Nam ea aulae Pontificiæ solet esse conditio, ut *Alexander* non sit, qui *Clemens* esse desiderat. Interdum tamen καὶ ἀντιφρασιῶν etiam *Pii* dicuntur Pontifices, vel *Innocentes*, *Benedicti* & *Clementes* etiam. *Iustorum* nomen in Pontificum catalogo in hunc diem usque deficit.



Sed redeamus ad Germaniæ res. Maximum periculum imminere patriæ nostræ à Turcarum Tyrannò MAHOMETE IV. videbatur; Is enim, *Ragotzum* oppressurus, universam propemodù Transylvaniam occupaverat, & omnē Hungariam non tantum, sed Germaniam etiam affligere habebat in animò, ingressus Regis Hungariæ & Imperatoris Romani ditiones cum exercitu, in quò centum & septuaginta millia militum annò 1663. numerabantur. Et ab initiò quidem inclinare Christianorum res visæ sunt, *Forgatiò* in fugam actò, & munimentò ad Neotram fluvium, quod *Arx Nova* dicitur, (ab Hungaris *Vyvar*, à Germanis *Neuhäusel* appellatur) occupatò; Et quamvis *Nicolaus Comes Serinius*, fortiter rem gesserit, & aliquoties Turcas affecerit clade, *Canisiam* etiam obsidere inceperit, viribus tamen impar, obsidionē solvere coactus est, nec non extructum denominatumque à se munimentum novum occupare hostem vidit. Advenientibus tandem è Galliâ & Germaniâ subsidiariis copiis, Deoque in auxilium ardentissimis precibus vocatò, annò

1664. duplici victoriâ Christiani potiti sunt, semel propè *Levam*, ( vulgò *Leventz* vocant ) & iterum prope *Gothardum*, Summò militiæ Cæsareæ Præfectò *Raymundò*, *Comite de Montecuculi*; Quæ posterior imprimis Turcarum clades ad inducias petendas Hostem movit; Easdem impetravit etiam ad annos viginti, retinuitque *Varadinum* in *Transylvaniâ*, *Arcemque Novam*, concessâ Christianis libertate, quâ munitionem, Arci huic adversam, erigere illis licuit, ab Imperatore Romano *Leopoldinam* appellatam.

Circa eadem tempora civitates quædam Germaniæ Superioribus suis arctius sunt adstrictæ; *Monasteriensis* enim *Episcopus*, *Christophorus Bernhardus*, *Monasterium* ipsum obsidione cinxit, quod sibi *Jus presidii, clavium, portarum, vallorum, murorum & Symboli, seu tessera militaris*, Cives nollent concedere, & si in *Aulâ Imperatoris*, à delectis ad hoc negotium *Judicibus*, *Episcopo* jus illud competere,

decretum esset. Tandem igitur annò 1661. die 12. Martii, durissimis conditionibus in deditionem Episcopi redacta est civitas, & libertatem, quâ gaudebat antea, amisit. Idem propemodum fatum experta est Thuringiæ Metropolis, *Erfurdia*; Postquam enim eandem *Johannes Philippus*, Archi-Episcopus Moguntinus, suo & Galliarum Regis milite aliquandiu oppugnauerat, nec erat, qui succurreret civitati afflictæ, cujus Incolis aquam & ignem interdixerat Cæsar, an. 1664. dedita est, & Archi-Episcopo Moguntino homagium præstitit; Exercitium tamen Religionis, secundum Augustanæ Confessionis normam, semper liberum in urbe futurum esse, suo & omnium Successorum nomine, *Johannes Philippus* sanctè promisit. Bienniò post, an. 1666. *Parthenopolis*, quæ & *Magdeburgum* dici consuevit, Electoris Brandenburgici exercitu territa, Serenissimo Saxoniarum Principi Augusto, Archiepiscopatus Administratori &c. nec non Electori Brandenburgico, Duci suo, post obitum Augusti, futuro, homagium præstitit, ad eum modum, qui annò 1579. obti-

obtinerat, & simul militem Brandenburgicum civitas recepit, privilegiis gavifura in posterum; quæ in pacis Osna-bruggensis Instrumento expressa leguntur. Etsi verò Svecorum Exercitus, *Carolô Gustavô Wrangeliô* Duce, BREMA, an. 1666. à die 30. Augusti ad Novembris diem 15. similiter obsederit, intercedentibus tamen Electorum Coloniensis & Brandenburgensis, nec non Ducum Luneburgensium & Brunsvicensium Legatis, composita controversia illa est, postquam promiserant Bremenses, se usque ad annum 700. in futuris Comitibus, sententiam, more Civitatum Imperialium, dicturos non esse, &c.

Interea ab annô 1663. orta Anglos inter & Batavos dissidia sunt, quod illi in Americanis partibus, nec non ad Africae littora, Belgarum subditos affligerent, & conqvererentur insuper, Anglorum commercia, in Indiâ utraqve, à Batavis impediri. Belgæ igitur vim vi repellere decreverunt, & missô *Michaële Adrianô Ruyterô*, quæ in Africae littore Angli occupaverant,



facilè recuperârunt. Pugnatum postea aliquoties est, atq; in præliis navalibus Batavi primùm succubuerunt, incensâ eorundem navi prætoriâ, & cum *Obdamiô*, Comite de *Wassenaar*, in aëra sufflatâ. Sed postea meliori fortunâ usi, non semel Anglis superiores visi sunt, quorum etiam naves bellicas prope Londinum incenderunt. Neque verò Anglos inter Belgasque tantum pugnatum tunc est, verùm Episcopus Monasteriensis etiam Batavis negotium fecit, quando, Anglicanâ pecuniâ instructus, militem conscripsit, invasitque Frisîæ provincias; Sed cum Galliæ Rex militares quasdam copias Belgis in subsidium mitteret, nec non Elector Brandenburgicus, cum aliis quibusdam vicinis Ducibus, Exercitus suos propius adducerent, noluit Episcopus res suas periclitari, sed pacem potius cum Ordinibus fœderatis Cliviæ iniit, cujus præcipua lex erat,

*Omnes mutuo datas & acceptas injurias oblivioni tradendas, & loca ab Episcopò occupata*

*cupata restituenda esse, nec licere huic plura quam tria praesidiariorum millia scribere.*

Daniæ quoque Rex eidem bello implicabatur, ob foedus, cum Batavis jam diu initum, itemque, quod Indicis Belgarum navibus tutum hospitium Norwegi concessissent, portusque Bergensis libertatem, adversus Anglorum invasiones, defendissent armis. Tandem, cum animadvertenter partes Bellonæ incommoda, LONDINUM etiam, Regum Angliæ sedes, an. 1666. mense Septembri, magnam partem conflagravit, turbavitque non parum Anglorum animos infortunium illud, Svecorum Legatis rem acriter urgentibus, pax an. 1667. Brædæ conclusa est, æquis ex utraque parte conditionibus, cum unusquisque bello parta retinuerit. Et quamvis postea Gallum inter & Hispanum ad arma ventum fuerit, quod superius indicavimus, studia tamen pacis cum Lusitanæ Regnò ab Hispanis initæ Gallorum irruptio illa non parum promovit, & extin-

extincta subito flamma illa est, ut, rarissimò  
exemplò, univèrsus Christianorum orbis  
pace nunc fruatur. Pro quò ingenti Bene-  
ficiò, in terris Saxonis, actæ DEO solen-  
nes gratiæ, institutæque publicæ supplica-  
tiones sunt, ut hanc felicitatem nostram  
perpetuam esse DEUS clementissimè jubeat;  
cui etiam hac vice sit Laus &  
Gloria.

F I N I S.

